

POLITICKÉ VEDY / POLITICAL SCIENCES

Časopis pre politológiu, najnovšie dejiny, medzinárodné vzťahy, bezpečnostné štúdiá / Journal for Political Sciences, Modern History, International Relations, security studies

URL of the journal / URL časopisu: <http://www.politickevedy.fpvmv.umb.sk>

Author(s) / Autor(i): Martin Solik – Vladimír Baar
Article / Článok: Koncepcia fašizmu a antifašizmu ako sofistikovaná súčasť mocenskej stratégie Ruskej federácie
Publisher / Vydavateľ: Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov – UMB Banská Bystrica / Faculty of Political Sciences and International Relations – UMB Banská Bystrica
DOI: <http://doi.org/10.24040/politickevedy.2019.22.1.8-79>

Recommended form for quotation of the article / Odporúčaná forma citácie článku:

SOLIK, M. - BAAR, V. 2019. Koncepcia fašizmu a antifašizmu ako sofistikovaná súčasť mocenskej stratégie Ruskej federácie. In *Politické vedy*. [online]. Vol. 22, No. 1, 2019. ISSN 1335 – 2741, pp. 8-79. Available at: <http://doi.org/10.24040/politickevedy.2019.22.1.8-79>

By submitting their contribution the author(s) agreed with the publication of the article on the online page of the journal. The publisher was given the author's / authors' permission to publish and distribute the contribution both in printed and online form. Regarding the interest to publish the article or its part in online or printed form, please contact the editorial board of the journal: politicke.vedy@umb.sk.

Poskytnutím svojho príspevku autor(i) súhlasil(i) so zverejnením článku na internetovej stránke časopisu *Politické vedy*. Vydavateľ získal súhlas autora / autorov s publikovaním a distribúciou príspevku v tlačenej i online verzii. V prípade záujmu publikovať článok alebo jeho časť v online i tlačenej podobe, kontaktujte redakčnú radu časopisu: politicke.vedy@umb.sk.

KONCEPCIA FAŠIZMU A ANTIFAŠIZMU AKO SOFISTIKOVANÁ SÚČASŤ MOCENSKEJ STRATÉGIE RUSKEJ FEDERÁCIE

THE CONCEPTIONS OF FASCISM AND ANTI-FASCISM AS A SOPHISTICATED PART OF THE POWER STRATEGY OF THE RUSSIAN FEDERATION

Martin Solik – Vladimír Baar*

ABSTRACT

Phenomenon of non-military power in international relations theory has been quite intensively investigated in recent years in the form of soft and smart power, which effectively combines soft and hard power. These concepts of power were introduced by Joseph S. Nye, a prominent American professor in international relations at Harvard University. However this research rather reflected these type of powers in the Western or liberal perception. Specifics of the smart power (and its tools) in the perception of non-Western and illiberal countries such as China, Russian federation or Turkey have been developed only in a few specialized studies. Most of the researchers within the frame of international relations could not imagine attractive soft power tools and effective smart power tools in Russia's foreign policy. For this reason was drawn this study. Russia's renewed influence has caused strategic paralysis in the West. The root cause is a failure to understand the true nature of Russian smart power, which, as a unique adaption of J. S. Nye's original theory, enables Russian strategists to manipulate their adversaries—seemingly at will. The aim of this study is to explain how Russian smart power uses deception to disrupt the awareness of its target, create opportunities to apply coercion, and legitimize its attractive soft power. Concretely the study analyze the conceptions of fascism and anti-fascism that have become a sophisticated part of the Russian complex smart power and presents how this form of the power works. In this study are presented specific instruments promoting anti-fascist Russian smart power abroad. Success or failure of this form of the power is subsequently evaluated in the conclusion.

* PhDr. Martin Solik, Ph.D. pôsobí ako odborný asistent na Katedre sociálnej geografie a regionálneho rozvoja na Prírodovedeckej fakulte Ostravskej univerzity, Chittussiho 10, 710 00 Ostrava, Česká republika, e-mail: martin.solik@osu.cz.

Prof. RNDr. Vladimír Baar, CSc. pôsobí ako vedúci Katedry sociálnej geografie a regionálneho rozvoja na Prírodovedeckej fakulte Ostravskej univerzity, Chittussiho 10, 710 00 Ostrava, Česká republika, e-mail: vladimir.baar@osu.cz.

DOI: <http://doi.org/10.24040/politickevedy.2019.22.1.8-79>

Key words: Fascism, Anti-fascism, Russian federation, Soft power, Smart power, Russian identity

Úvod

Pojmy *mäkká moc* a *chytrá moc*¹ sa v posledných rokoch stále viac skloňuje v praktickej politike, v medzinárodných vzťahoch, ale i v akademickej sfére. Tieto mocenské koncepcie majú svoj pôvod v osobe **J. S. Nyeho**, amerického profesora na Harvardovej univerzite, ktorý koncepciu mäkkej moci začal rozvíjať už na začiatku 90. rokov 20. storočia a koncepciu chytrej moci, ktorá efektívne kombinuje prvky mäkkej a tvrdej moci, v polovici prvej dekády 21. storočia. Teoretici medzinárodných vzťahov **Nyeho** koncepcie dodnes kriticky skúmajú a pokúšajú sa o ich modifikáciu. To znamená, že dané koncepty zostali populárne a relevantné aj na konci druhej dekády 21. storočia. Je tomu tak i napriek tomu, že v sebe zahŕňajú určité limity. Jedným z najväčších obmedzení je skutočnosť, že konkrétne mäkká moc je z dlhodobého hľadiska spájaná výlučne s kultúrou a ideami Západu, resp. západnej civilizácie. Početní autori ju v duchu **Nyeho** vízie spájajú so západnými myšlienkami demokracie, ľudských práv či liberalizmu, ktoré sú na základe určitej príťažlivosti dobrovoľne akceptované a prijímané majoritnou verejnosťou vo väčšine sveta. Na základe tejto tézy sa od počiatku spájala predovšetkým so Spojenými štátmi americkými (USA), neskôr s ďalšími západnými transatlantickými mocnosťami, vrátane Európskej únie (EÚ), nakoľko ich politicko-ideologické liberálne poňatie demokracie a západná kultúra sa stali určitou globálnou paradigmou. To isté platí ohľadom chytrej moci, ktorú **Nye** konštruoval na americké podmienky, ako reakciu jednak na vnútroštátnu a zahraničnú politiku **Bushovej** administratívy, jednak ako reakciu na polemiku ohľadom toho, či je efektívnejšia mäkká, alebo naopak tvrdá moc.

Zhruba od polovice prvej dekády 21. storočia, dochádza v dôsledku stúpajúceho trendu modernej mäkkej a chytrej moci v medzinárodných vzťahoch k identifikácii týchto typov moci i u štátov mimo západnú sféru. Predovšetkým sa jedná o regionálne mocnosti sústredené v hospodárskom zoskupení, ktoré je známe pod akronymom BRICS. Jedná sa o štáty: Brazília, Ruská federácia (RF), India, Čína a Juhoafrická republika, ktoré sa považujú za

¹ Termín *mäkká moc*, obdobne ako *tvrdá moc*, alebo *chytrá moc* je slovenským prekladom originálneho, resp. anglického pojmu *soft power*, *hard power* a *smart power*. V slovenských a českých odborných textoch sa pracuje ako s anglickou, tak i s preloženou verziou. V tejto štúdiu sa používa slovenský preklad.

určitú multipolárnu alternatívu voči Západu.² Tieto štáty sa pokúšajú využívať rôzne nástroje mäkkej a chytrej moci (avšak v ich vlastnej špecifickej modifikácii) za účelom dosiahnutia geopolitického vplyvu, ktorého výsledkom má byť zmena svetového poriadku v blízkej budúcnosti.

Na tomto mieste je taktiež potrebné zdôrazniť, že koncepcie modernej mäkkej a chytrej moci, resp. ich využívanie autori tejto štúdie datujú do postbipolárnych podmienok medzinárodných vzťahov, teda do obdobia začiatku 90. rokov 20. storočia, kedy **Nye** začal svoje mocenské koncepcie rozvíjať. S týmto vymedzením operuje predmetná štúdia i napriek tomu, že samotný **Nye** vo svojich úvahách pripúšťa fakt, že rôzni aktéri v rôznej modifikácii disponovali v minulosti určitými zdrojmi mäkkej moci, vrátane predchodcu dnešnej RF, Sovietskeho zväzu (ZSSR), ktorého sa predkladaná štúdia (spolu s RF) dotýka. V tomto prípade je však vhodné uvažovať o zárodkoch či koreňoch modernej ruskej mäkkej, resp. chytrej moci, ktoré budú objasnené v ďalšej časti práci.

V konkrétnom prípade RF je využívanie oboch vyššie spomenutých foriem moci v dnešnej ruskej zahraničnej politike viac než zřejmé. Koncept mäkkej moci (rusky: mjagkaja sila) sa dokonca stal súčasťou oficiálnej zahraničnej politiky RF (v podobe vládných dokumentov), často o nej verejne hovoria poprední ruskí akademici a politici (napríklad **K. Kosačev**, **A. Lukin**, **V. Putin**, **D. Medvedev**), ale i náboženský predstavitelia (napríklad hlava Ruskej pravoslávnej cirkvi – RPC – patriarcha **Kirill**). Táto forma moci však nepredstavuje len to, čo je napísané v oficiálnych dokumentoch, alebo čo je obsahom verejných prehlásení. Pochopiteľne, sú to i konkrétne zdroje a nástroje mäkkej moci, ktoré Kremel' v hojnej miere využíva za účelom dosiahnutia mocenského a geopolitického vplyvu.

Medzi takéto zdroje a nástroje bezpochyby patrí napríklad i činnosť RPC (s jej rozvetvenými štruktúrami po celom svete), ktorá sa postupom času taktiež stala dôležitou súčasťou ruského zahranično-politického konceptu mäkkej moci. Prostredníctvom aktivít RPC totiž Kremel' nevojenskými a neenergetickými prostriedkami dokáže efektívne ovplyvňovať verejnú mienku najmä v štátoch postsovietskeho priestoru. V tomto prípade je teda možné hovoriť o inštrumentalizácii náboženstva pre ruské politické účely v zahraničí (Solik, Baar, 2017). Ďalej sú to napríklad konkrétne vzdelávacie projekty na podporu ruského

² Okrem nich je v kontexte kreovania mäkkej moci u „nezápadných“ regionálnych veľmocí vhodné spomenúť napríklad i Turecko.

jazyka, študijné pobyty pre zahraničných študentov, pokusy zo strany RF o realizáciu humanitárnej či rozvojovej pomoci, alebo rozmanité aktivity ruských kultúrnych či politických inštitútov a organizácii (Solik, Baar, 2016). Okrem týchto nástrojov však Kreml' využíva i „nehmatateľné“ mocenské prvky ako sú historické naratívy a identity, ktoré RF spájajú s okolitými krajinami. Ak sa hovorí o „ruskej sfére vplyvu“, tento vplyv do značnej miery spočíva práve v takýchto nehmatateľných zdrojoch moci. (Michalovič, 2013)

Táto štúdia sa v širokospektrálnej dimenzii zaoberá témou ruskej chytrej moci, ktorej súčasťou – ako už bolo zmienené vyššie – je i mäkká moc. Domnievame sa totiž, že nami skúmané využívanie koncepcií fašizmu a antifašizmu ako súčasti mocenskej stratégie RF nespĺňa explicitne parametre mäkkej moci v **Nyeho** podaní a popri mäkkých nástrojoch sa opiera i o tvrdé mocenské prvky. Táto štúdia objasňuje, ako ruská chytrá moc využíva klam a zavádzanie na to, aby narušila, resp. transformovala pôvodné povedomie ostatných aktérov ohľadom určitej zásadnej problematiky. Taktiež osvetľuje to, ako táto moc vytvára príležitosti na uplatňovanie nátlaku a súčasne legitimizovanie svojej mäkkej moci. Súčasne sme presvedčení o tom, že v dôsledku vyššie zmienených prílišných liberálnych inklinácií **Nyova** mocenská koncepcia týkajúca sa chytrej moci nedokázala adekvátne vysvetliť mechaniku ruskej moci a výsledný nárast ruského vplyvu, nakoľko nepočítala s manipuláciou, klamom či zahmlievaním, teda prvkami, ktoré dnešná ruská moc evidentne obsahuje. Úlohou tejto práce je preto detailnejšie objasniť ruskú chytrú moc na konkrétnom prípade.

Konkrétne táto práca pojednáva o jednom z kľúčových ruských historických naratívov, mýte antifašizmu, ktorý sa postupom času stal oficiálnou štátnou hodnotou či koncepciou najskôr v ZSSR a neskôr aj v nástupníckej krajine – RF po nástupe druhého ruského prezidenta **V. Putina** k moci. Ním bol antifašizmus čiastočne modifikovaný a využitý na výstavbu vlastného ruského imidžu. Je preto paradoxné, že tomuto tak významnému ruskému konceptu, ktorého korene siahajú do 20. rokov 20. storočia, nebol doposiaľ venovaný adekvátny dostatok pozornosti (skôr žiadny) zo strany českých a slovenských akademikov.

V užšej rovine je cieľom tohto príspevku: po prvé, detailnejšie zhodnotiť heterogénnu koncepciu ruského antifašizmu a ozrejmiť jeho špecifickú. Po druhé, identifikovať, akým spôsobom je antifašizmus zakomponovaný do dnešnej ruskej chytrej moci a ako táto antifašistická chytrá moc v praxi funguje. V nadväznosti na vyššie uvedenú tému a cieľ štúdie, boli stanovené dve na seba nadväzujúce výskumné otázky hľadajúce novú empirickú informáciu: po

prvé, ako konkrétne sa realizuje antifašistická chytrá moc v novodobej RF, resp. z akých komponentov pozostáva? Po druhé, prečo dokáže byť táto forma chytrej moci účinná?

Štúdia je založená na empiricko-analytickom prístupe, ktorý „*preferuje také výroky, ktoré nie sú ovplyvnené apriórnymi súdmi, a to ani s ohľadom na určité ideologické východiská, ani čo do subjektívnych postojov bádateľa ... Zdôrazňuje nestrannosť, odbornú kritiku a potrebu preverovať, objektivizovať dosiahnuté poznatky.*“ (Ríčov, 2000, s. 21) Pre dosiahnutie cieľov príspevku je využitá prípadová štúdia, jedna z metód kvalitatívneho výskumu, prostredníctvom ktorej je preskúmaná transformácia koncepcie chytrej moci v RF. Prípadová štúdia je „*detailed analýzou prípadu, ktorý bol zvolený ako objekt výskumu. Jej cieľom je poskytnúť hlboké porozumenie, alebo príčinné vysvetlenie prípadu.*“ (Kořan, 2008, s. 33) Ako prípad je tu stanovený štát RF ako aktér, ktorý kreuje a následne presadzuje chytrú moc, ktorou dokáže ovplyvňovať rôznych aktérov v rôznych geografických lokáciách sveta.

Voľba vyššie uvedenej metódy je determinovaná predovšetkým v súlade s výskumnými otázkami. Podľa **K. R. Yina** je prípadová štúdia preferovanou štúdiou vtedy, keď výskumníka zaujímajú otázky *prečo* a *ako* pre daný problém, pričom nemá kontrolu nad priebehom udalostí a zameriava sa na prítomný fenomén v rámci jeho reálnych kontextov. (Yin, 2009, s. 9) Práve otázky typu *prečo* a *ako* zvyčajne vedú k použitiu prístupu prípadovej štúdie, nakoľko sú viac vysvetľujúce a majú tendenciu zaoberať sa operačnými väzbami, ktoré sa musia odhaliť a preskúmať. (Yin, 2009) Preto je prípadová štúdia najvhodnejšou výskumnou metódou na riešenie vyššie uvedených výskumných otázok a na objasnenie ruského chápanie chytrej moci.

V kontexte zdroja dát štúdia vychádza z analýzy množstva sekundárnych prameňov cudzojazyčného charakteru, ktoré sú doplnené o menšie množstvo primárnych zdrojov (koncepcie ruskej zahraničnej politiky, alebo ruské zákony a nariadenia týkajúce sa danej problematiky). Teoretická časť príspevku vychádza predovšetkým z prác **Nyeho** (Nye 2003, 2004, 2007, 2009, 2010, 2011, 2013, 2018), ktorá je doplnená o informácie týkajúce sa nového pohľadu na mäkkú, resp. chytrú moc. (Keating, Kaczmar, 2017; Chisholm 2018) Teoretická časť sa súčasne dotýka i samotného ideologického termínu fašizmus. (Nolte, 1999; Furet, 2000; Katuninec, 2010; Cinkajzl 2010; Drábik, 2014) V krátkom historickom exkurze ruského (sovietskeho) antifašizmu, ktorý napomáha pochopiť súčasnú ruskú antifašistickú stratégiu, sú využité publikácie od významných autorov, zväčša historikov. (Furet, 2000; Payne, 2003; Davies,

2007; Snyder, 2013; Van Herpen, 2013; Lee, 2015; Faraldo, 2016) A napokon, v rámci súčasnej antifašistickej koncepcie, ktorá je využívaná v komplexnej ruskej chytrej moci sa štúdia opiera aj o myšlienky rôznych analytikov. (Maliukevičius, 2013; Van Herpen 2014; Solik, Baar, 2014, 2016, 2017; Shekhovtsov, 2014, 2015; Zhurzhenko, 2015; Zygar, 2016; Krekó, Győri, 2016; Fiľakovský, Baar, 2017; Malinova, 2017)

1 Teoretická časť: Koncepcia moci podľa J. S. Nyeho a vymedzenie termínu *fašizmus* a *antifašizmus*

J. S. Nye ako významný teoretik medzinárodných vzťahov analyzuje mocenskú problematiku komplexne. Ako jeden z prvých vedcov začal hovoriť o signifikantnej zmene vo využívaní zdrojov moci, teda postupnému presúvanie dôrazu z vojenskej zložky, geografie, populácie či prírodných zdrojov smerom ku faktorom celkom novým, ako sú technológie, vzdelávanie, kultúra či ekonomický rast. **Nye** vo svojich úvahách týkajúcich sa moci od počiatku operoval s dvoma „tvármi“ moci – tvrdou a mäkkou. Tým dochádzalo ku pozoruhodnému prelínaniu realistickej a liberalistickej teórie.

1.1 Tvrdá moc

Tvrdu moc autor taktiež nazýva ako *command power*, teda moc príkazovú. Samotným **Nyeom** je definovaná ako „schopnosť používať cukor a bič³ v rámci ekonomickej a vojenskej moci za účelom prinútenia ostatných nasledovať vašu vôľu. (Nye, 2003) Táto forma moci je značne intuitívna a jednoduchá. Predstavuje totiž najjednoduchší a najrýchlejší spôsob presadenia vlastných záujmov. Podstatný je fakt, že určitý aktér má schopnosť dokázať presvedčiť iného aktéra, aby zmenil svoj pôvodný prístup a stratégiu. (Nye, 2011) Mocenské pôsobenie jedného aktéra na druhého má priamy efekt. Tvrdá moc závisí od schopnosti krajín dosiahnuť preferované výsledky prostredníctvom využitia sily, peňazí, alebo hrozieb a je intuitívne spojená s vlastníctvom hmatateľných vojenských a ekonomických zdrojov a ich konverzie na mocenské správanie.

Nye rozdeľuje zdroje tvrdej moci „na základné mocenské zdroje (teritórium, veľkosť populácia, miera gramotnosti), ďalej na vojenské a ekonomické

³ Ako nástroje patriace pod *carrots* (cukor) spravidla patria: sľub vojenskej ochrany, redukcia bariér obchodu, či ponuka spojenectva. Naopak, pod pojmom *sticks* (bič) sa rozumejú tieto opatrenia: vojenské intervencie, ekonomické sankcie a nátlaková diplomacia. (Nye, 2003)

mocenské zdroje.“ (Nye, 2011, s. 157) Indikátory vojenskej sily zahŕňajú vojenské výdavky, teda finančné prostriedky určené na vojenské účely, úroveň zbrojného priemyslu a atómové kapacity. Zdroje ekonomickej zložky tvrdej moci sú viac komplexnejšie. Ukazovatele ekonomickej moci stanovené **Nyeom** zahŕňajú prírodné a ľudské zdroje, úroveň technológií, veľkosť a kvalitu hrubého domáceho produktu, príjmy per capita, ale aj ekonomické prostredie – systém pravidiel, ktoré určujú správanie jednotlivých subjektov trhu napríklad v oblasti obchodu, financií či konkurencie. (Nye, 2011) Tvrdá moc je z historického hľadiska staršia. Dominovala totiž medzinárodným vzťahom po väčšinu histórie a premietala sa v javoch ako sú vojny a ozbrojené konflikty. Prejavuje sa teda – v porovnaní s mäkkou mocou – oveľa praktickejšim a konkrétnejším spôsobom.

I navzdory tomu, že v kontexte tvrdej moci sa dnes úžitok klasickej vojenskej moci znižuje⁴ (oproti ekonomickej zložky moci), tak samotný **Nye** správne podotýka, že používanie ofenzívnej vojenskej moci dnes nadobúda nové dimenzie, ktoré vojenski teoretici označujú ako „*vedenie vojny štvrtej generácie.*“ (Nye, 2010) Tento typ vojny nemá „*žiadne definovateľné bojiská ani fronty, pričom sa zvykne nazývať vojnou vo vnútri ľudu.*“ (Nye, 2010) V takýchto hybridných vojnách sa úzko prelínajú konvenčné a neregulárne sily, bojovníci aj civilisti i materiálne deštrukcie a informačná vojna.⁵

Termín *informačná vojna* je vo všeobecnosti vnímaný ako „*agresívne použitie propagandy za účelom destabilizácie, demoralizácie, alebo manipulácie cieľového publika. Jej účelom je i dosiahnutie výhody oproti súperovi vrátane snahy o popretie, degradovanie, skorumpovanie, alebo zničenie informačných zdrojov oponenta.*“ (Grigas, 2016, s. 44) Niektoré vymedzenia pojmu *propaganda* voľne definovaného ako informácia zaujatej neobjektívnej a zavádzajúcej povahy, ktorá je bežne využívaná na podporu a propagáciu politického cieľa, alebo názoru, je bežná medzi štátmi i v čase mieru a často je takto vymedzená propaganda vnímaná ako súčasť úsilia štátov využiť mäkkú moc. Avšak súčasne môže indikovať i obrat ku eskalácii napätia a taktiež ku

⁴ Tento fakt síce potvrdzuje i Nye, ktorý v jednom zo svojich príspevkov v roku 2010 pripustil, že „*počet rozsiahlych medzištátnych vojen dlhodobo klesá a nepravdepodobné sú nielen boje medzi vyspelými krajinami, ale aj boje kvôli iným problémom.*“ (Nye, 2010) Na druhej strane však význam vojenskej moci nikdy nie je možné úplne vylúčiť zo systému medzinárodných vzťahov, kvôli jeho anarchickej povahe.

⁵ Nye v tomto kontexte píše: „*technika dnes prináša ďalší rozmer vedenia vojen: vyhladky na kybernetické útoky, ktorými môže nepriateľ – štátny či neštátny – spôsobiť materiálne škody (alebo sa nimi vyhrázať) bez toho, aby štátne hranice fyzicky prekročila akákoľvek armáda.*“ (Nye, 2010)

vojenskej angažovanosti. (Grigas, 2016) Takto vymedzená informačná vojna teda spĺňa jednoznačne aspekty tvrdej moci.

Navyše **Nye** sa v rámci mäkkej moci vymedzuje voči používaniu propagandy, ktorá je súčasťou práve nového, navonok síce „mäkkého“, ale komplexne nátlakového informačného spôsobu boja, ktorý harvardský akademik radí do tvrdej formy moci. Je tomu tak preto, nakoľko ide o evidentnú formu náporu a donútenia. **Nye** prezentuje, že „v dnešnom svete informácie nie sú obmedzené, avšak pozornosť závisí od dôveryhodnosti. Vládna propaganda je zriedkakedy dôveryhodná. Najlepšou propagandou nie je propaganda.“ (Nye, 2013) V tomto smere je teda **Nye** dôsledne konzistentný.

1.2 Mäkká moc

Nyeho koncepcia mäkkej moci sa stala predmetom početných diskusií postupne v dvoch vlnách. V 90. rokoch 20. storočia reagujúc na novú situáciu v medzinárodných vzťahoch vydal svoju publikáciu *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power* (1990). Tu popri už zmienenej prikazujúcej moci, teda moci tvrdej, predostrel i pojem *nepriamej*, resp. *kooptívnej moci* (*co-optive power*). Rozmach novej mocenskej koncepcie však prišiel na začiatku 21. storočia. V roku 2004 **Nye** vydal populárnu knihu *Soft Power: The Means To Success In World politics*. V nej svoju koncepciu značne rozšíril a dal jasné príklady jej použitia. Navyše pojem *kooptívnej moci* americký akademik nahradil pojmom *mäkká moc*.

V publikácii z roku 2004 **Nye** prezentuje, že niekedy štát môže dosiahnuť výsledky, ktoré chce bez hmatateľných, resp. viditeľných hrozieb či odmien. Argumentuje, že nepriamy spôsob „*dosiahnuť to čo chcete sa niekedy nazýva i druhá tvár moci*“ (Nye, 2004, s. 5) a spočíva na schopnosti ovplyvniť preferencie druhých nenásilnými a nedonucovacími, teda „mäkkými“ prostriedkami. Štát môže doceliť efektívne výsledky vo svetovej politike i preto, „*lebo ostatné štáty – obdivujúce jeho hodnoty, napodobňujúce jeho príklad a ašpirujúce na jeho úroveň prosperity a otvorenosti – ho nasledujú.*“ (Nye, 2004, s. 5)

Nye doslova píše: „*Táto mäkká moc ľudí skôr kooptuje ako donucuje*“ (Nye, 2004, s. 5), pričom sa „*môže merať pomocou zmeny v myšliach, nie cez množstvo vynaložených dolárov alebo výrobu rafinovaných balíčkov.*“ (Nye, 2011, s. 107) Týmto sa jasne zdôrazňuje „*dôležitosť zmeny v presvedčení*

objektu vplyvu.⁶ (Meričková, 2014, s. 188) Americký profesor definuje tento koncept predovšetkým „ako schopnosť jedného aktéra ovplyvniť správanie ostatných. Mäkká moc v jeho chápaní pracuje s príťažlivosťou a nie s nátlakom, ako je tomu v prípade tvrdej moci.“ (Nye cited in Solik, Baar, 2016, s. 10) Prostredníctvom ovplyvňovania preferencií tak možno ovplyvňovať aj správanie, teda uchopiť moc.

Príťažlivosť, prostredníctvom ktorej mäkká moc pôsobí na preferencie iných je vytváraná zdrojmi mäkkej moci. **Nye** determinuje tri primárne zdroje mäkkej moci: „kultúra (tam, kde je príťažlivá pre ostatných), domáce hodnoty a politiky (pokiaľ sa nimi elity riadia doma i v zahraničí) a zahraničná politika (pokiaľ ju ostatní vnímajú ako legitímnu, a ktorá má morálnu autoritu).“ (Nye, 2011, s. 84)

1.1.1 Domáce hodnoty a zahraničná politika ako zdroje mäkkej moci

Hodnoty, podľa ktorých sa štát riadi vo vnútroštátnej politike, ovplyvňujú jeho obraz a legitimitu v očiach ostatných aktérov, čo následne môže ovplyvniť schopnosť štátu uplatňovať úspešne svoju zahraničnú politiku. (Nye, 2004) Na rozdiel od tvrdej moci nie sú všetky zdroje mäkkej moci výlučne v rukách štátu. Ostatne, samotný **Nye** preferuje otvorenosť a „neriadenosť“, teda zbytočné nezasahovanie štátu do realizácie mäkkej moci. Avšak vnútorná a zahraničná politika sú elementy, ktoré sú v sfére vplyvu daného štátu. Pokiaľ štát chce, aby jeho mäkká moc plynúca z domácej politiky a jej hodnôt bola dôveryhodná, musí ju uskutočňovať v praxi a nesmie pripustiť, aby bola táto politika štátu a jeho hodnoty vnímané ostatnými aktérmi ako pokrytecké. Avšak aj u tohto zdroja mäkkej moci značne záleží na kontexte konkrétnych situácií. (Nye, 2004) Nepríťažlivosť vnútroštátnej politiky štátu môže vážne narušiť jeho celkovú atraktivitu, čo môže následne viesť ku zníženiu mäkkej moci daného štátu.

Nye prezentuje, že domáce hodnoty presadzujú politickí lídri daného štátu z rôznych dôvodov (pragmatizmus či osobné presvedčenie) a môžu byť zdrojom atraktivity a zároveň silno ovplyvňovať preferencie ostatných aktérov medzinárodných vzťahov, ktorí ich následne preberajú. Ich fundamentálnosť je demonštrovaná tým, že predstavujú predovšetkým určité usporiadanie a

⁶ Znamená to však, že „zmena v preferenciách nevyhnutne musí vychádzať od objektu vplyvu t. j. dobrovoľne a z vlastnej vôle ako nutnej podmienky, ktorá je považovaná za rozhodujúcu v koncepte mäkkej moci od Nyeho. Vo svojich predpokladoch tak autor vylučuje akékoľvek donucovanie.“ (Meričková, 2014, s. 188)

charakter systému vládnutia danej krajiny. Harvardský akademik ich považuje za veľmi dôležitý aspekt mäkkej moci, ktorý sa zásadným spôsobom spolupodieľa na atraktivnosti a prestíži štátu. Podľa neho, ak štáty chcú disponovať značným potenciálom mäkkej moci, mali by spĺňať dve zásadné kritéria.

Po prvé, štáty by mali presadzovať a obhajovať také hodnoty, ktoré odrážajú univerzálne hodnoty.⁷ Po druhé, následne by štáty mali realizovať v praxi takú zahraničnú politiku, ktorá je založená na takýchto univerzálnych hodnotách. Je viac než zrejmé, že zahraničná politika založená na inkluzívnej a univerzálnej definícii národných záujmov bude oveľa viac atraktívna pre ostatných aktérov. Nestačí však len rétorika, je potrebná aj ich konverzia do praxe. Ako podotýka **Nye** „*dôveryhodnosť je v tomto prípade kľúčová.*“ (Nye, 2004, s. 55) Ak nejaký štát na medzinárodnom fóre hovorí o presadzovaní ľudských práv, alebo angažovaní sa čo najširšej skupiny obyvateľstva do politických procesov (participácii na občianskych aktivitách), no na druhej strane vo svojej vnútroštátnej politike obmedzuje občianske a politické práva určitej skupiny obyvateľov, potom je zrejmé, že účinky jeho mäkkej moci sa budú dramaticky znižovať. Politika tohto „dvojitého štandardu“ a rozporuplnosti je značným problémom vo väčšine vyspelých štátov sveta, vrátane USA.

V kontexte univerzálnosti domácich hodnôt a zahraničnej politiky **Nye** píše: „*Hodnoty, ktoré vláda presadzuje vo svojej politike doma (napríklad demokraciu), na pôde medzinárodných inštitúcií (kooperácia s inými aktérmi) či v zahraničnej politike (podpora mierových aktivít a ľudských práv) dokážu silno ovplyvňovať preferencie ostatných aktérov.*“ (Nye, 2004, s. 14) Inými slovami, podpora a presadzovanie takýchto hodnôt umožní danému štátu „*ľahko presvedčiť ostatných o pozitívach svojho jednania. Dokonca potom ani nemusia využívať žiadne ďalšie podporné presvedčovacie nástroje, pretože ostatní aktéri mocenského systému uvedené hodnoty považujú za prirodzené a univerzálne.*“ (Solik, Baar, 2016, s. 11)

Je však dôležité poznamenať, že univerzálnosť spája **Nye** – dlhodobo pôsobiaci v akademickom prostredí v USA – s liberálno-demokratickými hodnotami (demokracia, kapitalizmus, či presadzovanie ľudských a občianskych práv), ktoré považuje za najviac atraktívne a najviac univerzálne. V tomto smere doslova zdôrazňuje, že úspech druhého zdroja mäkkej moci je závislý od toho,

⁷ Naopak tie štáty, ktorých hodnoty a zahraničná politika sú vnímané ako úzke a obmedzené, pravdepodobne nebudú produkovať mäkkú moc v tak významnom rozsahu.

ako sa vláda správa v domácom prostredí, teda či presadzuje demokraciu; ako kooperuje s ostatnými (napríklad v medzinárodných inštitúciách); do akej veľkej miery podporuje v zahraničnej politike dodržiavanie ľudských práv. Všetky tieto aspekty môžu formovať preferencie ostatných aktérov o danej krajine v medzinárodných vzťahoch. Americký profesor súčasne prezentuje, že nedemokratické vlády sú v medzinárodnom spoločenstve do určitej miery ostrakizované (príklad Bieloruska či Kuby), nakoľko nedisponujú adekvátnym stupňom demokracie a občianskeho rozvoja v spoločnosti. (Nye, 2004)

Na základe vyššie uvedeného je zjavné, že zahraničná politika štátu je proces, v ktorom sa presadzuje národný záujem v zahraničnej oblasti štátu, a v ktorom sa odzrkadľujú ako domáce hodnoty, tak i kultúra danej krajiny. Podľa **Nyeho** prispieva pozitívna zahraničná politika k formovaniu mäkkej moci krajiny vtedy, keď je „považovaná za legitímnu a má morálnu autoritu.“ (Nye, 2011, s. 84) Čiže v tom prípade, ak sa riadi pravidlami medzinárodného práva a v dostatočnej miere sa prekrýva s hodnotami iných štátov. Pokiaľ uznanie druhých štátov krajina získa a je navyše dostatočne schopná a silná, môže sa pokúsiť nastavovať politickú agendu tak, aby získala preferencie a obdiv u ostatných aktérov.

1.3 Chytrá moc

Nyeho dôsledná analýza tvrdej a mäkkej moci, ale najmä všeobecné rozčarovanie a nespokojnosť s **Bushovou** administratívou na začiatku 21. storočia priniesli rozsiahlu polemiku v západnej, predovšetkým americkej akademickej obci, resp. medzi striktnými zástancami tvrdej moci na jednej strane a obhajcami mäkkej moci na strane druhej. Ani jedna strana však nedokázala poskytnúť relevantné argumenty a prehliadala podstatné aspekty moci. V reakcii na tento stav predstavil **Nye** v roku 2003 koncept tzv. chytrej moci, aby – ako uvádza – „*dokázal reagovať na chybnú predstavu o tom, že mäkká moc samostatne môže efektívne produkovať efektívnu zahraničnú politiku.*“ (Nye, 2009, s. 160) Americký akademik považuje model chytrej moci za koncept, ktorý vyžaduje, aby boli odstránené zastarané dištinkcie medzi realistami a liberálmi prostredníctvom novej syntézy, ktorú americký vedec nazval „*liberálnym realizmom.*“ (Nye, 2011, s. 213)

Koncept chytrej moci prepojuje zdroje tvrdej a mäkkej moci. Podľa **Nyeho** konkrétne tento koncept predstavuje „*schopnosť kombinovať tvrdú moc nátlaku či peňazi s mäkkou mocou príťažlivosti motivujúcej ku vstupu do úspešnej*

stratégie.“ (Nye, 2007) Koncepcia chytrej moci získala globálnu akceptáciu v rámci medzinárodných vzťahov v januári 2009, kedy ministerka zahraničných vecí **H. Clinton** použila tento termín počas svojho nominačného vypočutia. Uviedla, že USA „*musia využiť to, čo je nazývané chytrá moc: celý rad nástrojov, ktoré sú k dispozícii – diplomatické, ekonomické, vojenské, politické, právne a kultúrne – vybrať správneho nástroja, alebo kombináciou viacerých pre každú jednu situáciu.*“ (Nomination Hearing...2009)

Chytrá moc umne kombinuje aspekty tvrdej i mäkkej moci v takom pomere, aby to prinášalo výhody danému štátu, ktorý by to s použitím nástrojov len jedného z dvoch typov moci nedokázal dosiahnuť. Otázka výberu nástrojov, resp. otázka efektívnej kombinácie je však v prípade chytrej moci extrémne dôležitá. Je potrebné mať na pamäti, že spojenie mäkkej a tvrdej moci nevytvára neutrálny nástroj, ale veľmi mocný inštrument. V súlade s **Nyeho** tézou, ktorá prezentuje, že mäkká moc nemusí byť primárne dobrá a zároveň tvrdá moc nutne zlá, vidí americký akademik vytváranie efektívnych stratégií chytrej moci ako nástroja pri dosahovaní globálnych výziev v 21. storočí (zvládanie klimatických zmien, dosiahnutie hospodárskeho rozvoja, boj s terorizmom) a súčasne získanie priazne a popularity v globálnom meradle. Tieto efektívne stratégie majú byť vytvárané rozvážnym dopĺňovaním vojenskej a hospodárskej moci daného štátu s investíciami do sofistikovaných nástrojov mäkkej moci. (Nye, 2009) Je teda možné sa domnievať, že význam chytrej moci bude v blízkej budúcnosti značne narastať, nakoľko technologický pokrok neustále postupuje dopredu. Dochádza tak k zdokonaľovaniu zbraní, zrýchľovaniu medzinárodného obchodu či rozvoju mäkkých sofistikovaných mocenských aspektov.

1.4 Mäkká moc v ruskom prostredí – tri typy uchopenia

Ako bolo uvedené v úvode, novodobá postbipolárna mäkká moc sa objavila v ruskom diskurze pomerne neskoro (oproti podmienkam na Západe), konkrétne v prvej polovici prvej dekády 21. storočia. Podľa mnohých odborníkov tento záujem súvisel najmä s udalosťami v postsovietskom regióne, konkrétne „farebnými“ revolúciami (Ukrajina, Gruzínsko či Kirgizsko), teda masívnymi občianskymi protestami volajúcimi po zmene, resp. odstúpení oligarchických a bývalých vplyvných sovietskych funkcionárov (prezidentov, premiérov) s autoritatívnymi, resp. semiautoritatívnymi sklonmi, ktorí stáli na čele vo väčšine štátov postsovietskeho priestoru. (Solik, Baar, 2016) V súvislosti s „farebnými“

revolúciami je dôležité poznamenať, že neskôr zmienený antifašistický naratív mal zásadný význam i vo vnútropolitickom kontexte RF, pri konsolidácii obyvateľstva okolo štátnej moci.

Okrem „farebných“ revolúcií sa musela RF vysporiadať i s ďalšími významnými udalosťami. Medzi revolučnými udalosťami v Gruzínsku (november – december 2003) a na Ukrajine (december 2004), došlo totiž v marci 2004 k najväčšiemu rozšíreniu NATO o sedem, a v máji 2004 k najväčšiemu rozšíreniu EÚ o desať štátov strednej a východnej Európy. Celý tento sled procesov bol Moskvou vnímaný nielen ako ohrozenie ruských záujmov,⁸ ale i ako zlyhanie ruskej zahraničnej politiky. Tieto udalosti následne podnietili serióznu intelektuálnu diskusiu a neskoršie implementačné kroky týkajúce sa mäkkej moci zo strany vplyvných ruských akademikov a politikov.⁹ Po roku 2004 sa v ruskom diskurze naplno rozprúdila debata týkajúca sa ruskej mäkkej moci. Na prehodnotenie ruskej zahraničnej politiky, resp. na zapojenie mäkkej moci do zahranično-politickej stratégie vyzývali mnohí ruskí prominentní intelektuáli (**K. Kosačev, A. Lukin** či **G. Pavlovskij**).

Konkrétne **Pavlovskij** v kontexte rodiacej sa mäkkej moci poukázal na nevyhnutnosť reorganizácie a zefektívnenie predovšetkým ruskej krajanskej politiky a prehlbovanie „*spolupráce naprieč celým politickým spektrom v krajinách Spoločenstva nezávislých štátov s vládnyimi predstaviteľmi, s opozíciou, vrátane mimovládnych organizácií, demokratických organizácií a*

⁸ O. Poleykiy poukazuje na dve rozdielne interpretácie „Oranžovej“ revolúcie na Ukrajine na konci roku 2004: „*Západ sa domnieval, že sa jednalo o spontánnu demokratickú vzburu. Rusko túto udalosť vnímalo ako dobre pripravenú operáciu s cieľom podnieť protiruské a proamerické povstanie na Ukrajine.*“ (Poleykiy, 2011, s. 11) J. L. Wilson doplna, že „farebné“ revolúcie podľa ruských interpretácií vzišli z dôsledku „*aktivít mäkkej moci Západu a v konečnom dôsledku ohrozujú zachovanie ruskej suverenity.*“ (Wilson, 2015, s. 291)

⁹ V roku 2007 bola dekrétom prezidenta Putina zriadená *Nadácia Ruský svet* a v roku 2008 bola reorganizovaná byrokratická federálna agentúra majúca korene v ZSSR s názvom *Rossotrudničestvo*. Ciele oboch organizácií boli zamerané na: výučbu a propagáciu ruského jazyka a kultúry, alebo realizovanie študijných pobytov pre zahraničných študentov v duchu kultúrnej mäkkej moci. (Solik, Baar, 2016) Ruskí prezidenti Putin a Medvedev začali opakovane zdôrazňovať (primárne na stretnutiach ruských diplomatických zástupcov) na potrebu „*zväčšovať a posilňovať mäkkú moc Ruska.*“ (Minzarari, 2012) Stratégia mäkkej moci sa následne pretavila do *Koncepcie zahraničnej politiky Ruskej federácie* z februára 2013. V nej sa termín mäkkej moci spomína ako stále významnejší nástroj v zahraničnej politike RF. Koncepcia opisuje mäkkú moc ako „*komplexný nástroj pre dosiahnutie cieľov zahraničnej politiky, založený na potenciály občianskej spoločnosti, informáciách, kultúre, a iných metódach a technológiách. Je alternatívou tradičnej diplomacie, stáva sa nepostrádateľnou súčasťou moderných medzinárodných vzťahoch.*“ (Koncepcija vnešnej ..., 2013)

systémových politických skupín.“ (Pavlovskij cited in Solik, Baar, 2016, s. 23) V prípade RF sa nastolenie politiky mäkkej moci a postupná ideologizácia ruskej zahraničnej politiky spájala s nástupom, resp. posilnením nových mocenských aktérov v medzinárodných vzťahoch, predovšetkým medzinárodných mimovládnych organizácií.

Vychádzajúc z koncepcie mäkkej moci v podaní **Nyea** a sledujúc ruskú vnútroštátnu a zahraničnú politiku je možné konštatovať, že na dnešnú ruskú mäkkú moc existujú tri principiálne pohľady. Po prvé, väčšinovým názorom, ktorý zastáva i samotný **Nye**, je presvedčenie o tom, že Rusko jednoducho nedokáže kreovať štandardnú mäkkú moc, ale že produkuje moc výlučne tvrdú, resp. ostrú. **Nye** uvažujúc v kontexte mäkkej moci výhradne o liberálnych hodnotách vo svojom príspevku z roku 2013 deklaruje, že „neliberálne“ mocnosti ako Čína či RF nemôžu generovať mäkkú (a dokonca ani chytrú) moc bez toho, aby najskôr prijali liberálne normy. Dopĺňa, že obe spomenuté krajiny „*musia byť v prvom rade sebakritické a musia rozvinúť v plnej miere potenciál svojich občianskych spoločností*“ (Nye, 2013) za účelom rozvoja svojej mäkkej moci. Táto moc totiž podľa neho nevychádza len zo štátu, ale i z fungujúcej občianskej spoločnosti, teda otvorenosti, ale i určitej „neriadenosti“.

V júni 2018 v rozhovore počas konferencie *Globsec* v Bratislave tento svoj nekompromisný postoj zopakoval. Zdôraznil, že „*ruská mäkká moc je malá, má veľký vplyv v ruskom blízkom pohraničí, v rusky hovoriacich bývalých častiach ZSSR ... Mäkká moc sú myšlienky, ktoré sú atraktívne. Ruské dezinformácie a rozdúchavanie vášní proti homosexuálom a iným menšinám sú tvrdou, ostrou mocou.*“ (Nye, 2018) Reagoval tým na prílišný nátlak a striktné riadenie zo strany štátu, resp. na štátny nástroj presadzovania zahraničnej politiky (inštrumentalizácia), čím sa v podstate neguje (liberálna) atraktívnosť a už zmienená otvorenosť a „neriadenosť“, ktoré **Nye** vo svojej koncepcii preferuje. Argumentuje, že neexistuje ucelený nástroj, ktorý by účinne koordinoval všetky prvky mäkkej moci, a ktorý by ich pomohol účinne začleniť do zahraničnej politiky. Kremel sa však rámci „vedomého riadenia“ snaží proces mäkkej moci – primárne v kultúrnej oblasti – až príliš budovať, zdokonaľovať a kontrolovať.

Toto stanovisko začali od počiatku preberať ďalší (západní) intelektuáli a v drivej väčšine pretrváva dodnes. **M. Leichtova** poznamenáva, že Rusko „*nedisponuje takmer žiadnou politickou mäkkou mocou pre svojich susedov, alebo partnerov.*“ (Leichtova, 2014, s. 20) **A. Grigas** zdôrazňuje, že „*vplyv Ruska nekorešponduje s dôrazom na legitímnosť a morálne oprávnenie stanovené Nyeom.*“ (Grigas, 2012, s. 9) Iní autori naznačujú, že RF sa

nepribližuje globálnym hodnotám a len opakujú **Nyeho** argument, že mäkká moc dokáže fungovať absolútne najlepšie vtedy, keď odráža univerzálne, teda liberálne hodnoty.

Po druhé, v poslednom čase sa objavujú názory, že vyššie uvedený typ autorov podcenil význam „neliberálnych“ (sociálno-konzervatívnych, nacionalistických či tradicionalistických) hodnôt, ktoré sa môžu stať zdrojom atraktivity v tých častiach sveta, kde liberálna forma demokracie nemá historické zázemie. Na tento fakt poukazujú i **V. Keating** a **K. Kaczmarska**, ktorí sa domnievajú, že „väčšina úvah, týkajúcich sa mäkkej moci vytvára implicitný a z nášho pohľadu nesprávny predpoklad, že mäkká moc môže byť odvodená len z množstva liberálnych hodnôt. Naopak autoritárske postupy vlád, ako je napríklad ruská vláda, rovnako ako normatívny konzervativizmus podľa tohto predpokladu musia ničiť schopnosti mäkkej moci.“ (Keating, Kaczmarska, 2017)

Obaja vyššie uvedení autori sa odpútavajú od vnímania ruskej mäkkej moci z čisto inštrumentalistického pohľadu a hovoria o ruskej „neliberálnej“ mäkkej moci, ktorá je založená na autoritatívnych a konzervatívnych hodnotách, a ktoré obsahujú predtým nerozpoznateľné účinky mäkkej moci. Tieto účinky sa prejavujú nielen v ďalších autoritatívnych štátoch, ale i medzi rastúcimi populistickými, sociálno-konzervatívnymi a radikálno-lavicovými politickými subjektmi a voličmi v liberálnych západných demokraciách. Inými slovami, autori hovoria o tom, že určitá skupina aktérov v medzinárodných vzťahoch považuje ruské „neliberálne“ domáce hodnoty za atraktívne a samotné Rusko ako lídra v presadzovaní týchto hodnôt. Navyše táto skupina aktérov vyjadruje morálnu autoritu a legitímnosť kontroverznej ruskej zahraničnej politiky, v ktorej sa odzrkadľujú tieto domáce hodnoty.

V tomto prípade sa **Keating** a **Kaczmarska** opierajú jednak o závery **Nyeho**,¹⁰ ale i o ďalších akademikov, ako napríklad **L. Roselle** (venovať dôraz výhradne strane, ktorá je príjemcom mäkkej moci, skôr ako strane, ktorá vysiela mäkkú moc), **V. Feklyunina** (argument, že strana, ktorá prijíma mäkkú moc rozhodne nie je homogénna v akomkoľvek štáte. Rôzni domáci aktéri

¹⁰ Nye predkladá dva dôvody, prečo mäkká moc zvyšuje možnosti presvedčania. Po prvé, mäkká moc môže poskytovať legitímnosť a morálnu autoritu zahraničnopolitickým cieľom. To následne zvyšuje možnosť presvedčania a znižuje náklady na vedenie, nakoľko ostatní budú vnímať seba ako tých, ktorí majú povinnosť zabezpečiť úspech takýchto hodnôt. Po druhé, môže to viesť k tomu, že štáty napodobňujú túto príťažlivosť a menia svoje preferencie, čiže môže to vytvárať nasledovníkov. (Nye, 2004)

v prijímajúcom štáte reagujú inak na vysielané ruské politické hodnoty a nie je teda potrebné, aby štát ako celok reagoval pozitívne na účinky ruskej mäkkej moci). (Keating, Kaczmarska, 2017)

Na základe tohto prístupu k ruskej mäkkej moci, je možné uvažovať o tom, že Kremľ profituje z modelu, ktorý je atraktívny pre značné množstvo aktérov v medzinárodných vzťahoch. Jedná sa o prototyp postavený na podpore „neliberálnych“ hodnôt, resp. presadzovaní populistckej formy vládnutia, ktoré umne kombinuje prvky vyhraneneného nacionalizmu, patriotizmu, konzervativizmu, tradicionalizmu i boľševizmu. Tento model nachádza obdiv (zo strany najvyšších predstaviteľov) v ruskom susedstve (najmä v Bielorusku, Moldavsku – prezident **I. Dodon**, alebo v krajinách Strednej Ázie), Číny, ale taktiež v niektorých krajinách EÚ (v Taliansku, Grécku, Maďarsku). Navyše je populárny i medzi rôznymi politickými stranami a hnutiami (a ich sympatizantmi) majúci predovšetkým charakter radikálneho politického nacionalizmu a radikálnej politickej ľavice. Kremľom takto kreované „neliberálne“ hodnoty sú zámerne širokospektrálne a účelové, aby zachytili čo najväčšie publikum. Ako prízvukujú **Keating** a **Kaczmarska**, podceňovanie týchto hodnôt môže mať fatálne následky, nakoľko „neliberálna“ forma mäkkej moci nie je len o atraktivite a aktéroch, ktorí ju nasledujú. Táto forma moci totiž robí to, čo sa od nej predpokladá: generuje, resp. vytvára podporu pre – v mnohých prípadoch – kontroverzné politické rozhodnutia ruského politického vedenia. (Keating, Kaczmarska, 2017)

V prípade, že akceptujeme túto verziu o atraktivnosti ruskej „neliberálnej“ mäkkej moci od **Keatinga** a **Kaczmarskej**, i tak v sebe obsahuje určité obmedzenia. Jedným z nich je skutočnosť, že táto modifikovaná koncepcia pracuje len s „neliberálnymi“ hodnotami. Nie je možné ju výslovne uplatniť na nami skúmaný antifašistický prvok v ruskom mocenskom arzenále. Tu je preto vhodné uvažovať o treťom variante ruskej mäkkej moci. Ten má charakter chytrej moci, teda moci, ktorá, ako už bolo prezentované, v sebe kombinuje prvky tvrdej a mäkkej moci. Dôvod je prostý. Napriek tomu, že ruské vnímanie fašizmu a antifašizmu, ako bude zdôraznené ďalej v práci, je odlišné od západného vnímania, a i navzdory tomu, že antifašizmus je bezpochyby typ domácej hodnoty či politiky, ktorá je ruským vedením dôsledne presadzovaná v ruskej spoločnosti a odráža sa i v presadzovaní ruskej zahraničnej politiky, táto ruská hodnota nie je explicitne „neliberálna“.

Hoci sa ku zápasu proti fašizmu a naopak podpore antifašizmu otvorene a hrdo hlásia predstavitelia radikálneho ľavicového spektra, antifašizmus je

taktiež súčasťou programu (v rozličnej intenzite a konotácií) ďalších politických a ideových hnutí, ako napríklad liberálov, konzervatívcov, sociálnych demokratov či dokonca nacionalistov. Nemožno ho preto jednoznačne zaradiť do „neliberálnej“ mäkkej moci. Tento fakt treba akceptovať i napriek tomu, že často vznikajú početné nedorozumenia ohľadom samotného výkladu termínu *antifašizmus* u rôznych politických a ideových hnutí.

Autori si uvedomujú heterogenitu a vágnosť pojmu *antifašizmus* a jeho náročnú uchopiteľnosť. Nie je teda zaradený do vyššie uvedených „neliberálnych“ ruských hodnôt ako zdroja mäkkej moci najmä preto, aby nedochádzalo ku zbytočnej polemike. Na tomto mieste je však potrebné poznamenať, že autori tejto štúdie sa zaoberajú antifašizmom ako ruskou domácou hodnotou či politikou, ktorá je zdrojom atraktívnosti pre radikálno-lavicové a čiastočne pre ľavicové (sociálno-demokratické a demokraticko-socialistické) spektrum v Európe. Nemajú ambíciu analyzovať ďalšie politické a ideové hnutia (konzervatívne, liberálne, nacionálne a podobne) a ich využívanie fašizmu, resp. antifašizmu v ich rétorike.

Ďalším problematickým aspektom v prípade ruskej antifašistickej moci je rozhodnúť sa, či na ňu nazerat' výhradne inštrumentalisticky (prvý prístup v nazeraní ruskej mäkkej moci), alebo zvoliť druhý prístup, ktorý demonštruje, že ruská antifašistická moc podobne ako ruská „neliberálna“ mäkká moc je kreovaná a produkovaná na inštrumentalistickej báze, avšak nie je to prekážka pre jej atraktívnosť. Autori v tomto prípade zvolili druhý prístup. Navyše je potrebné zdôrazniť, že i keď antifašizmus považujeme za ruskú domácu hodnotu, ktorá je dôsledne podporovaná v ruskej spoločnosti, a ktorá je atraktívna pre ďalších aktérov, jej podpora a propagácia sa realizuje predovšetkým od roku 2014 nátlakovou informačnou vojnou a propagandou, teda tvrdými mocenskými nástrojmi. Aj z tohto dôvodu v tejto práci uvažujeme o ruskej antifašistickej mäkkej moci ako o chytrej moci, ktorá v sebe kombinuje mäkké i tvrdé mocenské prvky.

Túto formu moci zhodnotili ako najviac účinnú v ruskom mocenskom arzenále napríklad **A. Simonyi** a **J. Trunkos** najmä v prípade ruskej anexie Krymu a destabilizácii Ukrajiny. Podľa oboch autorov Kremel' v tomto prípade efektívne kombinuje tvrdé (sofistikované utajené vojenské operácie) a mäkké mocenské nástroje. (Simonyi, Trunkos, 2014) Ruskej chytrej moci sa vo svojej práci venoval napríklad i **A. Chisholm**, ktorý ju aplikoval na prípady Ukrajiny, Sýrie a Turecka. **Chisholm** prezentuje, že Kremel' prispôbil koncept chytrej moci paralelnému strategickému nátlaku a príťažlivosti tak, aby vyhovoval

ruskej kultúre a svetonázoru, pričom vytvoril inovatívny model zameraný na riešenie ruských strategických výziev. Manipulácia ruských symbolov ako komponentu mäkkej moci, ktorá je súčasťou komplexnej stratégie chytrej moci odhaľuje premyslený pokus využiť ruskú kultúru a domáce hodnoty na vytvorenie atraktívneho efektu. (Chisholm, 2018)

1.5 Ruské (sovietske) vs. západné vymedzenie termínu *fašizmus*

Pre pochopenie širšieho a nadväzujúceho kontextu je taktiež nevyhnutné ozrejmiť principiálne fakty, týkajúce sa pojmu *fašizmus*, voči ktorému sa antifašizmus vymedzuje. Hneď na úvod tohto vymedzenia je však nutné zdôrazniť, že uchopenie fašizmu (obdobne ako antifašizmu) ako konzistentnej doktríny je veľmi ťažké, nakoľko „v rôznych sociokultúrnych kontextoch nadobúdal výrazne rôznorodé podoby.“ (Budil cited in Katuninec, 2010, s. 64) Heterogenita fašizmu je podčiarknutá v konštatovaní **Katuninca**, že „pravdepodobne žiadny iný politický fenomén sa nedočkal toľkých kontroverzne vedených diskusií ako definície fašizmu.“ (Katuninec, 2010, s. 67)

V ruských podmienkach je totiž konotácia pojmu *fašizmus* úplne odlišná ako v západných podmienkach. Na západe sa pojem *fašizmus* vzťahuje predovšetkým na politický systém, ktorý bol založený v Taliansku **B. Mussolinim** po tom, čo jeho *Národná fašistická strana* získala moc. Neskôr sa termín *fašizmus* stal spoločným menovateľom skupiny politických systémov, ktoré zahŕňali aj nemecký nacizmus. Na západe je ďalej termín *fašizmus* konotáciou ideológie a politického systému, ktoré sú v úplnom protiklade západným demokratickým spoločnostiam. Je spojený s diktatúrou, potláčaním parlamentnej demokracie a absolutistickým výkonom moci. Na západe sú fašistické režimy považované za synonymum systematického porušovania ľudských práv, potláčania individuálnych slobôd, šírenia ultranacionalizmu, spájajú sa s agresívnymi vojnami, genocídou a porušovaním medzinárodného práva. (Van Herpen, 2015) Práve z týchto dôvodov sa liberálne i konzervatívne európske demokracie (a ich prívrženci) vyhlásili za dôsledne antifašistické.

V ruských podmienkach je však výklad pojmu *fašizmu* odlišný. V **Černychovom** *Historicko-etymologickom slovníku moderného ruského jazyka* z roku 1993 je tento pojem definovaný ako „forma najviac otvorenej teroristickej diktatúry, najreakčnejších, najšovinistickejších a najagresívnejších elementov imperialistickej buržoázie, smerujúcich ku deštrukcii demokracie,

ku zriadeniu režimu charakteristického prílišným reakcionárstvom a ku príprave agresívnych vojen.“ (Faraldo, 2016, s. 205) Toto je dobre známy marxisticko-leninovský výklad termínu, ktorý bol naprojektovaný a definovaný bulharským bolševickým revolucionárom **G. Dimitrovom** v 30. rokoch 20. storočia.¹¹

Marxistické teórie v podstate vychádzajú z pohľadu na fašizmus „ako na reakčnú konzervatívnu ideológiu, produkt triedneho boja a poslednú fázu kapitalizmu. Fašizmus mal vzniknúť ako odozva na proletársku revolúciu, ktorá ohrozovala existujúci buržoázno-liberálny svetový poriadok.“ (Drábik, 2014, s. 698 - 699) Tento marxisticko-leninovský výklad fašizmu, ktorý sa vyznačoval výraznou rigiditou bol značne populárny, a až na niekoľko výnimiek formoval závery nasledujúcich generácií výskumníkov nielen v celom východnom bloku, ale i u mnohých marxistických historikov na Západe. (Cinkajzl, 2010)

Mnohí historici a výskumníci s týmto vymedzením polemizujú, a považujú ho za tendenčné. Je tomu tak i preto, lebo tento prístup nedokázal napríklad vysvetliť to, prečo vznikali fašistické hnutia ako v rozvinutých (Nemecko), tak aj v zaostalejších (Taliansko) krajinách. Navyše nedokázal podchytiť viaceré socioekonomické faktory vedúce k nástupu fašistických režimov, ale ani rôzny triedny pôvod členov a podporovateľov fašistických hnutí.

Vplyvný francúzsky historik **F. Furet** súčasne odmieta marxistickú spojitosť fašizmu a buržoázie argumentujúc, že vo fašizme (podobne ako v komunizme) „existuje idea budúcnosti, založená na kritike buržoáznej modernosti. Táto doktrína má eklektickejší genealogický strom ako bolševizmus. Využila množstvo prúdov a autorov veľmi odlišných smerov, ktorí všetci nenávideli buržoáziu ako diavla. Hlásia o sebe, že je postmarxistická, a nie predliberálna. Chce obnoviť jednotu ľudu a národa a stavia ju proti rozkladu spoločnosti peniazmi ... Fašizmus sa nezrodil len preto, aby porazil bolševizmus, ale aby navždy zničil rozdelenie buržoázneho sveta.“ (Furet, 2000, s. 220) **Furet** navyše na základe relevantných argumentov stavia komunizmus na úroveň fašizmu a oba systémy označuje za „totalitárne dvojčatá.“ (Furet, 2000)

Druhým významným prúdom ovplyvňujúci povojnový výskum fašizmu bola teória totalitarizmu, ktorej najznámejšou predstaviteľkou bola **H. Arendt**. I keď nevznikala explicitne ako teória fašizmu, predstavovala predovšetkým v 50. rokoch 20. storočia prevládajúci model pre jeho interpretáciu. Ústredným postulátom bola „existencia širšieho dejinného fenoménu, totalitarizmu, ktorého

¹¹ S vlastnou definíciou, stále však sledujúcu Dimitrovovu líniu, prišli i ďalší marxistickí intelektuáli a historici ako W. Benjamin, L. Trockij, G. Lukács, alebo neskôr N. Poulantzas, či G. Vajda.

podstata spočívala v bezprecedentnom a kvalitatívne celkom novom ovládnutí všetkých sfér ľudského života. Manifestáciou totalitarizmu, od počiatku stavaného do ostrého protikladu k hodnotám liberálnej demokracie, bol predovšetkým sovietsky komunizmus a nacizmus, obmedzene potom fašistické Taliansko.¹² (Cinkajzl, 2010, s. 107)

Ani v jednom z uvedených prístupov však nefiguruje fašizmus ako nezávislý fenomén. Ako bolo uvedené vyššie, marxistická interpretácia nadužíva fašizmus pre rôzne formy kapitalizmu a schematicky ho považuje za produkt radikalizácie triedneho boja, čím mu zreteľne odníma akúkoľvek vnútornú dynamiku. Obdobne i teória totalitarizmu klasifikuje fašizmus skôr na základe podobnosti externých znakov než na porozumení jeho špecifickej kvality. Obe teórie trpia nedostatkom v podobe takmer výhradného zamerania na konštituovaný režim. (Cinkajzl, 2010)

Reakciou na oba zmienené prístupy k skúmaniu fašizmu bola tzv. druhá vedecká vlna záujmu o fašizmus v 60. rokoch 20. storočia. V európskom priestore sa táto vlna spája predovšetkým s nemeckým historikom a filozofom **E. Noltem** a jeho rozsiahlou monografiou *Fašizmus vo svojej epoche* (v nemeckom origináli *Der Faschismus in seiner Epoche*) z roku 1963. V nej fašizmus **Nolte** chápe široko ako historickú formu politickej ideológie a praxe, vystupujúcej v súvislosti s určitou tradíciou a situáciou európskeho sociobiologického myslenia. V porovnaní s teóriami, ktoré zdôrazňovali zvláštnosti jednotlivých národných fašizmov, je to pokus o jednotnú teóriu fašizmu, ktorá jeho národné varianty nepopiera, ale hľadá ich spoločného menovateľa. Ten je vyjadrený v definícii fašizmu: „*Fašizmus je antimarxizmus, ktorý usiluje o zničenie protivníka prostredníctvom vytvorenia radikálne protikladnej a predsa blízkej ideológie a prostredníctvom použitia takmer identických a predsa charakteristicky pretvorených metód.*“ (Nolte, 1999, s. 56) Ako uvádza samotný **Nolte**, táto definícia „*platí pre všetky formy fašizmu.*“ (Nolte, 1999, s. 538) Fašizmus je chápaný ako druh totalitarizmu, ktorý môže byť porovnávaný, ale nie stotožňovaný s inou formou totalitarizmu, s komunizmom.

Nolteho prínos ku skúmaniu fašizmu je evidentný v tom, že má ambíciu nazerať na fašizmus ako na „*všeobecnú kategóriu sui generis, ktorú možno nájsť mimo hranice konkrétnych hnutí, tzv. všeobecný fašizmus (generic*

¹² Taliansky fašizmus bol síce považovaný za ideológiu s totalitným nárokom, avšak neschopnú presadiť sa do tej miery, aby dokázala svoje ciele uskutočniť. (Cinkajzl, 2010)

fascism). Bol to taktiež **Nolte**, kto po prvýkrát vymedzil takú skupinu charakteristík, ktoré by postačovali per se k definícii všetkých fašistických hnutí. Neskôr **Nolte** fašizmus definoval pomocou šiestich znakov, ktorými sú: antiliberalizmus, antikonzervativizmus, antikomunizmus, vodcovský princíp, paramilitarizmus a nárok na totalitu. V tomto zmyslu sa o ňom hovorí ako o zakladateľovi komparatívneho štúdia fašizmu.“ (Cinkajzl, 2010, s. 109) **Nolteho** prístup následne podnietil diskusiu v 60. a 70. rokoch 20. storočia.

Pred koncom 20. storočia sa podujal poskytnúť minimálnu definíciu fašizmu i britský historik **R. Griffin**, ktorého návrh prezentuje fašizmus ako „časť politickej ideológie, ktorej mystický koreň v rozličných meniacich sa formách predstavuje na kolektívne znovuzrodenie predkov v nasledujúcich generáciách zameraná čiže 'palingenetická' forma populistického ultranacionalizmu.“ (Griffin cited in Katuninec, 2010, s. 73) Centrálnu úlohu v **Griffinovom** koncepte zohráva neobvyklý pojem *palingenéza*, mýtus znovuzrodenia. „Mýtus situovaný v jadre ideológie chápe ako sorelovský mobilizujúci obraz, psychologizujúci dejinotvorný pocit na rozhraní starého – dekadentného a budúceho – obrodeneho. Fašizmus podľa **Griffina** nie je antirevolučný, hoci usiluje o zničenie existujúcej progresívnej moderny. Naopak je hlboko revolučný, pretože je jeho utopickým cieľom zriadenie moderny kvalitatívne novej, spätnej nie s nastolením nového ekonomického či sociálneho poriadku, ale s nešpecifikovanou predstavou očistenia a obrodzenia v celku organickej komunity. Vo fašistickej vízii neexistovalo delenie medzi štátom a spoločnosťou. Štát bol spoločnosť. Fašizmus tak vníma ako jednu z foriem populizmu, ideológiu obhajujúcu suverenitu ľudu presahujúcu legálne racionálny rámec štátu.“ (Cinkajzl, 2010, s.116 - 117)

Rozdielne pohľady na fašizmus sa stretávajú v súhlasnom prieniku v tom bode, že ideológia fašizmu vyzdvihuje komunitu nad jedincom pod heslom „všeobecné blaho nad blahom osobným.“ (Adamová, Křížkovský, 1997, s. 99) Kapitalizmus je podľa stúpencov fašizmu založený na sledovaní osobného záujmu a preto hrozí, že zoslabí súdržnosť národa, alebo rasy.¹³ Zatiaľ čo kapitalizmus vraj podporuje materialistickú túžbu po zisku a bohatstve, fašisti

¹³ Ostatne mnoho fašistov pociťovalo odpor voči buržoázii a kapitalizmu ako systému. Napríklad vodca *Britského zväzu fašistov* O. Mosley, ktorý sa na začiatku 30. rokov 20. storočia stretol s B. Mussolinim v Taliansku deklaroval, že „kapitalizmus je systém, v ktorom kapitál používa národ ku svojim cieľom.“ (Mosley cited in Adamová, Křížkovský, 1997, s. 99)

materializmus¹⁴ odcudzujú ako protiklad ich vízie obrody národa či získania vlády nad svetom. Namiesto „*plutokratickej vlády peňazí, uznávajú vodcovský princíp, odvodený zo šľachetnosti, cti a pocitu zodpovednosti.*“ (Adamová, Křížkovský, 1997, s. 99)

Definícií týkajúcich sa fašizmu je nespočetne veľa. Táto ideológia má však viacero špecifických čŕt, ktoré sú pre ňu typické a sú viac menej všeobecne akceptované. Medzi takéto črty bezpochyby patrí skutočnosť, že ideový základ fašizmu má korene v extrémnom nacionalizme a v štáte ako prirodzenom spoločenstve. Ďalej je možné súhlasiť s relatívne univerzálnou definíciou fašizmu, ktorú ponúka **J. Chmelík**. Podľa neho je fašizmus „*otvorené militantné a nacionalistické hnutie, ktoré sa usiluje o nahradenie demokracie totalitnou diktatúrou. Je zameraný proti všetkým demokratickým ústavným inštitúciám a slobodám. Fašizmus je tiež charakterizovaný ako nacionálne šovinistické a rasistické hnutie spojené s totalitnou formou vlády.*“ (Chmelík, 2001, s. 9)

2 Sovietsky antifašizmus a „mäkká“ moc ako inšpirácia dnešnej ruskej antifašistickej chytrej moci

I navzdory tomu, že primárnym cieľom tejto štúdie je predostrieť dôslednú analýzu chytrej moci v rámci antifašistickej dimenzie v podmienkach súčasnej RF, tak je nevyhnutné urobiť stručný prierez vývoja sovietskeho antifašizmu. Širokospektrálny koncept antifašizmu, ktorý má svoje korene práve v ZSSR, bol totiž využitý **Putinovou** administratívou na výstavbu komplexného ruského imidžu a postupne i na budovanie ruskej chytrej moci. Aj preto je mu potrebné venovať (aspoň minimálny) priestor. Navyše zohľadnenie historických skúseností a zárodkov či koreňov sovietskej „mäkkej“ moci je užitočné pri objasňovaní výkladu a samotného chápania dnešnej ruskej antifašistickej chytrej moci.

Prípád ZSSR, resp. jeho predchodcu cárskeho Ruska, je špecifický. Objektívne je potrebné zdôrazniť, že politika oboch zriadení bola založená viac menej na tvrdej sile. Jednak ich zahraničná politika spočívala na vojenských atribútoch a imperiálnych expanziách, ktorých účelom bolo dobývať cudzie

¹⁴ Okrem kapitalizmu je na materiálnych myšlienkach podľa fašistov založený i liberalizmus, marxizmus a demokracia. Tieto ideológie fašisti taktiež ostro odcudzujú. (Skaloš, 2016)

územia.¹⁵ Zároveň, vládcovia cárskeho Ruska, ale i ZSSR neboli vo vnútroštátnej politike vôbec naklonení demokracii a rozvoju občianskej spoločnosti. V drivej väčšine sa uchýľovali k rôznym formám trestov a násilia, represiiam i teroru voči kritikom a „nepriateľom“ cárskeho, resp. boľševického režimu.

I navzdory týmto silovým atribútom, ktoré vykazovali obe zriadenia, je pozoruhodné, že z historického hľadiska disponovali určitými osobitými zdrojmi „atraktívnosti“. **A. P. Tsygankov** v kontexte ruskej mäkkej moci napríklad poukazuje, že *„Rusko je historicky sprevádzané vo vnútroštátnych a medzinárodných vzťahoch kresťanskými ideálmi, transetnickými imperiálnymi princípmi a modelom silného štátu – deržavy. Sovietska ideológia transformovala národné hodnoty nahradením kresťanstva a autokracie vierou v komunizmus a vládu jednej strany.“* (Tsygankov, 2013, s. 260) **I. Jurgens** prezentuje, že Rusko v kontexte mäkkej moci *„disponovalo dve storočia ohromnou mäkkou mocou, ktorá slúžila ako civilizačný pól príťažlivosti. Najprv ako patrón Slovanov a pravoslávnych, ako dirigent európskej civilizácie na rozsiahlych územiach Eurázie, ako unikátny a mnohonárodnostný zväz národov. V sovietskej dobe sa k tomu pridala úloha lídra ideologickej alternatívy k západnému svetu, ktorá je príťažlivá pre ľavicové sily na celom svete a národné oslobodzovacie hnutia.“* (Jurgens, 2011)

Na tento fakt poukazuje i samotný **Nye**: *„Z hľadiska mäkkej moci, postupujúca komunistická ideológia po 2. svetovej vojne bola atraktívna v Európe, kvôli jej odporu voči fašizmu, a v krajinách tretieho sveta kvôli jej identifikácii s populárnym dekolonizačným hnutím.“* (Nye cited in Van Herpen, 2016, s. 21) **Nye** ďalej dopĺňa, že ZSSR mal *„enormný potenciál priťahovať a bol hlavný konkurent Američanov vo sfére mäkkej moci.“* (Nye cited in Maliukevičius, 2013, s. 75) Jednalo sa tak o určitý protipól, či alternatívny variant v ideologickom súperení. ZSSR sa totiž sám seba situoval do opozície voči „škodlivým“ a negatívne vymedzeným vplyvom kapitalizmu, imperializmu, kolonializmu a práve fašizmu. Nešlo však o klasický atribút mäkkej moci založený na atraktivite, ale o precíznu propagandistickú mašineriu. Tá bola založená na kapacitne obrovskom byrokratickom inštitucionálnom mechanizme, ktorý cielene a sofistikovane širil komunistickú ideológiu, sovietske hodnoty

¹⁵ Tieto expanzie boli považované ruskými a sovietskymi vládcami za *„historickú nevyhnutnosť, ktorá je dodnes obhajovaná tým, že Rusko vraj muselo a musí aj naďalej usilovať o svoje prirodzené hranice.“* (Švankmajer, 1993, 44)

a sovietsky pohľad na svet. Táto ideologická propaganda a agitácia bola pre ZSSR nesmierne dôležitá.¹⁶ Napomáhala totiž docieleniu toho, aby bol tento štát atraktívny, rešpektovaný a populárny v zahraničí i napriek tomu, že celá jeho história bola založená na antidemokratických (totalitárnych) praktikách, represiaciach, lži oficiálneho propagandistického aparátu, ale i na všadeprítomnom strachu a z neho vyplývajúcej pretvárkou a falošnosti medzi bežnými sovietskymi občanmi. O týchto prvkoch v sovietskej spoločnosti písal napríklad jeden z najvýznamnejších odborníkov na históriu Ruska a ZSSR americký profesor **R. Pipes**, ktorý ZSSR niekoľkokrát navštívil (Pipes, 2005).

Medzi konkrétne sofistikované nástroje takejto agitácie možno zaradiť najmä *Komunistickú internacionálu – Kominternu*. Táto organizácia bola založená v Moskve už v roku 1919, združovala a koordinovala národné komunistické strany za hranicami sovietskeho Ruska a neskôr – po roku 1922 – za hranicami ZSSR a stala sa inštrumentom na presadzovanie sovietskeho vplyvu a pozitívneho obrazu v zahraničí do roku 1943, kedy bola zrušená. Po vojne *Kominternu* v tejto aktivite nahradila *Kominforma (Informbyro)* (jej činnosť trvala do roku 1956), ktorá bola sovietskym vedením využívaná najmä ako nástroj vplyvu vo vznikajúcom Východnom bloku.

Za vplyvné agitačné sovietske nástroje slúžiace na propagandu sovietskeho a komunistického svetonázoru možno taktiež identifikovať i sovietske kultúrno-vedecké centrá a organizácie, ktoré pôsobili v ZSSR v podstate od samotného vzniku tohto štátu. Menili sa len názvy a ciele týchto organizácií. Už v roku 1925 vzniklo centrum pod názvom *VOKS*, čo predstavuje ruský akronym zložený so začiatočných písmen názvu organizácie: *Vsesojuznoe Obščestvo Kulturnoj Svjazi s zagranicej (Všezväzová spoločnosť pre kultúrne styky so zahraničnými krajinami)*. V roku 1958 bola agentúra transformovaná do novej „priateľskej“ organizácie s názvom *Zväz sovietskych spoločností priateľstva a kultúrnych stykov so zahraničím* (rusky: *Sojuz Sovetskich Obščestv Družby i kulturnoj svjazi s zarubežnymi stranami – SSOD*). Toto kultúrne centrum pôsobilo až do roku 1992, kedy bolo rozpustené v dôsledku rozpadu ZSSR.

¹⁶ Od samého počiatku existencie ZSSR sa venovala výrazná osobitá pozornosť sovietskej ideologickej atraktivite v zahraničí. To bolo nesmierne dôležitým nástrojom v arzenále zahraničnej politiky ZSSR, dokonca i medzi konkurenčnými a súperiacimi smermi. L. Trockij napríklad zdôrazňoval prínos „šírenia trvalej revolúcie po celom svete“ (Trockij cited in Maliukevičius, 2013, s. 75) a N. Bucharin považoval za dôležité prezentovať svetu „výhody Stalínovho socializmu.“ (Bucharin cited in Maliukevičius, 2013, s. 75) Toto bolo realizované práve masívnou propagandou a agitáciou.

Tieto centrá vykonávali rozličné kultúrne aktivity, ale i činnosti, ktoré mali výrazný ideologický rozmer. Počas trvania *Kominterny* a *Kominformy*, centrum VOKS napríklad principiálne vyvíjalo aktivity zamerané na jednotu medzinárodného proletariátu a na šírenie socializmu. Pred a po 2. svetovej vojne sa činnosť tohto centra (od konca 50. rokov 20. storočia to už bolo SSOD) zameriavala na boj proti „fašistom a vojnovým štváčom a neskôr podporovalo sovietsky radikálny zápas proti kolonializmu a diskriminácii, pričom bojovalo za mier, demokraciu a socializmus.“ (Maliukevičius, 2013, s. 77)

Avšak sovietsku formu mäkkej moci nie je na mieste preceňovať. Po odhalení masového vyvražďovania počas **Stalinovej** éry, po berlínskych krízach, vojenských intervenciách do Maďarska, Československa či Afganistanu, sovietska reputácia vždy klesala na nové minimum. Udržovala sa len v špecifických segmentoch spoločnosti v západnom svete – väčšinou zásluhou operácii KGB (podpora radikálnych ľavicových politických pacifistických hnutí, alebo ľavicových guerillových skupín pôsobiacich v rozvojovom svete, kamuflovaných pod vlajkou národnooslobodzovacích hnutí).

V kontexte sovietskej antifašistickej, resp. fašistickej stratégie je potrebné podotknúť, že táto stratégia mala explicitne premenlivý charakter a od počiatku sleduje (i v podmienkach RF) výlučne pragmatické ciele. Je možné vytýčiť štyri principiálne línie sovietskeho antifašizmu, ktoré boli (v rozličnej intenzite) využité a zapracované aj do novodobej ruskej antifašistickej chytrej moci. Za prvú líniu, ktorú možno nazvať i tzv. ranú (od polovice 20. rokov 20. storočia do roku 1934) sa chápal sovietsky boj proti „fašizmu“, teda „buržoáznej kapitalistickej diktatúre“, teda štandardným sociálno-demokratickým a konzervatívno-demokratickým politickým stranám. Toto konštatovanie sa môže zdať nepochopiteľné, ale má logické odôvodnenie. Už v polovici 20. rokoch 20. storočia sa v sovietskych podmienkach termín *fašista* nevyberavo a paušálne používal na označenie „nepriateľov“¹⁷ a „ohrozovateľov“ nielen ZSSR, ale i samotnej komunistickej ideológie. **Stalin** totiž nemal žiaden záujem na

¹⁷ Jednou z principiálnych črt totalitného fašizmu, ale súčasne i komunizmu, je fanatická túžba ovládať masy. S touto problematikou súvisí aj radikálne vymedzovanie sa voči vonkajšiemu (verejnemu) nepriateľovi. Každá masa v totalitnom systéme sa totiž najľahšie ovláda, ak je vystavená domnej hrozbe vonkajšieho nepriateľa, resp. triedneho nepriateľa (v komunistickej režime). V nacistickom Nemecku boli za úhlavných nepriateľov prehlásení Židia a komunisti (boľševici). (Skaloš, 2016) V komunistickej ZSSR bolo od počiatku taktiež identifikovaných niekoľko triednych nepriateľov. S tým úzko súvisí termín *fašista*.

rozišovaní medzi skutočnými fašistami a demokratmi. Dokonca zachádzal tak ďaleko, že „označoval západných sociálnych demokratov – s ktorými komunisti zdieľali ideologické a historické pozadie – ako ‘sociálfašistov’, s ktorými mali komunisti zakázané spolupracovať.“¹⁸ (Van Herpen, 2013, s. 141)

Fašistické nálepkovanie všetkého nekomunistického (vrátane sociálnej demokracie) bolo jasne demonštrované v jednom z článkov **Stalina**, ktorý bol publikovaný ešte v roku 1924. V tomto článku **Stalin** písal, že „*nie je pravdou, že fašizmus je len bojovou organizáciou buržoázie. Fašizmus nie je len vojensko-technická trieda. Fašizmus je buržoázna bojová organizácia, ktorá sa spolieha na aktívnu podporu sociálnej demokracie. Sociálna demokracia je objektívne umiernené krídlo fašizmu ... Tieto organizácie sa nenegujú, ale naopak sa navzájom dopĺňajú. Nie sú protinožci; sú dvojčatá.*“ (Stalin cited in Payne, 2003, s. 10) Z toho vyplýva, že komunisti v ranom antifašistickom období mali zamerať svoj nápor predovšetkým proti „sociálfašistom“, ktorí podľa komunistickej mienky „*prospievali kapitalizmu a škodili komunizmu.*“ (Adamová, Křížkovský, 1997, s. 100)

Na konci 20. rokov minulého storočia sa používanie pojmu *fašizmus* poprednými predstaviteľmi ZSSR ešte zvýraznilo a zradikalizovalo. Udialo sa tak po šiestom kongrese *Kominterny* v roku 1928. Na ňom bol komunistami vyhlásený začiatok novej „Tretej periódy“ vo svetovom revolučnom procese, v ktorom nová kríza kapitalizmu – vstupujúca do obdobia finálneho kolapsu – spôsobila svetovú situáciu „objektívne revolučnou“ a z tohto dôvodu všetky komunistické strany na kongrese prijali agresívnu, militantnú a ultraľavicovú líniu.¹⁹ Na základe tejto radikálnej tézy bol podľa sovietskych komunistov jediným antifašistickým bojom ten ich boj, pretože len oni „*boli rozhodnutí vykoreniť kapitalizmus a buržoáziu.*“ (Furet, 2000, s. 262) Všetko ostatné bolo len zdanie, ktoré malo odvrátiť ľudové masy od proletárskej revolúcie. Typickým nástrojom tohto odvádzania pozornosti bola sociálna demokracia, a to vďaka vplyvu, ktorý mala na robotníkov. V dôsledku toho bola sociálna demokracia

¹⁸ Typickým príkladom v tomto smere bolo Stalinove zabránenie tomu, aby *Komunistická strana Nemecka – KPD* spolupracovala so *Sociálnodemokratickou stranou Nemecka – SPD*. Stalin bol neoblomne presvedčený o tom, že *SPD* nemôže získať moc, pretože podľa neho sa jednalo o „sociálfašistov“. To však znamenalo „*znemožnenie vytvorenia akejkoľvek zmysluplnej opozície voči nacistom, ktorí sa dostali k moci v januári 1933.*“ (Lee, 2015, s. 121)

¹⁹ Na tomto kongrese *Kominterny* boli zároveň označené všetky umiernené ľavicové strany ako „sociálfašistické“ a vyskytli sa výzvy, hlásajúce zničiť umiernenú ľavicu za účelom víťazstva robotníkov v revolúcii. (Kozlov, Weitz, 1989)

nepriateľom, čiže hlavnou prekážkou na ceste diktatúry proletariátu.²⁰ (Furet, 2000)

V tejto ranej antifašistickej fáze, resp. na jej konci bol za fašistov zo strany ZSSR – popri už zmienených európskych sociálnych demokraciách – označený i samotný kapitalistický svet. (Furet, 2000) Stalo sa tak po tom, čo *Komintern*a zorganizovala v Amsterdame v roku 1932 *Medzinárodný kongres proti fašizmu a vojne*. Termín *fašizmus* tu bol definovaný značne širokým a vágnym spôsobom a vzťahoval sa predovšetkým na „*militarizáciu kapitalistických krajín*.“ (Payne, 2003, s. 16) Hlavné nebezpečenstvo „fašizmu“ bolo nachádzané vo Veľkej Británii a Francúzsku,²¹ pretože to boli víťazné imperialistické mocnosti z roku 1918.

I napriek tomu, že sovietska koncepcia fašizmu sa nikdy v skutočnosti nezmenila (označenie nepriateľa, resp. odporcu sovietskej politiky a téza, že fašizmus je nástrojom najvplyvnejších elementov finančného kapitálu), v rokoch 1934 - 1939 bola prezentovaná nová stratégia *Kominterny*, resp. bola revidovaná téza „sociálfašizmu“. Jednalo sa o druhú koncepciu sovietskeho antifašizmu a primárne súvisela s oficiálnym nástupom **Hitlera** k moci.²² **Stalin** vymenoval nového predsedu *Kominterny*, Bulhara **G. Dimitrova** v roku 1934, ktorého úlohou bolo transformovať neefektívnu boľševickú politiku „Tretieho obdobia“. Na siedmom kongrese *Kominterny* počas júla a augusta 1935

²⁰ V tomto kontexte Furet argumentuje, že „*tieto strategické koncepcie dobre ukazujú, akú moc prisudzoval leninský voluntarizmus svojmu nepriateľovi: boľševici živilí svoju nenávisť k buržoázii z pocitu, že meštiak má nesmiernu moc. Či už je demokrat, alebo fašista, meštiak vládne a poľahuje 'špagátkami' socialistickej strany, ktorá je mu podriadená.*“ (Furet, 2000, s. 262)

²¹ Stalin dokonca v roku 1930 verejne deklaroval, že Francúzsko je „*najviac agresívnym a najviac militantným štátom zo všetkých agresívnych a militantných krajín na svete.*“ (Payne, 2003, s. 22) Paradoxne na začiatku 30. rokov 20. storočia bol prudký rozmach nacistov v Nemecku zdôvodnený zo strany Sovietov, ale i KPD ako jav, ktorý vznikol v dôsledku „*oslabenia buržoázneho systému*“ (Payne, 2003, s. 15), resp. za „*obyčajný prejav kapitalistickej krízy.*“ (Lee, 2015, s. 121) Paradoxne nacistov nevnímali nemeckí ani sovietski komunisti ako nebezpečenstvo. Nárast Hitlerovej *Národne socialistickej nemeckej robotníckej strany – NSDAP* bol dokonca vnímaný ako pozitívny faktor, nakoľko táto politická strana oslabovala Francúzsko, ale i samotnú možnosť nadviazania bližších francúzsko-nemeckých vzťahov do budúcnosti.

²² Aj napriek tomu, že v rokoch 1930 - 1934 sa ZSSR pokúšal udržať (aspoň formálne) priateľské vzťahy s Nemeckom. V roku 1935 Stalin zmenil kurz a začal presadzovať sovietsku „politiku mieru“ a uzatvárať dohody zamerané proti nemeckej expanzii. Zmena kurzu vplynula hlavne po cielenej deštrukcii KPD, ktorá bola vedená Hitlerovou NSDAP. Jednalo sa napríklad o *Zmluvu o vzájomnej pomoci* s Francúzskom a s Československom. Okrem toho sa Stalin zabezpečil vstupom ZSSR do *Spoločnosti národov* v roku 1934 (Nation, 1992), ktorú sa pokúsil premeniť v základňu „európskej antifašistickej aliancie“ medzi Moskvou, Parížom a Londýnom.

Dimitrov vyhlásil, že proti fašizácii európskej spoločnosti je potrebné vytvoriť „široký ľudový antifašistický front.“ (Nation, 1992, s. 86) Oproti „Tretej perióde“ sa následne definícia fašizmu nevzťahovala na sociálnych demokratov a iné politické nekomunistické subjekty. Pojem *fašizmus* sa vzťahoval na už zmienenu „formu najviac otvorenej teroristickej diktatúry, najreakčnejších, najšovinistickejších a najimperialistickejších elementov finančného kapitálu.“²³ (Payne, 2003, s. 23)

Široký ľudový antifašistický front musel byť prispôbený podmienkam v každej krajine, v ktorej mala *Kominterna* členov. V kontexte obrany ZSSR ako bašty svetového proletariátu boli komunistické strany – združené v *Kominterne* – inštruované aby vytvárali široké spojenectvá v celej Európe so všetkými (skutočnými) antifašistickými stranami za účelom izolovania fašistických diktatúr. So záverov siedmeho kongresu *Kominterny* teda vyplývalo, že ľudový front mal zjednocovať nielen všetkých robotníkov, ale i demokratické sily (vrátane buržoáznych, roľníckych či dokonca katolíckych strán),^{24,25} zoskupených okolo jednotného frontu robotníckej triedy, v ktorej mali byť práve „komunisti dočasnými obhájcami buržoázneho demokratického dedičstva.“ (Furet, 2000, s. 276) To bola nová taktika. Konečným cieľom však ostalo všade nastolenie diktatúry proletariátu a zvrhnutie buržoázie. Vytyčená cesta však bola iná: „taktiku trieda proti triede, vystriedal ľudový front.“²⁶ (Furet, 2000, s. 277)

²³ Fašizmus touto definíciou „prestal byť“ v komunistickom myslení len politickou tendenciou pôsobiacou takmer vo všetkých buržoáznych demokraciách a sociálno-demokratických stranách, stelesnil sa ako diktátorský politický režim, odlišný vo viacerých európskych krajinách, v mussoliniovskom Taliansku, v Piłsudského Poľsku, v nacistickom Nemecku. A typickým príkladom je Hitler, akoby sa národný socializmus konečne stal jadrom politiky internacionály.“ (Furet, 2000, s. 276)

²⁴ V kontexte novej situácie v medzinárodnej politike sa teda náhle premenili „sociálfašisti“ – teda sociálni demokrati – na sovietskych antifašistických spojencov.

²⁵ V Európe však politika ľudového frontu našla ohlas v podstate len v Španielsku, po tom čo ľudový front v Španielsku zvíťazil vo všeobecných voľbách vo februári 1936, a vo Francúzsku. Tam vyhral ľudový front o tri mesiace neskôr.

²⁶ Na flexibilitu ľudového frontu poukazuje i Furet a prezentuje, že prostredníctvom neho sa „udržiaval lepšie než kedykoľvek predtým kurz k robotníckej revolúcii, ktorý nebol vzdialeným horizontom činnosti komunistov, ale prirodzeným vyústením protifašistického boja dovedeného do konca. Lebo ak je finančný kapitál poslednou vzpruhou fašizmu, jeho porážka bude aj porážkou kapitalizmu v jeho najvyššom, t. j. poslednom štádiu. Dimitrov našiel klasickú dialektiku v dejinách marxizmu: čím viac buržoázia potrebuje diktatúru, tým viac sa približuje ku svojmu koncu. ... Tak komunisti ako jediní vopred poznali pravý zmysel protifašistickej akcie. Aj keď stáli v prvých líniiach tohto boja, ani chvíľu si nepredstavovali, že bojujú za znovunastolenie buržoáznych slobôd.“ (Furet, 2000, s. 277)

V tejto druhej fáze boli *Kominternou* taktiež identifikované vybrané štáty ako fašistické. Jednalo sa o Nemecko, Taliansko, Japonsko, Poľsko a Maďarsko. Španielsko ako fašistické označené nebolo (z dôvodu vyhlásenia republiky v roku 1931). (Payne, 2003) Vo vnútroštátnej rovine ZSSR boli súčasne za fašistov označovaní odporcovia strany. V zásade sa jednalo o stranického súpera **Stalina L. Trockeho**, či **G. Zinovjeva**, ich prívržencov, ale i odporcov politiky **Stalina** vo všeobecnosti. Ako hlásal titulok komunistického sovietskeho denníka *Pravda* „*nie sú žiadne rozdiely medzi fašistami, trockistami a zinovjevami.*“ (Faraldo, 2016, s. 207)

V praxi to znamenalo, že v ZSSR v tomto období paralelne prebiehali dva typy antagonistickej politiky. Na jednej strane bola vytvorená univerzálna „mierová“, „solidárna“ a antifašistická politika ľudového frontu zameraná na rezistenciu voči silnejúcemu nacizmu a fašizmu v Európe. Táto pragmatická politika logicky predpokladala obrat sovietskej zahraničnej politiky voči kapitalistickým štátom a prestala ich (dočasne) označovať za fašistov. Inými slovami, sovietsky antifašizmus v tomto období predstavoval nástroj budovania konsenzu nielen medzi komunistami mimo ZSSR, ale mal za úlohu mobilizovať západnú inteligenciu a ľavicové odborové organizácie na samotnú obranu a podporu ZSSR.²⁷

Práve počas druhej sovietskej antifašistickej periódy je možné zreteľne pozorovať formu „mäkkej“ antifašistickej moci ZSSR, ktorej jedným z primárnych cieľov bolo docielenie univerzálnosti a solidárnosti so sovietskou politikou. Jej cieľovým publikom bola predovšetkým západoeurópska politická ľavica.²⁸ Tá i na základe tejto stratégie ignorovala správy o **Stalinových** brutálnych politických represióch, alebo hladomore na Ukrajine, ktoré označovala ako „*pravcovú propagandu.*“ (De Waal, 2014) Komunistický

²⁷ Táto politika však odvádzala pozornosť od ďalšej fázy Stalinovho brutálneho teroru v sovietskej spoločnosti v tomto období, nazývaného *Veľká čistka* (Casty, 2009). Od roku 1935 totiž zúril v ZSSR „*najsilnejší štátny teror, aký kedy postihol nejaký národ. Stalin pod zámienkou zavraždenia Kirova v decembri 1934 rozpútal dovtedy nevídané represálie proti 'nepriateľom ľudu', z ktorých boli milióny uväznení, zavraždení, alebo deportovaní.*“ (Furet, 2000, s. 278)

²⁸ Typickým príkladom v tomto smere bola britská *Fabiánska spoločnosť*, čiže skupina britských socialistických intelektuálov, ktorá vznikla v roku 1884. Najznámejšími členmi bol G. B. Shaw, ale i bratia S. J. Webb a B. Webb. Cieľom skupiny bolo šíriť socialistické myšlienky a snažiť sa o ich implementovanie do britského politického systému. Shaw bol na návšteve ZSSR v roku 1933. Práve v tomto období vrcholil hladomor v sovietskych mestách, najmä na sovietskej Ukrajine. Po návrate do Veľkej Británie ostro vystúpil voči západnej kritike ZSSR, ktorá bola podľa neho „*bezohľadná kampaň, smerujúca ku diskreditácii ZSSR.*“ (Van Herpen, 2016, s. 68)

aktivista kdekoľvek na svete mal podľa tohto nového vymedzenia vystupovať pod zástavou demokratického antifašizmu, a nie pod vlajkou ZSSR. Týmto sa však vôbec neodpútal od pôvodného mýtu, ale naopak. ZSSR pre neho ostávalo – väčšmi než kedykoľvek – vlasťou všetkých pracujúcich, bez ohľadu na to, kde sa nachádzal. Súčasne bola fanatická obrana sovietskeho územia, sovietskej politiky a sovietskych záujmov hlavným imperatívom jeho činnosti. *„Povaha tejto slepej solidarity so ZSSR sa však trochu zmenila odvtedy, ako bola napojená na protifašistický boj. Stratila tým niečo zo svojho čudného a drsného charakteru. Posilnila tým svoje opodstatnenie a politickú mravnosť.“* (Furet, 2000, s. 277)

Sovietska koncepcia antifašizmu však dostala vážnu trhlinu predovšetkým v rokoch 1939 - 1941, kedy boli ZSSR a nacistické Nemecko spojencami. V auguste 1939 bol totiž podpísaný známy *Pakt Molotov - Ribbentrop*.²⁹ Aliancia medzi Nemeckom a ZSSR bola oficiálne zdôvodňovaná primárne ideologickou blízkosťou. Je pochopiteľné, že toto spojenectvo si vyžadovalo opätovnú revíziu antifašistickej sovietskej koncepcie, a preto je možné hovoriť o tretej sovietskej antifašistickej etape. Krátko po podpise paktu sa 7. septembra 1939 uskutočnilo stretnutie **Stalina** s **Dimitrovom** v Moskve, kde sovietsky vodca prehlásil, že *„vojna sa uskutočňuje medzi dvoma skupinami kapitalistických štátov o rozdelenie sveta, o dominanciu vo svete! Nemáme nič proti tomu, že medzi sebou bojujú a vzájomne sa oslabujú, ... Bez toho, aby to Hitler vedel a chcel, rozvracia a podkopáva kapitalistický systém.“* (Stalin cited in Wettig, 2007, s. 19)

Kominternu vydala stanovisko, ktoré sa nieslo v agresívnom štýle a útočilo paradoxne na kapitalistické západné veľmoci Veľkú Britániu a Francúzsko: *„V prebiehajúcej vojne sú dominantné kapitalistické mocnosti – Veľká Británia, Francúzsko a USA konfrontované menšími kapitalistami, pod vedením Nemecka. Britskí a francúzski imperialisti klamú, keď deklarujú, že vedú vojnu proti fašizmu. Celá ich politika sa zameriava na posilňovanie fašizmu a robia všetko možné, aby vyvolali vojnu proti ZSSR. Buržoázia Veľkej Británie a Francúzska zaujala oveľa agresívnejšie stanovisko voči ZSSR ako fašistické štáty.“*³⁰ (Payne, 2003, s. 43)

²⁹ Oficiálne síce zmluva stelesňovala dohodu o neútočení, avšak súčasne bola podpísaná i tajná doložka, v ktorej sa stanovili sféry vplyvu oboch mocností vo východnej Európe na území dovtedy nezávislých a suverénnych štátov – Fínska, Estónska, Lotyšska, Litvy, Poľska a Rumunska. (Davies, 2007)

³⁰ Paradoxne i napriek paktu zostalo Nemecko (pre ZSSR) stále fašistickým štátom, avšak to nemenilo nič na situácii, že pakt oboch mocností deklaroval potrebu poraziť kapitalizmus.

Aj preto bolo nevyhnutné pre všetky komunistické strany *Kominterny* podporovať legendu antifašistického charakteru vojny, avšak opätovným presunutím pozornosti na Veľkú Britániu a Francúzsko. Európski komunisti, vrátane tých českých i slovenských, sa preto museli exponovať v imperiálnej vojne, v zápase proti britským a francúzskym vojnovým snahám mali odhaľovať „skutočný“ charakter vojny a nedopustiť, aby robotnícka trieda prepadla „protinemeckému šovinizmu.“³¹ (Rychlík, 2012) Politika ľudového frontu bola teda logicky zanechaná a **Dimitrov** argumentoval, že základné črty charakteristické pre fašistické krajiny teraz „nadobúdajú oveľa širší rozmer vyjadrený v takzvaných buržoázných demokraciách.“ (Dimitrov cited in Payne, 2003, s. 44) Politika *Kominterny* sa tak obrátila späť do obdobia konca 20. rokov 20. storočia a proklamovala, že kapitalizmus a demokracia sú hlavné zdroje „fašizmu“, zatiaľ čo revizionistický nemecký nacionalizmus opätovne slúži sovietskym záujmom.

Po útoku Nemecka na ZSSR, resp. počas Veľkej vlasteneckej vojny nastalo v sovietskom vymedzení antifašizmu radikálna zmena. Tá bola primárne podmienená nemeckým vypovedaním vojny ZSSR a následným značne skresleným interpretovaním sovietsko-nemeckých vzťahov pred nemeckou inváziou do ZSSR.³² V poradí štvrtá antifašistická revízia bola zásadná. Antifašizmus sa náhle stal „univerzálnym menovateľom, podľa ktorého všetko a všetci boli v ZSSR zahrnutí do boja proti Nemecku a pokusu zastaviť postup nemeckých jednotiek do vnútra sovietskeho územia.“ (Van Herpen, 2013, s. 141) V tomto smere sa súčasne objavila výrazná polarita pojmov – „fašizmus sa stal synonymum pre Nemecko, antifašizmus sa stal prakticky synonymum pre Sovietske Rusko. Prívlastok antifašistický, spájaný s pojmom Rusko sa v tomto

³¹ Takéto inštrukcie boli – predovšetkým v českom prostredí – nevykonávateľné, pretože smerovali proti každodennej skúsenosti širokých vrstiev obyvateľstva. Aj mnohí komunistickí intelektuáli vyjadrovali pochybnosti nad správnosťou tejto línie a predovšetkým nad faktickým sovietsko-nemeckým spojenectvom. Pristúpiť na proklamovanú líniu *Kominterny* totiž znamenalo vzdať sa myšlienky obnovenia československej, resp. aspoň českej štátnosti a to bolo predovšetkým pre českých komunistov ťažko stráviteľné. (Rychlík, 2012)

³² Ako ďalej podotýka renomovaný historik T. Snyder „celá idea Veľkej vlasteneckej vojny bola založená na predpoklade, že vojna začala v roku 1941, kedy Nemecko prepadlo ZSSR, a nie v roku 1939, kedy Nemecko so ZSSR pospolu prepadlo Poľsko. Inými slovami, podľa oficiálnej verzie príbehu, mali byť územia zabrané roku 1939 v dôsledku sovietskej agresie vnímané ako miesta, ktoré boli vždy sovietske a nepredstavovali teda korisť z vojny, do ktorej Stalin pomáhal Hitlerovi vstúpiť.“ (Snyder, 2013, s. 332 - 333) Takéto oficiálne interpretovanie udalostí bolo pre ZSSR mimoriadne dôležité, pretože inak by sa ZSSR javil ako jedna z dvoch veľmocí zodpovedných za rozpútanie 2. svetovej vojny – ako jeden z agresorov, čo bolo očividne nežiadúce. (Snyder, 2013)

obdobi 2. svetovej vojny stalo takmer jedno a to isté.“ (Van Herpen, 2013, s. 141) S Veľkou vlasteneckou vojnou sa spája mnoho mýtov a legiend. Jednalo sa o heroickú vojnu a súčasne veľkú tragédiu pre národy v ZSSR, ktorých utrpenie pokračovalo i mnoho rokov po tejto vojne. Nikto vonkoncom nemôže spochybníť obrovskú úlohu, ktorú zohrával ZSSR, resp. Červená armáda pri spojeneckom víťazstve nad Nemeckom. Avšak zároveň je potrebné dodať, že toto víťazstvo bolo, ako prezentuje **Van Herpen**, „*dvojsečným mečom*.“ (Van Herpen, 2013, s. 142) Na jednej strane umožnilo obnoviť demokraciu v západnej Európe, no na druhej strane prenieslo krajiny východnej Európy, resp. východného bloku pod ďalšie totalitné jarmo, jarmo **Stalinovho** režimu. (Van Herpen, 2013)

Podľa španielskeho historika **J. M. Faralda** víťazstvo ZSSR totiž prinieslo „*sovietsku okupáciu jednak novo získaných území, a jednak sovietsku okupáciu území, ktoré ZSSR okupoval už v minulosti. Jednalo sa o pobaltské štáty, Bielorusko, Západnú Ukrajinu, Moldavsko a tiež o Zakarpatsko a Východné Prusko*.“ (Faraldo, 2016, s. 209) V tomto prípade by sme však nepoužili termín *okupácia*, ale nahradili ho termínom *anexia*.³³ Je však možné súhlasiť

³³ Je skutočne ťažké vyvinúť jednotný medzinárodne právny termín pre tak nesúrodé územia. V prípade československej Zakarpatskej Ukrajiny a východnej polovice Poľska vyslovili s novou podobou svojej povojnovnej štátnosti predsa len súhlas – hoci sa na ňom podpísali podmienky sovietskej prítomnosti a inercia Západu – uznané reprezentácie oboch štátov. Teda dočasné povojnovné vlády a parlamentné zhromaždenia odsúhlasili Stalinovi jeho územný zisk. Nakoniec i Veľká Británia víťala Poľsko zmenšené o predvojnové východné oblasti, preto proti sovietskej západnej hranici nastolenej dohodou Stalina a Hitlera na jeseň 1939 neprotestovala. I napriek tomu je možné hovoriť o anexii, nakoľko tento pojem sa v kontexte vyššie uvedených území nevylučuje. V prípade pobaltských krajín nie je však inej možnosti ako hovoriť o anexii. S medzinárodným súhlasom sa odohrala i anexia tretiny česko-slovenského územia v roku 1938, než Hitler porušil zjednané podmienky okupácie českých krajín (Veľká Británia podnes odmieta prijať hodnotenie *Mnichovskej dohody* od samého počiatku, ako ho rázi český právny prístup). V prípade pobaltských štátov však boli absorbované celé štáty (ktoré boli v tom čase členmi *Spoločnosti národov*), čo malo od tej doby obdobu v medzinárodných vzťahoch snáď len v obsadení Kuvajtu Irakom v roku 1990. Veľká Británia spolu s USA nemohli vo svojej dobe predstierať, že ich tolerovanie Stalinovho návratu k hraniciam ZSSR z júla 1940 (t. j. anexia Pobaltia) je v rozpore s článkom 2 *Atlantickej charty*, („USA a Veľká Británia si neprajú žiadnych územných zmien, ktoré by neboli v súhlase so slobodne vyjadreným práním národov, ktorých sa týkajú“ (Atlantická charta...2009), ktorú obe krajiny v auguste 1941 podpísali. Je zaujímavé, že pokiaľ išlo o východné Poľsko, tam v kontexte sebaurčenia nepoľských národov (Bielorusov a Ukrajinco) tento princíp západné mocnosti zdôrazňovali. Po tom, čo k *Atlantickej charte* pristúpil ZSSR, Stalin trval na odmietnutí teritoriálnych zmien a uznania hraníc stanovených *Paktom Molotov-Ribbentrop*. Hoci britská a americká diplomacia poukazovala na nezlučiteľnosť anexie s princípmi charty, Stalinovi postupne (najmä Veľká Británia) ustupovali. *Jaltská a Postupimská konferencia* ukázali, že západní

s **Faraldom** v tom, že tieto územia sa mali stať súčasťou konceptu „resovietizácie v Stalinovom ponímaní.“ (Faraldo, 2016, s. 209) Za týmto účelom prebiehali predovšetkým v pobaltských štátoch, ale i na Ukrajine (predovšetkým v západnej časti krajiny) razantné sovietske antifašistické „osvetové“ operácie, ktoré sa týkali zatajenia, vymazania či skreslenia histórie v období 1939 - 1945, vrátane sovietskej invázie v týchto oblastiach.

Z dôvodu budovania antifašistickej sovietskej komplexnej identity bol umiernený nacionálny atribút na týchto územiach zámerne potláčaný a negovaný. Predstavitelia „všetkých národných síl“, resp. všetci zástupcovia (predvojnovéj) národnej politiky,³⁴ ktorých nepostretli represie už počas prvého

spojenci sa vzdialili od sľubov *Atlantickej charty* a zámerov revidovať západnú hranicu ZSSR. Faktom však ostáva, že Západ nikdy neuznal anexiu Pobaltia de iure. USA neuznali túto anexiu dokonca ani de facto. I počas 2. svetovej vojny USA odcudzovali tento sovietsky akt (*Wellesova deklarácia* z roku 1940). Navyše USA vnímali po celý čas studenej vojny existenciu týchto krajín ako kontinuitnú. Napríklad už v roku 1952 americký prezident Truman na deň výročia okupácie poslal zástupcom Pobaltia správu, v ktorej vyjadril súcit so „zotročenými“ obyvateľmi Pobaltia. (Hough, 1985) 14. 6. 1983 americký prezident R. Reagan oficiálne vyhlásil „Pobaltský deň slobody“, od tohto roku americký prezident každý rok vydávali proklamáciu odmietajúcu anexiu pobaltských štátov. Alebo v roku 2007 prebehli pompézne oslavy 85. výročia vzájomných vzťahov Litvy a USA. Sovietska anexia ukončila nezávislosť Pobaltia len de facto, štáty pokračovali v existencii de iure podľa medzinárodného práva. Navyše použitie sily nebolo legálne z pohľadu medzinárodného práva. Po augustovom puči v ZSSR v roku 1991 boli pobaltské štáty oficiálne obnovené a právo na kontinuitu založili na ilegalite sovietskej anexie. Výhodou taktiež bolo, že medzinárodné reakcie na sovietsku anexiu a ukončenie nezávislosti pobaltských štátov boli medzinárodným spoločenstvom prevažne odmietavé.

³⁴ Napríklad v Pobaltí vystupovali Sovieti po 2. svetovej vojne voči celým skupinám, ktoré predstavovali „ohrozenie“ a potenciálnu rezistenciu v podobe antikomunistických a nacionálne zmýšľajúcich jedincov. Predvojnové politické strany a organizácie už neexistovali. Terčom represii sa stávali najmä cirkvi (v Litve katolícka, v Lotyšsku a estónsku luteránska), právnici, elity či skauti. V Pobaltí operovali antikomunistické partizánske oddiely pod názvom *Lesní bratia*, ktorí vyvíjali ozbrojenú činnosť už počas prvého obsadenia pobaltských krajín v rokoch 1940 - 41. Neskôr, po následnej nemeckej okupácii opäť od roku 1944 až do roku 1953, kedy im po Stalinovej smrti sovietske autority ponúkli amnestiu. V menšom rozsahu pokračoval odpor až do roku 1978, kedy bol objavený posledný estónsky príslušník skupiny. (Kasekamp, 2018) Nacionálne aspirácie po 2. svetovej vojne zastupovali (oficiálne) v Pobaltí v podstate len „nacionálni komunisti“. V Estónsku bol zosadený sovietskym vedením už v roku 1950 prvý tajomník *Komunistickej strany Estónska* N. Karotamm kvôli podpore „buržoáznym nacionalistov.“ (Kasekamp, 2018) V Lotyšsku boli celkom otvorené rezistentné aktivity „lotyšských nacionálnych komunistov“ v 50. rokoch 20. storočia po smrti Stalina. Títo nacionálni komunisti (E. Berklaivs, P. Cherkovskii či V. Ruskulis) napádali Moskvu za účelom zisku väčšej autonómie v oblasti kultúrnych, jazykových a hospodárskych záležitostí pre sovietske republiky. Ich požiadavky radikálnych nacionálnych reforiem a otupovania rusifikácie a podpory lotyšského jazyka viedli pochopiteľne ku kolízii s centrárou v Kremli a ich dôslednom odstránení v čistke v roku 1959. (Loader, 2017) V reakcii na stratu národnej identity

sovietskeho obsadenia predmetných území (1939 - 1941) sa stávali terčom atakov, boli obviňovaní z kolaborácie, z „fašizmu“, alebo z pokusov o návrat „medzivojnovnej diktatúry“. Verejný diskurz sa v tomto smere smel obmedziť len na dobre známu formuláciu, že ZSSR oslobodil Litovcov, Lotyšov, Estóncov, alebo Ukrajincov od nacistického útľaku. (Solik, Fil'akovský, Baar, 2017) *Ukrajinská povstalecká armáda (UPA)*, teda ozbrojená zložka *Organizácie ukrajinských nacionalistov (OUN)*, ale i pobaltskí nacionalisti – *Lesní bratia* boli sovietskou propagandou zobrazovaní doslova ako prototyp démonov, ktorí boli obviňovaní nielen zo všetkých možných ozbrojených útokov, ale napríklad i z kooperácie s emigrantmi, za účelom deštrukcie sovietskej moci a mieru sovietskeho ľudu. (Stryjek eds., 2012) Ruský historik **A. Zubov** podotýka, že kontroverznému ukrajinskému nacionalistovi **S. Banderovi**, resp. jeho hnutiu bolo pripočítane úplne všetko: „*genocída ukrajinského ľudu i skaza Židov, spolupráca s Hitlerom i všetky mysliteľné zverstvá.*“ (Zubov, 2016a)

Na tomto mieste by bolo vhodné sústrediť pozornosť (aspoň v minimálnej miere) na vnímanie kontroverznej *OUN-UPA* v kontexte nielen tejto práce. Odhliadnuc od toho, že evidentné a nikým nespochybniteľné závažné zločiny tejto ozbrojenej odbojovej zložky voči poľskej a židovskej komunite musí reflektovať i odborná literatúra, nijak to však nezmenšuje tú skutočnosť, že tento aspekt činnosti *OUN-UPA* nadužívala, zneužívala a zveličovala sovietska a zneužíva i súčasná ruská propaganda. Úmyselne je potrebné písať o aspekte, nakoľko ten je v podaní sovietskeho, resp. ruského, ale i poľského – PiSovského³⁵ prístupu zámerne zamieňaný, resp. stotožňovaný s principiálnou podstatou konania *OUN-UPA*. Inými slovami, nie je náležité stotožňovať skutočnosť, že na zločinnosti *OUN-UPA* sa bežne zhodujú bezúhonní štandardní historici, a preto je v tomto kontexte oprávnená i ruská agresívna

vznikli v Estónsku na začiatku 70. rokov 20. storočia taktiež dve disidentské organizácie: *Estónsky národný front* a *Estónske demokratické hnutie*, ktoré vyvíjali aktívnu činnosť.

³⁵ *PiS* je skratka pre súčasnú vládnu nacionálne konzervatívnu stranu *Práva a spravodlivosť* (poľsky: *Prawo i Sprawiedliwość*), ktorá zastupuje vyhrotený výklad národnej histórie. V júli 2016 schválila v poľskej dolnej komore poľského parlamentu – *Sejme* (v ktorom má *PiS* po voľbách v roku 2015 väčšinu) rezolúciu, označujúcu zločiny spáchané *OUN-UPA* voči Poľiakom v oblasti Volyně v rokoch 1943 - 45 za genocídu. Sejm stanovil, že 11. júl bude dňom spomienky na obeť tejto genocídy spáchanej ukrajinskými nacionalistami. (Banderovci a ich ideológia...2018) Rezolúcia *Sejmu* však nemôže byť záväzná, nakoľko ide o orgán zastúpený majoritou s momentálnymi politickými záujmami. Strane je taktiež vytýkané, že v dôsledku vyhraneneho pohľadu na poľskú národnú históriu zmarila výsledky poľsko-ukrajinského dialógu minulých rokov, kedy sa pomerne často stretávali historici a vydávali spoločné deklarácie.

propagandistická línia, vedená akýmikoľvek nekalými spôsobmi sledujúcimi veľmocenské ciele.

V tomto prípade je potrebné sa mimoriadne citlivo zaoberať tým, akými pohnútkami je jedna, alebo ďalšia argumentácia vedená a do akého kontextu je zasadená. Ak sa argumentuje, že sovietsky a neskôr ruský antifašistický prístup z dlhodobého horizontu pestuje obraz ukrajinského odboja ako hnutia „vraždiacich fašistických monštier“ a jatrí city ľudí pripomínaním zverstiev *OUN-UPA*, potom je možné konštatovať, že spôsob takéhoto podania sa v rukách Kremľa stáva propagandistickou zbraňou cielenou na efekt. Inak povedané, vytrhávajúce zločinov *OUN-UPA* z kontextu má za cieľ zastrieť iné, legitímne aspekty jej činnosti. V tomto smere súčasne nie je vonkoncom správne zjednodušené konštatovanie, že kto upozorňuje na zločiny *OUN-UPA* napomáha propagande Kremľa, ale že sovietske a neskôr ruské politické vedenie stavia na zločinoch *OUN-UPA* zovšeobecňujúci naratív o celom ukrajinskom odboji.

Ukrajinský pohľad na *OUN-UPA* sa môže javiť ako jednostranný, ale to neprekvapí u národa s ohrozenou identitou. Onou principiálnou podstatou *OUN-UPA* však nebolo nič iné než oslobodenecké úsilie, a je irelevantné, že početne nebol tento odboj zastúpený zďaleka v takej miere, aby bol v dostatočnej miere akceptovaný odporcami Ukrajiny i okolitým svetom. „Vražedný aspekt“ v tomto smere je obdobný ako v prípade antikoloniálneho násillia v rámci oslobodeneckého boja angolskej *Národnej fronty pre oslobodenie Angoly* (FNLA), juhoafrickej „*Kópie národa*“ (militantného krídla *Afrického národného kongresu*), alebo ozbrojených sionistických akcií v povojnovej Palestíne. Taktiež vznik Pakistanu a Indie bol sprevádzaný nezmieriteľnými masakrami (1947). To ale nemôže devalvovať samotnú myšlienku národného oslobodenia. Je možné sa však zamyslieť, či túto myšlienku nešlo realizovať inými spôsobmi, ktoré by uchránili nevinné ľudské životy. To už ale predpokladá uznať jej legitimitu. Poľský prevládajúci výklad, tobôž ten ruský sa tomu však veľmi vzdávajú.

Za bezúhonný sovietsky a neskôr ruský prístup nazerania na ukrajinský odboj a *OUN-UPA* by bolo možné pokladať len vtedy, pokiaľ by nezištne nabádal Ukrajinu k historickému dialógu s druhou stranou, zastupujúcou obeť vojnového násillia *OUN-UPA*. Potom by však z podstaty vecí prestal byť propagandou, o čo ZSSR a neskôr RF nikdy neusilovali. V kontexte poľského výkladu, resp. výkladu predkladaného vládnuou stranou *PiS* na ukrajinský odboj a *OUN-UPA* je vhodné doplniť, že jej pohľad sa pochopiteľne nezhoduje s ruským propagandistickým prístupom vo svojich cieľoch, avšak zhoduje sa

s ním v postupoch, resp. historickej politike uplatňovanej voči Ukrajine. Je možné teda učiť zovšeobecnenie, že dnes ako poľská, tak i ruská strana uplatňujú voči Ukrajine a jej historickej politike paternalistický, postkoloniálny prístup, ktorý je potrebné odmietnuť.

Z vyššie uvedeného vyplýva, že ZSSR ihneď po 2. svetovej vojne budoval svoju novú identitu a legitímnosť, ktorá bola založená na „traumatickej vojne národného oslobodenia.“ (Faraldo, 2016, s. 208) Sovietska identita bola formovaná na základe heroizovaného „obrazu vojakov Červenej armády, ktorí oslobodili Európu od pohromy menom fašizmus.“ (Faraldo, 2016, s. 208) Obraz víťazstva vo Veľkej vlasteneckej vojne však neslúžil primárne len za účelom budovania sovietskej identity, súčasne bol využitý i ako „vstupný lístok“ pre ZSSR do klubu supervelmocí a legitimizoval jeho úlohu v povojnovom európskom poriadku.“ (Zhurzhenko, 2015) Postupne sa mýtus antifašizmu a Veľkej vlasteneckej vojny ešte prehýbil, glorifikoval a stal sa zároveň leitmotívom „sovietizácie“ nielen v samotnom ZSSR (predovšetkým po tom čo, sa stal **Brežnev** prvým tajomníkom ÚV KSSZ v roku 1964),³⁶ ale i v celej sovietskej sfére vplyvu. Markantné to bolo najmä v sovietskej okupačnej zóne Nemecka a neskôr (od roku 1949) v Nemeckej demokratickej republike. Antifašizmus tu predstavoval jadro „nového politicko-kultúrneho národného povedomia pre Nemecko a sociálnu demokraciu, ktorý poskytol významný naratív sebavyjadrenia a sebaurčenia obyvateľom Sovietskej zóny.“ (Blessing, 2006, s. 35)

Sovietsky antifašistický diskurz po 2. svetovej vojne bol navyše dôležitý z ďalších dvoch principiálnych dôvodov. Jednak sa stal hlavným odôvodnením komunizmu, udržiavajúc tento status celé dekády predovšetkým medzi sympatizantmi na Západe, jednak plnil významnú úlohu v prebiehajúcej studenej vojne. Tradične ako predtým v minulosti, bol antifašistickým ZSSR identifikovaný celý rad nových fašistov, pričom za najväčšieho z nich bol v období studenej vojny považovaný pochopiteľne Západ, predovšetkým USA. Mnohí sovietski autori pravidelne písali o postupujúcom procese „fašizácie“ v

³⁶ Po nástupe Brežneva, ktorý presadzoval posilňovanie patriotizmu, sa mýtus Veľkej vlasteneckej vojny a antifašizmu ešte zvýraznil. Po celom ZSSR sa budovali masívne monumenty oslavujúce sovietsku vlasť. Na verejných priestranstvách boli inštalované umelecké práce týkajúce sa Veľkej vlasteneckej vojny. Pamätníky z tejto vojny, cintoríny či pietne miesta, spájané s hrdinskými činmi Červenej armády vznikali v hojnom počte. Sovietskym vojnovým veteránom sa dostalo nebyvalých významenaní a výrazných sociálnych benefitov. (Strzyk eds., 2012)

USA a boli presvedčení, že v tomto štáte existuje „americké gestapo a policajný režim.“ (Faraldo, 2016, s. 210)

Je však nutné podotknúť, že jednak počas éry fašizmu, ale i počas studenej vojny sa sovietska politika nikdy nestala dôsledne antifašistickou, pretože nebola regulovaná nejakými princípmi, ktoré by boli v tomto kontexte konzistentné. Antifašizmus sa pre ZSSR stal len veľmi zriedka skutočným princípom či zásadou, ale takmer vždy taktikou a pragmatizmom na jednej strane a prostriedkom na zakrytie vlastnej reality pred očami verejnosti na strane druhej. **N. Davies** argumentuje, že „*antifašizmus neposkytoval koherentnú ideológiu. Z hľadiska ideológii predstavoval antifašizmus prázdnu nádobu, obyčajný politický tanec. Ukazoval svojim stúpencom čomu majú odporovať, nie to, čomu majú veriť.*“ (Davies, 2007, s. 54) **Davies** obdobne ako **Furet** proklamuje, že antifašizmus bol skonštruovaný ZSSR, resp. **Stalinom** a sofistikovane šírený sovietskou propagandou zo zisťných dôvodov, v snahe vytvoriť dojem, že západní demokrati by sa spojením so ZSSR do opozície voči fašizmu mohli vo všeobecnosti politicky vyrovať, alebo dokonca kooperovať s komunistickou ideológiou. Motívom bolo úsilie prepožičať legitimitu sovietskej diktatúre proletariátu. (Davies, 2007)

3 Fašizmus a antifašizmus ako súčasť sofistikovanej chytrej moci, majúcej defenzívny i ofenzívny charakter v nových podmienkach RF

Svojho času písal americký historik a diplomat **G. Kennan** o nadčasovosti Veľkej vlasteneckej vojny, resp. o tom, že predstavuje „*druh zážitku, prevyšujúceho vnímavosť jednej generácie, ktorý vstupuje do podvedomej pamäte národa, stáva sa legendou, folklórom, tradíciou – determinuje reakcie ľudí, ktorí ešte nie sú vôbec narodení.*“ (Kennan cited in Van Herpen, 2013, s. 142) **Kennan** zároveň dodáva, že „*Rusi si ani nevedia predstaviť, že oslavy veľkých činov a heroických skutkov veľkého ruského národa by sa mali zaobiť bez toho, aby sa týkali antifašizmu.*“ (Kennan cited in Van Herpen, 2013, s. 142) Po rozpade ZSSR, zostalo pre novovzniknutú RF jediným pozitívne vnímaným dedičstvom sovietskej éry pravdepodobne víťazstvo Červenej armády nad nacistickým Nemeckom vo Veľkej vlasteneckej vojne.

Avšak počiatočný prozápadný kurz prezidentskej administratívy **B. Jel'cina** a pokusy týkajúce sa hľadania ruskej identity odsunuli kult antifašizmu na

vedľajšiu koľaj, resp. vsadili ho do diametrálne odlišných konotácií.³⁷ I napriek tomu má však návrat ku tradícii antifašizmu v ruských podmienkach svoje korene práve v 90. rokoch minulého storočia. Práve vtedy v dôsledku katastrofálnej ekonomickej situácie a finančného kolapsu v krajine mnoho Rusov začalo postupne opätovne nostalgicky spomínať na sovietske obdobie, ktoré podľa nich poskytlo ľuďom stabilitu, sociálnu bezpečnosť, ale i pocit národnej hrdosti. (Nadkarni, Shevchenko, 2015) Pocit domnejšej prosperity sa síce spájal so socialistickou krajinou, ale nie s Októbrovou revolúciou, ktorá postupne stratila svoj prvotný živelný efekt, ale opätovne s víťazstvom vo Veľkej vlasteneckej vojne.

Tento nostalgický stav ruskej spoločnosti využil nový ruský prezident **V. Putin**, ktorý si uvedomoval, že antifašizmus je hlboko zakorenený v ruskej historickej tradícii, a že od roku 1945 je považovaný za neodcudziteľné historické dedičstvo ruského národa. Redefinovanie historickej pamäti či ruskej identity bolo teda v niektorých ohľadoch návratom do **Brežnevovej** antifašistickej sovietskej éry. Avšak **Putinova** administratíva súčasne prevzala a zakomponovala do ruskej „identitnej mozaiky“ určité fragmenty nielen zo sovietskeho obdobia, ale i úlomky z ruskej histórie, ktoré predstavovali tabu v sovietskom období. Jednalo sa predovšetkým o posilnenie úlohy ruského pravoslávneho kresťanstva a zdôraznenie historickej úlohy ruského cárstva.

V kontexte konkrétnych fragmentov zo sovietskeho obdobia je potrebné ozrejmiť, že v čoraz väčšej miere sa začali objavovať v **Putinovej**

³⁷ V prvej polovici 90. rokov 20. storočia sa nová ruská vládna elita stelesnená v osobe B. Jeľcina usilovala transformovať spomienku na vojnu v kontexte novej vízie RF do podoby „*Ruska ako demokratického národa*.“ (Malinova, 2017, s. 50) Táto politika sa prejavovala revíziou oficiálnych spomienkových osláv významných historických udalostí vo verejnej rétorike a hľadaním nových národných symbolov. Víťazstvo nad fašizmom bolo prezentované ako „*hrdinský úspech, ktorý dosiahol národ na rozdiel od oficiálneho sovietskeho naratív, ktorý vyzdvihoval úlohu štátu a komunistickej strany*.“ (Malinova, 2017, s. 50) Týmto preferovaním výkladom Veľkej vlasteneckej vojny sa Jeľcinova administratíva pochopiteľne dostávala do prudkého sporu s prívržencami ruských nacionálnych, patriotických a komunistických síl. Vo svojom druhom funkčnom období sa v tomto smere Jeľcin usiloval prezentovať ako politických arbiter, volajúci po národnom konsenze a potrebe „*novej národnej idey*“. Bol ochotný využiť spoločne zdieľanú pamäť vojny ako prostriedok podpory „*národnej dohody a jednoty*.“ (Malinova, 2017, s. 54) V praxi to znamenalo opätovné (častočné) prijatie sovietskych symbolov. Faktom však ostáva, že prvý ruský prezident víťazstvo ZSSR vo Veľkej vlasteneckej vojny nikdy neinterpretoval ako víťazstvo Sovietskeho štátu, alebo sociálneho systému. Namiesto toho vzdával hold národu, ktorý uspel v tejto vojne. I napriek tomu však bol ochotný (najmä v jeho druhom funkčnom období) využívať spoločnú pamäť vojny na propagandistické účely v kontexte „*národnej dohody a jednoty*“. Avšak je potrebné podotknúť, že rozhodne nie v takej intenzite a v takom rozmere ako jeho nasledovníci. (Malinova, 2017)

administratívne zmierlivejšie postoje voči sovietskemu dedičstvu. Pamätným výrokom v tomto smere je označenie rozpadu ZSSR za „najväčšiu geopolitickú katastrofu storočia“ (Putin, 2005) samotným **V. Putinom** v roku 2005. Toto konštatovanie bolo v príkrom rozpore s **B. Jeľcinom** a jeho interpretovaním tejto udalosti ako nevyhnutnej „prirodzenej“ smrti systému, ktorý bol odsúdený na zrútenie: „ZSSR sa zrútil následkom totálnej krízy, ktorá bola rozpoltená do ekonomických, politických a sociálnych rozporov.“ (Jeľcin, 1996) Už počas prvého prezidentského obdobia **Putina** sa začalo v RF zdôrazňovať postavenie Ruska ako dediča „veľkej sovietskej krajiny.“ (Malinova, 2017, s. 57) Tu je však potrebné doplniť, že toto selektívne osvojovanie sovietskych symbolov zo strany ruského politického vedenia neznamenalo automatický komplexný súhlas s politikou a systémom v ZSSR, ale vyplývalo skôr z vytvorenia vyššie zmienenej národnej identity, v ktorej antifašizmus zohrával podstatný význam. Táto selekcia spočíva v tom, že boli zámerne vybrané len pozitívne aspekty sovietskej minulosti, pričom negatívne – totalitárne – prvky (násilie zo strany štátu či politické represie) boli z tejto „identitnej mozaiky“ odstránené. (Malinova, 2017) Jednalo sa teda o značne ambivalentný prístup **Putinovej** administratívy ku sovietskej minulosti.

V diskurze budovania ruskej kolektívnej identity, zakorenenom v spomienkach na ruskú slávnú a veľkolepú minulosť však bola predsa len podstatná úloha priznaná predovšetkým antifašistickým spomienkam na Veľkú vlasteneckú vojnu a víťazstva ZSSR v nej. (Faraldo, 2016) Ostatne víťazstvo v tejto vojne vnímané ako prejav ruského národného charakteru a identity boli zahrnuté v početných prejavoch prezidentoch **Putina** i **Medvedeva**. Práve niekdajší ruský prezident **Medvedev** na začiatku svojho prezidentského mandátu 9. mája 2008 počas príhovoru na vojenskej prehliadke uskutočnenej na počesť 63. výročia víťazstva vo Veľkej vlasteneckej vojne prehlásil, že „*Deň víťazstva je sviatkom, ktorý sa navždy stal symbolom našej národnej jednoty.*“ (Medvedev, 2008)

Vyzdvihnutím Veľkej vlasteneckej vojny ako ústrednej historickej udalosti 20. storočia a antifašistickej úlohy Ruska a Rusov v nej Kremel' obrodil udalosť mýtických rozmerov, ktorá nielenže zdôrazňuje jednotu a súdržnosť ruského národa, ale ktorá súčasne zdôvodňuje legitimosť a status svetovej mocnosti v nových podmienkach medzinárodného systému. Táto tradícia sa súčasne transformovala na jednu z kľúčových hodnôt v sebaaprezentácii Ruska doma i v zahraničí. Navyše, ako bolo uvedené v teoretickej časti, antifašizmus sa taktiež stal súčasťou ruskej mocenskej výbavy. Antifašizmus dnes tvorí pevnú súčasť

hodnotovej výbavy Kremľa, ktorá má hybridný charakter. Táto výbava totiž obsahuje viacero rozdielnych hodnôt, ktoré sú atraktívne pre širokú škálu aktérov v zahraničí. Je potrebné zdôrazniť, že antifašizmus je len jedným z mnohých hodnotových konceptov, resp. naratívov ruskej chytrej moci, paralelne môže existovať popri mnohých iných. Konkrétne však význam antifašizmu ako hodnoty spočíva (okrem relevantného stupňa atraktívnosti) i v tom, že je v mnohých prípadoch mylne interpretovaný a vnímaný, čo poskytuje Kremľu väčší priestor na manévrovanie a následne dosahovanie strategických cieľov vo vnútroštátnej a zahraničnej politike.

Antifašistická pamäť 2. svetovej vojny ako ruský mocenský nástroj je značne dôležitý, nakoľko má nadčasový charakter: „*pozerá do minulosti, mobilizujúč spomienky a dedičstvo imaginárnej a reálnej spoločnej histórie. Toto je súčasť toho, čo robí ruskú mäkkú moc tak špecifickú.*“ (Soft power? The..., 2011, s. 10) Táto antifašistická pamäť a tradícia, ktorá je zakomponovaná do ruskej mocenskej stratégie, si kladie za cieľ mobilizovať a získavať obyvateľov – v prvom rade dôrazom na sovietsku symboliku a sovietsku mytológiu – nielen v RF a v ruskom „blízkom zahraničí“,³⁸ ale i mimo neho (predovšetkým v krajinách, ktoré boli zasiahnuté 2. svetovou vojnou a kde operovali vojaci Červenej armády), a tým výrazne ovplyvňovať sociálny a politický diskurz v spoločnosti. Úlohou tejto antifašistickej stratégie je napomáhať navonok prezentovať RF pod vedením prezidenta **Putina** ako modernú krajinu, ako nefalšovaný element „skutočnej Európy“, ako „*antifašistické impérium bojujúce za cnostné ideály a hodnoty Európy.*“ (Maliukevičius, 2013, s. 86).

Enormný význam antifašistickej mocenskej stratégie zhodnotil i jeden z najvplyvnejších ruských politických stratégov a niekdajší poradca (1996 - 2011) ruských prezidentov **Jelčina**, **Medvedeva** a **Putina G. Pavlovskij** v roku 2005, kedy vyzdvihol ruskú historickú antifašistickú tradíciu: „*Rusko je vskutku impérium, ale chcel by som pripomenúť, že od 20. storočia sa stalo antifašistickým impériom. To je pre nás nesmierne dôležité. Chceme zachovať tento antifašizmus, v podstate na európskej úrovni.*“ (Pavlovskij cited in

³⁸ Kremel' v tomto mobilizovaní využíva i skutočnosť, že sovietska Červená armáda bojujúca v 2. svetovej vojne nebola pochopiteľne zložená len z etnických Rusov, ale z príslušníkov slovanských národov (okrem Rusov i z Ukrajincov a Bielorusov), ale i Litovcov, Lotyšov, Estónov, Gruzíncov, Arménov, Čečencov, Mongolov, Tatárov a ďalších žijúcich na území vtedajšieho ZSSR, teda vo východnej Európe, na Sibíri, na ruskom Ďalekom východe a v iných oblastiach. U jednotiek zložených z pobaltských národov sa nejednalo len o vojenské, ale i politické a propagandistické dôvody, aby mohla byť ospravedlnená sovietska intervencia do Pobaltia v roku 1940.

Maliukevičius, 2013) Okrem postupného znovuobnovenia mytológie patriotickej vojny bola z iniciatívy prezidenta **Putina** prijatá už v roku 2000 stalinistická sovietska štátna hymna³⁹ (s rozdielnym textom), ktorá bola po rozpade ZSSR v roku 1991 nahradená štátnou hymnou s názvom *Patriotická pieseň M. Glinku*. Výročia významných udalostí ruských dejín sa začali veľkolepo oslavovať. Počas nich je možné pozorovať pompézne vojenské pochody, sprevádzané prehliadkou modernej vojenskej techniky, vrátane ťažkého delostrelectva. Práve oslavy a velebenia ruskej histórie a glorifikácie činov ruských (nielen) vojenských hrdinov sa stali integrálnou súčasťou tejto antifašistickej tradície.

3.1 Presadzovanie ruskej antifašistickej línie v rokoch 2005 - 2014

Za nástup razantnej a otvorenej antifašistickej politiky Kremľa možno považovať rok 2005. Práve od tohto obdobia možno pozorovať skutočnosť, že antifašizmus sa stáva súčasťou efektívnej ruskej mocenskej stratégie. Ostatne okázalé a pompézne oslavy 60. výročia Dňa víťazstva v máji 2005, ktoré sa konali Moskve, sú toho dôkazom. Tieto slávnosti, na ktorej sa zúčastnili čelní ruskí predstavitelia, demonštrovali definitívny návrat ku antifašistickej tradícii v nových podmienkach nezávislej RF, ktorá zostáva kľúčovou agendou Kremľa až do súčasnosti. Táto udalosť bola súčasne akciou, na ktorej 15. mája 2005 po prvýkrát verejne vystúpilo novo transformované radikálne provládne mládežnícke hnutie s názvom *Mládežnícke demokratické antifašistické hnutie*, známe pod skratkou *Naši*⁴⁰ a uskutočnilo svoju prvú masovú akciu na počesť *Dňa víťazstva*. Autobusy do Moskvy dovezli približne 60 tisíc mladých ľudí z rôznych oblastí RF, aby verejne demonštrovali antifašistickú ruskú tradíciu. (Zygar, 2016)

³⁹ Pôvodný text, ktorý napísal básnik S. Michalkov (1913 - 2009) oslavoval Stalina, Lenina, *Komunistickú stranu ZSSR* a „nerozborný“ ZSSR. Na Chruščovovu žiadosť napísal Michalkov druhú verziu textu, kde však chýbala zmienka o Stalinovi, ktorého meno bolo v tom čase nežiadúce. Michalkov potom verše znova prepísal, tentokrát aby vyhovел Putinovi. (Pacepa, Rychlak, 2013)

⁴⁰ Hnutie *Naši* oficiálne vzniklo 1. marca 2005. Ustanovujúca konferencia sa uskutočnila 15. apríla 2005. Je však potrebné doplniť, že už v máji 2000 vzniklo mládežnícke hnutie s názvom *Idúci spolu*, ktoré založil V. Jakamenko. Hnutie *Idúci spolu* bolo otvorene poplatné prezidentovi Putinovi, ktorý ho taktiež podporoval. Jednalo sa teda o prorožimné hnutie, ktoré sa nápadne podobalo na obdobnú mládežnícku organizáciu v ZSSR – *Všezväzový komunistický väz mládeže – Komsomol*. Avšak toto hnutie nemalo jasné ideologické vymedzenie a prepracovanú štruktúru, aj preto sa transformovalo do neskoršieho hnutia *Naši*. Jakamenko sa stal súčasne lídrom *Naši*.

Založenie hnutia *Naši* inicioval **V. Surkov**,⁴¹ vplyvný ruský politik, ktorý sa už vo svojich 35 rokoch (v roku 1999) stal hlavným ideológom Kremľa, prvým zástupcom šéfa ruskej prezidentskej administrácie. **Surkov** je súčasne považovaný i za autora dobre známej koncepcie ruskej „suverénnej demokracie“, ktorá vznikla v priebehu rokov 2005 a 2006 zámerne „na politickú objednávku Kremľa s cieľom nielen vysvetliť špecifiká ruskej demokracie za **Putina**, ale najmä a predovšetkým, vypracovať novú štátnu ideológiu zdôvodňujúcu vnútornú a zahraničnú politiku súčasného Ruska.“ (Duleba, 2008, s. 7) Túto koncepciu **Surkov** súčasne označil za „ruský model demokracie.“ (Salminen, 2015, s. 94)

Sprievodným javom „suverénnej demokracie“ a z nej vyplývajúcej ochrany RF pred „farebnými“ revolúciami je vytváranie absolútne lojálnych prokremelských, v prvopočiatoch viac menej mládežníckych organizácií. Najznámejšou organizáciou v tomto smere bola už zmienená organizácia s názvom *Naši*, ktorá aktívne pôsobila od roku 2005 do roku 2012.⁴² Táto organizácia bola prvým praktickým a inštrumentalistickým vyjadrením antifašistickej línie Kremľa. Hnutie bolo od počiatku postavené na báze navodenia silnej sovietskej nostalgie v ruskej spoločnosti a sledovalo dva primárne ciele. Po prvé, hnutie malo šíriť a hájiť rôznymi prostriedkami ideu ruskej „suverénnej demokracie“ a antifašizmu a masovo propagovať myšlienky a posolstvá Kremľa. Po druhé, hnutie malo zamedziť všetkými možnými prostriedkami (i silovými) „farebnému“ a „západnému“ prevratu v RF.

⁴¹ V. Surkov bol prvým zástupcom šéfa prezidentskej administrácie RF v rokoch 1999 - 2011. V rokoch 2011 - 2013 pôsobil ako podpredseda vlády RF. V máji 2013 nečakane odstúpil z tejto funkcie. Dôvod odstúpenia nebol uvedený. Avšak už v septembri toho istého roku bol menovaný ako osobný poradca prezidenta V. Putina pre záležitosti Abcházska, Južného Osetska a Ukrajiny. Vo funkcii je doteraz.

⁴² Po relatívne úspešnom období, ktoré trvalo takmer sedem rokov, bola činnosť tohto hnutia ruskými úradmi postupom času vyhodnotená ako málo efektívna pre potreby režimu. Pod tento fakt sa podpísala predovšetkým neschopnosť hnutia adekvátne reagovať na ruské masívne protesty proti Putinovej administratíve z prelomu rokov 2011 a 2012. Čelí predstavitelia mládežníckych hnutí združených pod vlajkou *Naši* zlyhali v masovej mobilizácii mládeže, ktorá by napomohla neutralizovať ruských opozičných demonštrantov. Vládne orgány museli prevziať plnú iniciatívu, a tým pádom suplovať ich činnosť a organizácia *Naši* bola v roku 2013 oficiálne rozpustená. I navzdory tomu, že ruská myšlienka mládežníckej mobilizácie úplne nezmizla, rozpustením *Naši* sa skončila éra uprednostňovaných provládnych mládežníckych organizácií. Tieto organizácie boli nahradené „vyzretejšími“ aktivistami. Kremeľ sa prestal spoliehať na energickú mládež – najmä v súvislosti s neskoršou krízou na Kryme a Donbase – a začal sa obracať na dospelých aktivistov, teda vojenských dobrovoľníkov a veteránov, motorkárov či továrenských robotníkov. (Baunov, 2016)

Hnutie *Naši* sa oficiálne prezentovalo ako antifašistické, pričom malo i špecifickú „Anti-Fa“ sekciu. Hlavnou úlohou tejto sekcie bolo verejne a promptly reagovať: na akúkoľvek kritiku ruského oficiálneho výkladu 2. svetovej vojny a úlohy Ruska v nej; na potenciálne poškodzovanie, alebo demontovanie pamiatok (monumentov, pamätníkov, sôch) sovietskych vojakov, ktorí zahynuli v 2. svetovej vojne nielen v RF, ale i v ďalších štátoch; na akékoľvek pokusy zneuctiť poctu a slávu vojnových veteránov. V praxi to znamenalo, že hnutie počas svojho obdobia stupňovalo útoky na domnelých „nepriateľov“ režimu, napríklad nezávislé ruské médiá, opozičných politikov, novinárov, či intelektuálov, ktorí kritizovali **Putinov** režim, alebo nestranne skúmali úlohu ZSSR v 2. svetovej vojne. Všetci títo „nepriatelia“ boli hnutím označovaní ako fašisti. (Van Herpen, 2014)

V tomto kontexte bolo teda od počiatku vzniku nielen tejto organizácie, ale i ďalších prokremelských patriotických organizácii jednou z ich principiálnych úloh zabezpečiť, aby boli antifašistické tradície v ruskej spoločnosti dôsledne dodržiavané. Typickým príkladom v tomto smere je prípad z roku 2007, ktorý sa udial v Estónsku. Estónske úrady totiž nechali v noci z 26. na 27. apríla 2007 odstrániť, resp. presunúť kontroverzný pamätník Červenej armády v hlavnom meste Tallinne. Jednalo sa o dvojmetrovú bronzovú sochu, ktorá mala pripomínať desať miliónov ruských obetí v boji proti Nemecku. Toto zdanlivo marginálne rozhodnutie Estónska však spôsobilo sled vyhrotených udalostí nevidaných rozmerov. Ruskí politici tento dlho avizovaný krok Estónska ostro kritizovali a domnievali sa, že Estónsko týmto činom spochybňuje úlohu Červenej armády v 2. svetovej vojne. Inými slovami, razantne obvinili Estónsko z „revizionistickej politiky“.

Medzi najväčších kritikov patril nielen prezident **Putin**, ale i hovorca ruského Ministerstva zahraničia **M. Kamynin** (2005 - 2008), alebo šéf hornej komory ruského parlamentu, Rady Federácie **S. Mironov** (2001 - 2011). Členovia Rady Federácie dokonca jednomyselne prijali rezolúciu, ktorým vyzvali ruského prezidenta, aby RF s Estónskom prerušila diplomatické vzťahy. Okrem vyhrotených rusko-estónskych vzťahov toto rozhodnutie spôsobilo i bezprecedentné a násilné strety, nepokoje a vandalizmus. Ešte v tú noc sa totiž v uliciach Tallinnu zhromaždili tisíce ľudí z radov početnej ruskej minority v Estónsku, aby proti tomuto činu protestovali, pričom sa však podieľali na výtržnostiach. Demonstranti boli koordinovaní primárne aktivistami z *Naši* (Van Herpen, 2014), ktorí za týmto účelom urýchlene pricestovali z Ruska do Estónska.⁴³

⁴³ Protesty organizácie *Naši* pokračovali i v nasledujúcich dňoch v samotnej RF. Pred estónskou ambasádou v Moskve totiž mladí aktivisti blokovali ulicu z oboch strán, čím znemožnili

V súvislosti s RF presadzovanou antifašistickou líniou mal konflikt „o sovietskeho bronzového vojaka“ v Tallinne v roku 2007 ďalekosiahle následky. Nielen v rámci rusko-estónskych vzťahov, ale súčasne tento konflikt viedol k celému radu nových javov v postsovietskom priestore: od ruských kybernetických útokov, cez vytváranie nových proruských, resp. prokremeľských mládežníckych, neskôr vyzretých patriotických hnutí a frakcií, ktoré mali byť využívané jednak ako nástroj v boji proti „revizionistickej“ politike historických pamätí štátov „novej“ Európy,⁴⁴ jednak ako nástroj politického nátlaku a zastrašovania, až po samotné presadzovanie antifašistickej rétoriky zo strany Kremľa vo vnútroštátnej dimenzii (zákony, nariadenia) či navonok (očierňovanie ostatných štátov, ktoré spochybňujú antifašistickú úlohu ZSSR). Je možné konštatovať, že boj o „sovietskeho bronzového vojaka“ bol teda len jedným z prejavov udalostí, ktoré niektorí vedci ako napríklad **T. Zhurzhenko** označili ako „vojnu pamätí.“ (Zhurzhenko, 2015)

„Vojna pamätí“ je špecifický pojem, ktorý sa bezpochyby týka nielen koncepcie antifašizmu, ale taktiež historických pamätí. V tomto kontexte je potrebné podotknúť, že udalosť 2. svetovej vojny, resp. jej ukončenie predstavuje dôležitú výzvu i pre ďalšie štáty Európy, nielen pre ZSSR, resp. RF. **O. Malinova** nadväzuje na **T. Zhurzhenko** a prezentuje, že v dôsledku triumfálneho naratívu Veľkej vlasteneckej vojny, ktorý sa stal pilierom ruskej post-sovietskej identity sa vyskytol celý rad sporov RF (ako nástupnickej krajiny ZSSR) s ďalšími aktérmi medzinárodných vzťahov. Problém podľa **Malinovej** spočíva vo „výzvach, ktoré sa týkajú alternatívnej interpretácie udalostí 2. svetovej vojny, zameranej na nevhodné aspekty sovietskej politiky (ako napríklad pakt Molotov-Ribbentrop, závery z konferencie v Jalte, alebo represie namierenej voči ´nelojálnym´ skupinám na ´oslobodených´ sovietskych teritóriách. V dôsledku toho sa Rusko od polovice prvej dekády 21. storočia zapája do ´vojny pamätí´ s inými východoeurópskymi krajinami a krajinami SNŠ, ktorých naratívy sa opierajú o ´anti-triumfálne´ verzie histórie 2. svetovej vojny).“ (Malinova, 2017, s. 46)

pracovníkom estónskeho veľvyslanectva odísť z budovy ambasády. Okrem toho hádzali kamene a farby na budovu veľvyslanectva a maľovali slogany typu „*dosiahli sme Berlín, dosiahneme aj Tallinn.*“ (Van Herpen, 2014, s. 129) 1. mája 2007 bola dokonca príslušníkmi tejto organizácie strhnutá estónska vlajka z budovy ambasády, ktorá bola následne demonštratívne roztrhaná.

⁴⁴ Termín „nová“ Európa sa spravidla používa na označenie postkomunistickej éry nástupníckych štátov východnej Európy, ktoré vznikli rozpadom ZSSR, ale i pre štáty, ktoré boli v sovietskej sfére vplyve od konca 2. svetovej vojny do začiatku 90. rokov minulého storočia v strednej Európe.

T. Zhurzhenko píše, že obdobie po rozpade ZSSR, resp. obdobia skončenia studenej vojny je súčasne obdobím, kedy sa „*politika historických pamätí v skutočnosti často týkala geopolitiky.*“ (Zhurzhenko, 2015) Analytická doslova podotýka, že európsky kontinent predstavuje určitý „*konflikt historických naratívov, v ktorých 2. svetová vojna zohráva významnú úlohu.*“ (Zhurzhenko, 2015) **Zhurzhenko** v tomto smere logicky rozlišuje tri rozdielne naratívy. Prvým z nich je pohľad „starej“ Európy,⁴⁵ ktorá vidí koniec 2. svetovej vojny v roku 1945 ako zrodenie nového demokratického a liberálneho poriadku, kde má spomienka na holokaust a nacistické zločiny, resp. zločiny rôznych foriem diktatúr predstavovať určité memento. Tieto spomienky mali a majú zároveň slúžiť ako základ pre novú univerzálnu kultúru v oblasti ľudských práv, „európskych hodnôt“. Na druhej strane sa však štáty „novej“ Európy domnievajú, že koniec 2. svetovej vojny skutočne prišiel až s koncom studenej vojny, v dôsledku traumatizujúcich skúseností týchto štátov so ZSSR, počas i po skončení 2. svetovej vojny. Pre tieto štáty je nevyhnutné, aby sa dedičstvom komunizmu, ako výsledku povojnového politického rozdelenia európskeho kontinentu, neprestalo kriticky zaoberať. Okrem toho „nové“ európske štáty usudzujú, že EÚ nesmie prestať hovoriť o komunistických zločinoch, nakoľko je to dôležité pre formovanie spoločnej európskej pamäte a identity.

RF však osobitne prezentuje tretí naratív, ktorý tvorí základné jadro jeho postsovietskej národnej identity. Ako už bolo uvedené, je založený na triumfálnej historickej spomienke či pamäti víťazstva nad nacistickým Nemeckom a oslobodenia Európy pred ním. Týmto spôsobom sa RF na jednej strane dožaduje toho, aby bola bezpodmienečne uznaná Západom ako jedna z európskych mocností a súčasne sa usiluje o zbavenie „revizionistických“ politik historických pamätí svojich západných európskych susedov, ale i štátov „novej“ Európy. (Zhurzhenko, 2015)

V kontexte presadzovania tohto tretieho naratívu, resp. dodržiavania striktnej antifašistickej ideológie vedie Moskva primárne od roku 2005 boj na dvoch frontoch: na vnútroštátnom a zahraničnom. Vo vnútroštátnej rovine sa usiluje o zabezpečenie „správneho“ výkladu dejín, zakazuje nepohodlné historické publikácie a perzekvuje „revizionistov“ vo vnútri krajiny. V roku 2009, počas prezidentského obdobia **Medvedeva** vznikla v RF špeciálna *Komisia proti falšovaniu dejín*, resp. *Komisia pre odrážanie pokusov falšovať históriu*

⁴⁵ Termínom „stará“ Európa sa v tomto kontexte rozumie označenie pre štáty západnej Európy majúce dlhodobú a kontinuálnu tradíciu v podobe nezávislých suverénnych štátov.

Ruska,⁴⁶ ktorá mala „vzdorovať snahám deheroizovať sovietskeho vojaka, nazývať oslobodenie okupáciou a celkovo zmeniť obraz ZSSR v 2. svetovej vojne.“ (Ukaz Prezidenta...2009) Obeťou tejto komisie sa stal napríklad už zmieneny ruský popredný nezávislý historik **Zubov**. Ten sa po prvýkrát dostal do sporu so štátnou mocou v roku 2011, kedy vyšiel v prokremeľskom týždenníku *Ekspert* rozsiahly ohováračsky článok,⁴⁷ ktorého cieľom malo byť diskreditovať a zhaniť rozsiahlu, významnú a na oficiálnej prokremeľskej kontrole nezávislú knižnú publikáciu *Dejiny Ruska*. Dielo bolo vydané v Moskve v roku 2009. Kolektív významných ruských historikov, ktorí sa podieľali na tejto dvojväzkovej práci rozdelenej do dvoch období ruských dejín: obdobie rokov 1894 - 1939 a obdobie rokov 1939 - 2007, viedol práve profesor **Zubov**.

Ruská štátna moc začala od druhej dekády 21. storočia zakazovať vydávanie tých knižných publikácií, v ktorých sa podľa nej jednak „prekrucovali“ ruské dejiny, resp. spochybňoval kult antifašizmu, a jednak tých publikácií, ktoré boli kritické voči vnútroštátnej a zahraničnej politike RF (obzvlášť po ruskej anexii Krymu v marci 2014).⁴⁸ Ruský historik podotýka, že od začiatku roku 2015 sa zo všetkých ruských knižných a dokonca i internetových predajní postupne vytratil druhý diel spomínanej publikácie *Dejiny Ruska*, pričom prvý diel sa i naďalej predáva. **Zubov** ozrejmuje, že tomu je tak preto, lebo druhý diel začína „2. svetovou vojnou, neslávne známym anšlusom Rakúska a zaborom Sudet a potom líči priebeh 2. svetovej vojny v Rusku. A to sa nelúbilo našim mocenským štruktúram, ktoré pripravovali oslavy tohto veľkého triumfu pri príležitosti jeho 70. výročia. Preto radšej túto knihu odšťadial stiahli.“ (Zubov, 2016b, s. 8)

⁴⁶ Komisia proti falšovaniu dejín bol orgán, ktorý v rámci štruktúry *Ministerstva školstva RF* založil niekdajší prezident Medvedev v máji 2009. Komisia bola zložená z historikov, poslancov a úradníkov. Mala analyzovať informácie o falzifikácii historických udalostí a faktov, koordinovať aktivity orgánov štátnej správy, vydávať odporúčenia atď. Ako však uvádza samotný Zubov, táto komisia sa ukázala ako „neživotoschopné dieťa – nič neurobila a nedosiahla žiadnych výsledkov.“ (Zubov, 2016b, s. 7) Následne táto komisia ukončila svoju činnosť vo februári 2012.

⁴⁷ Ako dopĺňa Zubov, autori publikácie *Dejiny Ruska*, ktorých článok diskreditoval, podali proti tomuto článku žalobu a na ruskom súde druhej inštancie proces vyhrali. Vo výsledku to znamenalo, že časopis musel uverejniť, že napísal klamstvo. (Zubov, 2016b).

⁴⁸ Napríklad kniha ruského spisovateľa a satirika, televízneho a rozhlasového moderátora, dramatika, liberálneho novinára či aktivistu za ľudské práva V. Šenderoviča s názvom *Blokáda mozgu 2014* z roku 2015, kritizujúca politiku Kremľa. Túto knihu ruská štátna moc zakázala predávať i navzdory tomu, že už bola vytlačená.

Kolektív autorov na čele so **Zubovom** v predmetnej knihe okrem iného detailne a nestranne mapuje obdobie rokov 1939 - 1941, ktoré je poznačené sovietsko-nemeckým spojenectvom či dobytím a rozdelením Poľska, na ktorom sa podieľal ZSSR i Nemecko. Podľa poľskej analytičky **J. Prus** je však toto obdobie sovietskych dejín v súčasnej RF (ako nástupníckej krajiny ZSSR) „*predmetom tabuizovania*.“ (Prus, 2015, s. 4) V danej kapitole týkajúcej sa rokov 1939 - 1941 sa napríklad uvádza, že „**Stalin** si prial vojnu. Mier v Európe Rusko ponechával v hraniciach z roku 1920 a bránil 'vývozu revolúcie'. Po úspešnom pokorení Ruska túžili boľševici po svetovláde, rovnako ako po nej túžili nacisti. Dokiaľ však neboli porazené západné 'buržoázne' demokracie, nemohlo byť o nejakej svetovláde ani reči.“ (Zubov et al., 2015, s. 4) Je preto evidentné, že kniha bola na pokyn štátnej moci stiahnutá z predaja a v RF sa nedá kúpiť dodnes. Na druhej strane ruský prezident **Putin** inicioval v roku 2013 vytvorenie jednotnej učebnice histórie, ktorá by mala „*zabrániť rôznemu výkladu ruských dejín*.“ (Moskva, 2018) Dané učebnice histórie pre školy boli skutočne revidované v roku 2013 a v roku 2017.

Avšak nie je to len trend zakazovania nepohodlných kníh a iných publikácií zo strany ruských mocenských elít. 5. mája 2014 vstúpil do platnosti zákon, ktorý dopĺňa do trestného zákona RF článok 354.1 kriminalizujúci „rehabilitáciu nacizmu“. Zákon trestne postihuje tých, „*ktorí popierajú fakty ustanovené Medzinárodným vojenským tribunálom v Norimbergu, schvaľujú zločiny, ktoré sú oficiálne ustanovené v zmienenom Medzinárodnom vojenskom tribunáli a vedome šíria nepravdivé informácie o sovietskych aktivitách počas 2. svetovej vojny*.“ (O Vnesenii Izmenenij v ..., 2014) Zákon súčasne trestá i tých, ktorí vedome a verejne šíria falošné správy o zločinoch „protinacistických“ síl počas 2. svetovej vojny a tých, ktorí dôkazy o týchto zločinoch „*vyrábajú*“. Navyše zákon kriminalizuje i tých, ktorí „*znesväcujú*“ a „*znevažujú*“ symboly ruskej vojenskej slávy (narážka predovšetkým na oranžovú stuhu s tromi čiernymi pruhmi, resp. stuhu sv. **Juraja** – Georgievsku stuhu, teda tradičný ruský symbol vojenskej cti, ktorú predovšetkým ruskí opoziční blogeri kritizovali a označovali ju ako symbol vládnej lojality). V prípade porušenie tohto zákona hrozí finančná pokuta až do výšky 300 tisíc rubľov či odňatie slobody v trvaní troch rokov. (O Vnesenii Izmenenij v..., 2014)

Predkladateľka tohto návrhu zákona **I. Jarovaja** z vládnucej politickej strany *Jednotné Rusko* argumentovala, že tlak na tento zákon bol obzvlášť žiadúci v čase násilnej politickej krízy na Ukrajine, ktorá bola „*spustená a podporovaná radikálmi a neonacistami. Ukrajina je živým príkladom toho, čo môže byť*

výsledkom takejto politiky, keď nacizmus stojí vysoko a prejavuje sa nielen propagandou, ale i naozajstnými zločinmi.“ (Jarovaja: zakon o zaprete..., 2014) Zákon, ktorý ma oficiálne bojovať proti neonacistickým tendenciám v spoločnosti, má v skutočnosti veľmi úzke uplatnenie, ktoré vedie ku zneužitiu a potlačeniu slobody prejavu a výkladu v otázkach histórie.

V zahraničnej dimenzii sa Moskva v kontexte „vojny pamäti“ od roku 2005 opakovane dostáva do sporov s ďalšími európskymi štátmi ohľadom rozdielneho výkladu historických udalostí. Predovšetkým pamiatka na 2. svetovú vojnu začala slúžiť ako určitá zbraň, či forma nátlaku voči iným národom. *„Nemecko bolo obviňované z pokusov mazať minulosť, pobaltské štáty a Poľsko boli označené ako nevďačné, pretože odmietli uznať, že Rusko - identifikujúc sa so ZSSR - ich oslobodilo od fašizmu.“* (Faraldo, 2016, s. 214) Je viac ako zrejmé, že tento spor začala mať RF predovšetkým s „novými“ štátmi východnej Európy, ktoré vznikli na troskách ZSSR. Už od polovice prvej dekády 21. storočia začala RF, obdobne ako ZSSR postupne brániť dedičstvo antifašizmu a dohliadať na „správny výklad dejín“. Markantné je to predovšetkým v prípade pobaltských štátov a Ukrajiny. Tak konkrétne politici či analytici v pobaltských štátoch prezentujú, že pohltenie, resp. anexia pobaltských štátov v rokoch 1940 a 1944 ZSSR bola nelegitímna, nelegálna a má byť interpretovaná ako forma násilnej okupácie suverénnych, medzinárodne uznaných štátov Litvy, Lotyšska a Estónska.

Na druhej strane RF takúto interpretáciu dôrazne odmieta. Oficiálne stanovisko Kremľa je, že vstup ZSSR na územie pobaltských štátov bol legitímny a bol v súlade s medzinárodnými zmluvami. *Pobaltské štáty sa „dobrovoľne spojili so ZSSR po tom, čo ich oslobodil“. I preto ich anexia bola legálna a nemôže byť nazývaná okupáciou.* (Ambrosio, 2009, s. 91) Akýkoľvek iný výklad považuje Kremľ za *„pokusy prepisovať históriu 2. svetovej vojny a delegitimizovať obeť zo strany sovietskeho ľudu počas 2. svetovej vojny.“* (Ambrosio, 2009, s. 91) Viacerí poprední ruskí politickí činitelia verejne dôrazne vystupujú voči pojmu „okupácia pobaltských štátov“. Niekdajší ruský minister obrany (2001 - 2007) či vedúci kancelárie ruského prezidenta (2011 - 2016) **S. Ivanov** termín „okupácia baltských štátov zo strany ZSSR“ označil za *„absurdný a nonsens.“* (Ivanov nazval „absurdom“..., 2005) Ruský diplomat, politik a bývalý hovorca prezidenta **Jel'cina** a **Putina S. Jastržemskij** taktiež deklaroval (v roku 2005), že sa *„nejednalo o žiadnu okupáciu. V tom čase existovali zmluvy s legitímne zvolenými autoritami v baltských krajinách.“* (Jastržemskij cited in Russia dennies Baltic..., 2005)

Ruské dohľadanie na „správny výklad dejín“ je markantné i v prípade Ukrajiny. Konflikt sa rozohrel primárne od roku 2005, kedy sa ukrajinským prezidentom stal prozápadne orientovaný **V. Juščenko** (2005 - 2010). Ostré polemiky v tomto prípade dlhodobo vznikajú predovšetkým ohľadom úlohy už zmieneného ukrajinského nacionalizmu v 2. svetovej vojne a nad interpretáciou hladomoru na Ukrajine ako riadenej genocídy zo strany ZSSR. (Solik, Baar, 2017) Navyše od polovice prvej dekády začína Kremľ, využívajúc populistickú taktiku nadnárodného charakteru, intenzívne oslovovať etnických Rusov a rusky hovoriacich obyvateľov v štátoch bývalého ZSSR, *„odvolávajú sa na pamäť Veľkej vlasteneckej vojny ako symbolického zdieľaného kapitálu. Obviňujú pritom príslušné národné elity v daných štátoch, za to, že sa stávajú nacionalistické a antiruské, a sú tolerantné voči nacistickým kolaborantom, či dokonca neofašistom.“* (Zhurzhenko, 2015)

V praxi takáto Kremľom presadzovaná antifašistická chytrá moc znamená, že obyvatelia, ale i štátnici určitej krajiny, resp. národa dobrovoľne prijímajú Ruskom prezentovanú antifašistickú tradíciu a výklad histórie v rôznej intenzite a forme. Tá je primárne sprevádzaná prijímaním sovietskej symboliky, názvoslovie, či výlučne pozitívnej heroizácie Červenej armády bojujúcej vo Veľkej vlasteneckej vojne. Spolu s preberaním sovietskej symboliky a mytológie sa však spája i latentné, alebo dokonca otvorené popieranie, či prekrúcanie historických faktov, ktoré spochybňujú, alebo môžu spochybňovať kladný sovietsky obraz sveta, resp. víziu antifašizmu.

Typickým príkladom v tomto smere je politika lídrov de facto štátov (Abcházsko, Južné Osetsko-Alania či Podnestersko, kde je dokonca sovietsky symbol kosák a kladivo znázornený i v znaku a na vlajke tohto de facto štátu), alebo bieloruského lídra **A. Lukašenka**. Ten po nástupe k moci v roku 1994 začal presadzovať namiesto politiky „vysporiadania“ sa so sovietskym dedičstvom a redefinovania bieloruskej identity odlišnú, kompletne antagonistickú cestu. (Solik, Fiľakovský, Baar, 2017) Bielorusko pod **Lukašenkovým** vedením totiž nastúpilo cestu symbolickej „resovietizácie“, pričom samotný bieloruský líder začal súčasne ignorovať stalinské závažné zločiny, vrátane sovietskej masakry v bieloruskom Kuropatskom lese.⁴⁹

⁴⁹ Kuropatský les je nenápadne umiestnený les 12 kilometrov na sever od Minska – hlavného mesta Bieloruska. V jamách a masových hrobách tu ležia pozostatky tisícov obetí bieloruskej, židovskej, ale predovšetkým poľskej národnosti, ktorí boli usmrtení na pokyn veliteľa sovietskej NKVD B. Bermána. Počas „Veľkého Teroru“ v rokoch 1937 - 1938 bolo v Bieloruskej sovietskej socialistickej republike zatknutých až 19 931 osôb a z toho bolo odsúdených k smrti 17 772. (Snyder, 2013) Na

J. Fiľakovský a **V. Baar** v tomto smere píšú o oživení „homo sovietica“⁵⁰ v Bielorusku, ktoré sa po roku 2005 ešte zvýraznilo. V tomto prípade sa jedná skôr o defenzívne vysielanie ruskej chytrej antifašistickej moci, ktorú na základe heroizovanej mýtkej interpretácie Ruska aktéri v zahraničí dobrovoľne prijímajú.

3.2 Presadzovanie ruskej antifašistickej línie po roku 2013

Avšak to, čoho sme svedkami od prelomu rokov 2013 a 2014 v súvislosti so závažnou krízou a z nej vyplývajúcim a stále trvajúcim konfliktom na Ukrajine posúva ruský antifašizmus do novej, špecifickej dimenzie. Súčasne vytvára nebezpečný precedens. Ruský antifašistický diskurz sa začal vedome radikálne nacionalizovať, absorbovať prvky nátlaku a využívať na podnecovanie proruskej rebélie či odboja. Pamäť Veľkej vlasteneckej vojny sa stala súčasťou novej ruskej moci – ofenzívne ladenej chytrej moci, nakoľko je sprevádzaná nátlakovou informačnou vojnou.

Paradoxne, táto ofenzívna antifašistická forma chytrej moci zo strany Kremľa našla výraznú podporu a obdiv u mnohých aktérov (štátnikov, politických zoskupení, intelektuálov, ale i bežných obyvateľov) mimo RF. Nie je prekvapujúce, že v princípe sa jedná o prívržencov politickej ľavicovej scény, predovšetkým radikálnej politickej ľavice, ktorá z dlhodobého horizontu oddane podporuje **Putinovu** politiku. V tomto kontexte je ťažko pochopiteľné, čo podnecuje túto časť politického spektra k tak bezvýhradnej podpore RF. Vystáva otázka, prečo tieto politické zoskupenia (a ich prívrženci), ktoré vyznávajú striktne sekulárnu (vyznačujúcu sa antipatiou predovšetkým

mieste masakry nie je žiaden oficiálny pamätník, nevedú k nemu žiadne informačné tabule a o tejto udalosti sa oficiálne ani nehovorí ani nevyučuje v školách. Lukašenko Kuropatskú tragédiu považuje za „*hru opozície*.“ (Lukašenko cited in Novák, 2010) Navyše v Bielorusku sa oficiálne prezentuje verzia, že v lese vraždili príslušníci SS od roku 1941, kedy nemeckí nacisti okupovali Minsk. (Novák, 2010)

⁵⁰ Tento príklon k symbolickej „resovietizácii“ Bieloruska zo strany Lukašenka bol názorne demonštrovaný už krátko po jeho zvolení do funkcie bieloruského prezidenta v roku 1994, kedy novozvolený prezident „*inicioval referendum, v ktorom si nechal vedľa posilnenia ústavných právomocí prezidenta voči parlamentu schváliť aj politiku ekonomickej integrácie s Ruskom, zrovnoprávnenie ruštiny so statusom bieloruštiny a takisto nové štátne symboly – navracajúce sa designom k sovietskemu obdobiu.*“ (Fiľakovský, Baar 2017, s. 15) V kontexte bieloruského „homo sovieticus“ sa najvýraznejšie do popredia dostáva politika narativu slovanskej jednoty, orientovania sa na Rusko a zdôrazňovania sovietskej minulosti ako základu bieloruskej národnej identity. (Fiľakovský, Baar, 2017)

kresťanského náboženstva), egalitársku a pacifistickú politiku, obdivujú ruský postkomunistický extrémne konzervatívno-tradicionalistický model, ktorý vykazuje silné autoritárske a šovinistické tendencie, vyzdvihuje úlohu náboženstva (pravoslávneho kresťanstva), pretláča a posilňuje obrovskú nerovnosť v spoločnosti a agresívnu národno-imperialistickú geopolitickú agendu? (Krekó, Győri, 2016) Taktiež základné hodnoty ruského režimu, často označované ako národ, rodina a kresťanstvo, je len ťažko možné nájsť v straníckych tézach krajne ľavicových a čiastočne umiernených ľavicových politických stranách.

Vo všeobecnosti je možné vymedziť tri hlavné principiálne aspekty, ktoré odhaľujú dôvod tak bezvýhradnej podpory RF zo strany týchto politických subjektov, i napriek vyššie uvedeným rozdielom. Prvý a azda najhlavnejší najkomplexnejší aspekt v tomto smere vyplýva (obdobne ako u radikálneho nacionalizmu) z dobre známeho príslovia „nepriateľ môjho nepriateľa je i môj priateľ“. V praxi to znamená, že extrémni odporcovia a kritici globalizácie, ekonomického neoliberalizmu, USA a Západu, sústredení primárne v krajne ľavicových politických stranách a hnutiach, sa stali prirodzenými spojencami tej krajiny, ktorá sa voči týmto prvkom taktiež radikálne vymedzuje – RF. Samotná antikapitalistická a antiimperialistická ideologická podstata predurčuje tieto strany ku spolupráci s RF za účelom dosiahnutia multipolárneho sveta, bez dominancie USA. Práve USA z dlhodobého horizontu predstavuje pre radikálnych socialistov a komunistov symbol kapitalisticko-imperialistického útlaku. Po druhé, je to model ruskej, štátom kontrolovanej ekonomiky garantujúcej, že ponechá „veľký kapitál“ pod kontrolou, je atraktívnym vzorom pre mnohých ľavicových „antikapitalistov.“ (Krekó, Győri, 2016)

Po tretie, kremľské dezinformačné kampane úspešne dokážu prispôbovať a koncipovať verejnú mienku podľa potrieb a ideologického vybavenia radikálneho (a z časti umierneného⁵¹) ľavicového politického spektra. Kremľ dokáže prostredníctvom určitých prepracovaných argumentačných štýlov zabezpečiť atraktivitu a získať si tak priazeň tejto časti politického spektra. Ako už bolo zmienené, do ofenzívnej chytrej moci prerástol práve ruský

⁵¹ Pod pojmom *umiernená ľavicová politická scéna* autori štúdie mienia sociálno-demokratické a demokraticko-socialistické politické strany, v ktorých sa objavujú politici, ktorí podporujú a schvaľujú nielen tento ruský antifašistický naratív, ale i stratégiu V. Putina vo všeobecnosti. Typickým príkladom v tomto smere je J. Corbyn, líder *Labouristickej strany*, ktorá je chápaná ako centristická (umiernená) ľavicová strana vo Veľkej Británii. To isté platí i o voličoch a podporovateľoch týchto umiernených ľavicových politických strán.

kult antifašizmu predovšetkým po udalostiach na Ukrajine na prelome rokov 2013 a 2014, kedy sa začal vo zvýšenej miere nacionalizovať a využívať na podnecovanie proruskej rebélie. Nacionalizácia antifašizmu začala byť paralelne sprevádzaná ofenzívnou dezinformačnou kampaňou zo strany Kremľa projektovanou pre vnútroštátne i zahraničné publikum prostredníctvom médií, ktoré sú Kremľom vlastnené, alebo kontrolované. Konšpiračné teórie sa začali organicky prepájať s mediálnou vojnou. Táto kampaň sa vyznačuje sofistikovanými prvkami, je zameraná najmä na boj proti „fašizmu“ a „fašistom“ na Ukrajine a trvá dodnes.

Protesty, resp. nesúhlas státisícov ukrajinských občanov voči skorumpovanému, klientelistickému a oligarchickému režimu **V. Janukovyča** extrémne naviazaného na RF⁵² (Solik, Baar, 2014) v Kyjeve a neskôr v ďalších mestách Ukrajiny, Moskva a prokremelské médiá explicitne vyhodnotili ako „*fašistický puč*.“ (Katchanovski, 2018, s. 122) Nové ukrajinské politické vedenie, resp. novo sformovanú ukrajinskú vládu zároveň označili za „*fašistickú juntú*.“ (Katchanovski, 2018, s. 122) Navyše prezentovali, že „puč“, bol organizovaný Západom, resp. vládou USA, a že drvivá väčšina protestujúcich občanov sú „fašisti“ a radikálne extrémistické živly,⁵³ ktoré chcú uchvátiť moc na Ukrajine. (Katchanovski, 2018) Inými slovami, Kremľ od počiatku poukazoval na nelegitímnosť nového ukrajinského politického vedenia, ktoré bolo podľa neho napojené na ukrajinských „fašistov“ a ultranacionalistov.

Neskorší proruský separatizmus na východe Ukrajiny, resp. agresia proruských separatistov na suverénnom území Ukrajiny, ktorá bola vyprovokovaná a podporovaná Moskvou, bola Kremľom a provládnyimi médiami označovaná ako „*antifašistický boj vedený etnickými Rusmi proti ukrajinským*

⁵² I. Mikloš, bývalý slovenský vicepremiér a minister financií, ktorý je od roku 2016 šéfom poradcov ukrajinského premiéra V. Hrojsmana v jednom zo svojich článkov prezentuje, že „*spúšťačom Majdanu bolo Janukovyčovo rozhodnutie obetovať ukrajinskú európsku perspektívu na úkor nejasných a nebezpečných dohôd s Putinom a jeho skorumpovaným a autoritárskym režimom.*“ (Mikloš, 2018)

⁵³ Je potrebné uznať, že vplyv ultranacionalistických a kvázi-fašistických skupín, ktoré sa nachádzali v centre demonštrácií na *Námestí Nezavislosti* existoval, resp. bol prítomný, ale vonkoncom neboli jej hybnou silou. Ostatne jasným dôkazom je i skutočnosť, že v parlamentných voľbách na Ukrajine v októbri 2014 získali tieto ukrajinské krajne nacionalistické politické zoskupenia len zanedbateľnú podporu a neprekročili 5 % kvórum na vstup do parlamentu: *Pravý sektor* D. Jaroša získal 1,8 % a *Sloboda* 4,71 % hlasov. (Van Herpen, 2015) V súčasnosti sa strana *Sloboda* pohybuje v preferenciách na úrovni okolo 2 % a *Pravý sektor* po odchode Jaroša už ani v prieskumoch nefiguruje. (Mikloš, 2018)

nacistom, ktorí sa dostali k moci v Kyjeve.⁵⁴ (Zhurzhenko, 2015) A napokon ruská protiprávna anexia Krymu bola prezentovaná samotným **Putinom** ako absolútne nevyhnutný a obranný krok. Podľa neho RF len „vypočula prosby krymských obyvateľov a ruských krajanov a ochránili ich práva a životy pred fašistami, ktorí sa dostali k moci po puči na Ukrajine.“ (Putin, 2014) Ochrana ruských krajanov pred „fašizmom“ bola i oficiálnym dôvodom ruskej anexie Krymu v marci 2014. Tento dôvod **Putin** zdôraznil i po tom, čo dňa 17. marca 2014 podpísal dekrét o uznaní republiky Krym ako suverénneho a nezávislého štátu a následne 18. marca 2014 vystúpil v Kremli pred poslancami Štátnej dумы, členmi Rady federácie, vedúcimi predstaviteľmi regiónov RF a zástupcami občianskej spoločnosti (Solik, Baar, 2014).

V prejave ruský prezident prehlásil: „Hlavnými vykonávateľmi prevratu na Ukrajine sa stali nacionalisti, neonacisti, rusofóbi a antisemiti. Práve oni do značnej miery ešte i dnes určujú život na Ukrajine ... Tým, ktorí vzdorovali puču, sa okamžite začali vyhrážať represiami a trestnými operáciami. A prvý na rade bol samozrejme Krym, ruskojazyčný Krym. V súvislosti s tým sa obyvatelia Krymu a Sevastopolu obrátili na Rusko s výzvou, aby ochránilo ich práva a životy, aby nedopustilo to, čo sa dialo a čo sa ešte stále deje v Kyjeve, v Donecku, v Charkove a v niektorých ďalších mestách na Ukrajine. Je jasné, že sme túto prosbu museli vypočuť, nemohli sme nechať Krym a jeho obyvateľov bez pomoci, inak by to bola jednoducho zrada.“ (Putin, 2014)

Slovník ruského provládneho spravodajstva sa po marci 2014 začal v dôsledku dezinformačnej smršte vyhocovať a začali sa objavovať expresívne slovné spojenia: „trestné komandy“, „chunta“, „príprava koncentračných táborov“, „zabíjanie za používanie ruského jazyka na Ukrajine“, „popravujú všetkých starších ako 16 rokov.“ (Tydlitátová, 2017, s. 226) Ruská dezinformačná kampaň začala umelo vytvárať silno emotívne spravodajstvá, ktoré mali docieľiť nenávisť voči Ukrajine (a zaistenie legitimacy a podpory ruskej politiky) preukázaním jestvujúceho „fašizmu“ a „antisemitizmu“.⁵⁵ „Prevládajúci

⁵⁴ Predovšetkým v počiatočnej fáze boja Ukrajiny s proruskými rebelmi, nielen prokremeľské médiá, ale i ruskí politici pomerne často opisovali proruských rebelov ako „antifašistických bojovníkov“. Napríklad Putin porovnal konflikt medzi ukrajinskou armádou a proruskými rebelmi o kľúčový Doneck v lete 2014 s hrdinským antifašistickým bojom Rusov počas dvojročnej blokády Leningradu, pričom za hrdinských antifašistických bojovníkov označil práve proruských žoldnierov. (Grigas, 2016)

⁵⁵ Jedným z najznámejších prípadov ruskej falošnej dezinformačnej správy, ktorý bol odvysielaný na Kremľom kontrolovanej televíznej stanici s názvom *Prvý kanál*, je známy pod označením „ukrižovaný chlapec“. G. Pyšňjak, údajná utečenkyňa z mesta Slovjangsk (v Doneckej oblasti na

antisemitizmu“ na Ukrajine bol umelo a zámerne vyvolávaný reminiscenciu na minulosť, kedy skutočne existovali protizidovské nálady, ba prebiehali i pogromy na Ukrajine, ktoré boli súčasťou nacionalistického hnutia.

Na margo legitimity ukrajinskej vlády je nutné uviesť to, že zvrhnutý ukrajinský autoritatívny prezident **Janukovyč** protizákonne zmenil ústavu, odcudzil značnú časť ukrajinského štátneho rozpočtu, kriminalizoval demonštrantov a dal pokyn na strelbu do týchto demonštrantov, z ktorých viacerí zomreli. (Snyder, 2015) Po tom, čo utiekol z krajiny, ukrajinský parlament, ktorý bol legitímne zvolený v riadnych parlamentných voľbách v roku 2012 (značné zastúpenie v ňom v tom čase mali rebelujúce východné oblasti Ukrajiny, i keď pozorovatelia priebeh volieb kritizovali, vtedajšie machinácie určite neboli v prospech vtedajšej protijanukovyčovej opozície) zvolil novú vládu. Ta ihneď vyhlásila prezidentské voľby na 25. mája 2014, čo bol prvý krok k navráteniu stability krajiny, aby všetci Ukrajinci, či už boli proti revolúcii, alebo ju podporovali, dostali šancu byť vypočutí. Tieto riadne voľby taktiež prebehli v stanovenom termíne (znemožnenie hlasovania na východe Ukrajiny išlo mimo zodpovednosť Kyjeva). Navyše hovoriť o „ukrajinskej junte“ nejde ani z toho dôvodu, že vláda je tu pluralitná a založená na princípe politických strán. Junta znamená výbor, zbor či radu, menovanú spravidla armádou. (Solik, Baar, 2014)

Na margo ukrajinského „fašizmu“ a „antisemitizmu“ je sa potrebné zmieniť, že najmä v prvej polovici roka 2014 boli predovšetkým *Pravý sektor* a *Sloboda* aktívne ukrajinské politické strany, u ktorých podozrenie na sympatie k „banderovskej“ minulosti bolo výrazné nielen v RF, ale i v určitých európskych kruhoch. Ako však bolo zdôraznené, ich politický vplyv prudko ochabol už pri parlamentných voľbách na Ukrajine v októbri 2014. Nové kyjevské vedenie si však bolo veľmi dobre vedomé citlivosti akýchkoľvek zlyhaní v tomto smere, nakoľko akékoľvek nenávistné prejavy voči Židom, alebo prejavy skutočného fašizmu mohli výrazne poškodiť povesť Ukrajiny v očiach Európy a ohrozovali by snahu o zavedenie demokratického poriadku na Ukrajine.⁵⁶ (Tydlitátová, 2017)

východe Ukrajiny) v rozhovore s ruskou novinárkou prezentovala na kameru emotívny príbeh o tom, ako bol pred zrakom matky ukrižovaný v Slovjansku ukrajinskými nacionalistami trojročný chlapec. Veľmi skoro sa však ukázalo, že správa, ktorá pobúrila verejnú mienku a spôsobila odpor a nenávisť voči ukrajinským „fašistom“ a „banderovcom“, bola falošná. Udalosť sa nestala a Pyšňak bola najatá ruská komparzistka. (Tydlitátová, 2017)

⁵⁶ Ako uvádza V. Tydlitátová „i napriek záťaži z minulosti sa nové ukrajinské vedenie postavilo jednoznačne proti prejavom a k jeho odsúdeniu sa pripojili i nacionalistické skupiny. ... D. Jaroš z Pravého sektoru sa stretol z izraelským veľvyslancom, aby ho presvedčil o svojich najlepších úmysloch.“ (Tydlitátová 2017, s. 2017)

Okrem *Pravého sektoru* a *Slobody* vyvstala však ďalšia kritika Ukrajiny zo strany Kremľa, ale i niektorých európskych politikov hlásajúca, že radikálny nacionalizmus získava na Ukrajine vplyv bez ohľadu na to, že politická podpora ukrajinských krajne nacionálnych politických strán je skutočne nízka. Podľa kritických hlasov tento fakt potvrdzujú viaceré indicie, ktoré na Ukrajine vyskytujú (historický spor Ukrajiny s Poľskom ohľadom interpretácie Volyňskej masakry a jeho premietanie sa do súčasných poľsko-ukrajinských vzťahov, tradičné oslavné pochody ulicami Ukrajiny počas výročia narodenín **S. Bandera**, alebo formovanie kontroverzných dobrovoľníckych práporov ako napríklad *Prápor Azov*, ktorých členovia majú blízko k osobe **S. Bandera** a radikálnemu nacionalizmu). V prípade historického sporu Ukrajiny a Poľska v aplikácii na dnešný vývoj na Ukrajine je potrebné položiť si otázku, či ukrajinské polemizovanie s poľskou stranou o charaktere udalostí vo Volyni v roku 1943 je príznakom dnešného radikálneho nacionalizmu na Ukrajine a či má v tomto spore pravdu výlučne poľská strana? Zodpovedať na tieto otázky by však bolo na oveľa dlhšiu polemiku, na ktorú v tejto štúdii nie je priestor.

V kontexte **S. Bandera** je nutné poznamenať, že **Bandera** dnes nie je na Ukrajine symbolom nejakých šovinistických a antisemitských síl. Takéto sily sa v ukrajinskom prostredí – pluralitnom, pragmatickom a hodnotovo individualistickom – ostatne dnes ani nemôžu presadiť. Nestalo sa tak ani počas otvorenej cudzej agresie, ktorá by v iných krajinách mohla ľahko prispieť k nastoleniu autoritárskeho kurzu. **Bandera** ako symbol zosobňuje dnes celkom iné hodnoty, než za akými stál vo svojej dobe. Ukrajinci si do neho dnes v náročnom čase vojny a destabilizácie krajiny premietajú nielen zosobnenie národného povedomia, ale i odvahu i nezištnosť, toľko kontrastujúcu s postsovietskymi elitami na Ukrajine. Každý národ vo vojne potrebuje mobilizujúce symboly. Je dobré Ukrajincom pripomínať, že vojna pro nich nesmie byť zámienkou k rezignácii na reformný kurz, nie že nemá byť zámienkou k udržiavaniu zjednocujúcich a povzbudzujúcich symbolov.

Na margo ruského antifašizmu, resp. ukrajinského „fašizmu“ a „antisemitizmu“ je taktiež potrebné doplniť, že propagandistické vyhlásenia nielen zo strany Kremľa, či prokremelských médií a demonštrantov, ale i **Janukovyčovej** administratívy (ešte v čase ukrajinských opozičných protestov z prelomu rokov 2013 a 2014) od počiatku naberajú niekedy až absurdné a nelogické rozmery. Práve v čase týchto demonštrácií sa **Janukovyčov** režim napríklad otvorene uchýľoval k antisemitským praktikám, na rozdiel od protivládnych ukrajinských demonštrantov, kedy v mnohých prípadoch

informoval ukrajinské policajné a ozbrojené zložky, že ukrajinských demonštrantov a opozíciu vedú Židia, avšak navonok prehlasoval, že proti jeho režimu stoja fašisti. (Snyder, 2015)

Taktiež krátko po februárovom zvrhnutí **Janukovyča** na „antimajdanskej“ demonštrácii vo východoukrajinskom Luhansku proti „dočasnej“ ukrajinskej vláde (v marci 2014) jeden z aktívnych demonštrantov na námestí horlivo agitoval, že „*štátny prevrat na Ukrajine sa sice uskutočnil nacionalistickým prevratom, avšak je potrebné pochopiť aký národ za ním stojí, Židia. Toto je sionistický prevrat.*“ (Shekhovtsov, 2014) V rovnakom čase bola súčasne demonštrácia označená za „antifašistický protest“. To je paradoxné: semitský naratív niektorých elementov „antimajdanu“ implikuje, že Židia sú „fašisti“, čiže antisemitizmus je interpretovaný ako antifašizmus.

Skutočnosť, že milióny nielen Rusov, ale i ďalších občanov mimo územia RF podľahli tomuto „fašistickému“, resp. antifašistickému naratívu, podopretému výrazným propagandistickým odtieňom, možno vysvetliť len intenzívnou fetišizáciou a mytologizáciou kultu antifašizmu a Veľkej vlasteneckej vojny v poslednom desaťročí. Z ruskej perspektívy sa tak konflikt na Ukrajine stal doslova „reinkarnáciou“ Veľkej vlasteneckej vojny.

Navyše ruská antifašistická ofenzívna chytrá moc sa nespája len s poukazovaním na „obrodu fašizmu“ na Ukrajine, ale taktiež so „západným sprisaháním“ (rovnako ako počas skorších „farebných“ revolúcií), ktoré je hlboko zakorenené v ruskom myslení. Kreml súčasne obviňuje Západ z tichej podpory „fašizmu“ a „fašizácie“, čo evokuje dojem, že je „*ruskou historickou misou zabrániť opätovnému nástupu fašizmu do Európy.*“⁵⁷ (Zhurzhenko, 2015) Jedná sa však o kampaň Kremľa, ktorá účelovo cieli na ľavicové politické spektrum vo svete s cieľom legitimizovať ruskú (zahraničnú) politiku. Je totiž dobre známe, že pre politickú ľavicu je nezmieriteľným ideologickým nepriateľom práve fašizmus, resp. fašista. Z toho vyplýva, že táto kampaň bola a je prijímaná rozsiahlym spektrom nielen radikálnej, ale v mnohých prípadoch i umiernennej politickej ľavice.

Tento typ Kremľom predostieraného naratívu zaznamenal významný úspech. Široká ľavicová politická scéna v zahraničí od počiatku udalostí na Ukrajine zdieľa **Putinove** obavy z rozmáhajúceho sa „fašizmu“ na Ukrajine a

⁵⁷ Ako píše Zhurzhenko „*pre Rusko sa v súčasnom rusko-ukrajinskom konflikte lineárny historický čas padol a história sa opakuje: sedemdesiat rokov po veľkolepom víťazstve nad nacistickým Nemeckom, Rusko čelí rovnakej výzve – hrozbe fašizmu.*“ (Zhurzhenko, 2015)

dôrazne kritizuje EÚ za to, že je v tomto smere pasívna a nekoná. Týmto konaním však len legitimizuje a vyzdvihuje kroky ruského politického vedenia, teda robí presne to, čo od politických ľavicových strán a organizácii Kreml očakáva. Mnoho vplyvných a významných ľavicových intelektuálov či politikov (grécky premiér a líder radikálnej ľavicovej vlády Syriza **A. Tsipras**, líder španielskej radikálnej ľavicovej politickej strany Podemos **P. M. I. Turrión**, či radikálny socialista a líder britskej *Labouristickej strany* **J. Corbyn**⁵⁸) od vypuknutia rusko-ukrajinskej krízy píšú a hovoria (na akademickej pôde, na konferenciách, v médiách a podobne) o „ukrajinskom fašizme“ a o nutnosti presadzovania antifašizmu.⁵⁹

Tsipras sa v máji 2014 (v tom čase líder gréckej opozície) dôrazne ohradil voči politike EÚ vo vzťahu k RF a Ukrajine. **Tsipras** počas oficiálnej návštevy Moskvy totiž odmietol legitimitu novovzniknutej dočasnej ukrajinskej vlády, nakoľko podľa neho v nej mali „*zastúpenie fašistické elementy*.“ (Tsipras cited in Gilson, 2014) Doslova prehlásil, že je to „*regresia, vidieť fašizmus a neonacizmus, opätovne vstupovať do európskych vlád, ktoré sú navyše akceptované zo strany Európskej únie*.“ (Tsipras cited in Gilson, 2014) Grécky politik súčasne vyjadril podporu krymskému referendu a skritizoval medzinárodné sankcie voči RF, ktoré len „*budú škodiť Európe*.“ (Tsipras cited in Gilson, 2014) **Tsiprasova** delegácia na stretnutí taktiež jednoznačne zdôraznila podporu tézy „veľkej Európy“, pričom zdôraznila, že „*Rusko je súčasťou Európy, ktorá sa tiahne od Atlantiku po Ural*.“ (Gilson, 2014)

Turrión sa vyjadril v obdobnom duchu, keď krátko po vypuknutí ukrajinskej krízy obvinil EÚ z dvojitého štandardu, siliacej rusofóbie a nárastu fašizmu na Ukrajine: „*Nesmieme zabúdať, že EÚ podporila ilegálnu zmenu vlády na Ukrajine a príchod neonacistickej vlády do ukrajinského parlamentu. Niektorí európski lídri sa zúčastňujú spolu s neonacistami na verejných podujatiach, čo je ďaleko od európskych hodnôt*.“ (Turrión cited in The Pro-Russian party..., 2014) **Turrión** paralelne presadzuje – obdobne ako celá európska krajná ľavica

⁵⁸ Známa americká novinárka s poľskými koreňmi, držiteľka Pulitzerovej ceny A. Applebaum na margo Corbyna dodáva, že „*ten je len jedným z mnohých európskych radikálno-ľavicových, rovnako tak ako radikálne-nacionalistických politikov, ktorí uverili ruským lžiam o tom, že vojna na Ukrajine bola vyvolaná NATO a nie 'separatistami', ktorí napadli východnú Ukrajinu a sú platení, trénovaní a organizovaní samotným Ruskom*.“ (Applebaum cited in Porter, 2015)

⁵⁹ Je zaujímavé, že krymské „referendum“ podporili predovšetkým ľavicové vlády – nielen Kuba a KĽDR (nie Čína a Vietnam), ale i Venezuela, Bolívia, Nikaragua, Sudán, alebo Zimbabwe. Len Kuba, Venezuela, Nikaragua, Afganistan a Sýria uznali i následnú anexiu Krymu.

i radikálni nacionalisti – väčšiu suverenitu pre svoju krajinu, vrátane rozsiahlejšej separácie Európy od USA. O USA sa taktiež domnieva, že diktuje EÚ politiku, týkajúcu sa Ukrajiny. (Tremlett, 2015)

V súvislosti s Moskvou proklamovaným antifašizmom, a bojom proti ukrajinským fašistom je však pozoruhodné, že európskej radikálnej (a z časti i umiernennej) ľavicí vôbec neprekáža to, že v oddieloch proruských rebelov sa od začiatku nepokojov na východe Ukrajiny regrutujú nebezpeční žoldnieri pochádzajúci z otvorene antisemitských, neonacistických a paramilitantných skupín založených v RF, ale i v ďalších krajinách.⁶⁰ Ostatne niekdajší líder proklamovanej a nikým neuznanej Doneckej ľudovej republiky **A. Zacharčenko** (zomrel po atentáte v Donecku v auguste 2018) bol taktiež dobre známy svojimi opakovanými verejnými antisemitskými vyjadreniami. Vo februári 2015 sa napríklad vyjadril, že „*vedúci ukrajinskí predstavitelia sú úbohí predstavitelia veľkého židovského národa*“ (Zacharčenko cited in Sokol, 2015), čím len demonštroval protikladnú logiku označovania či spájania prozápadneho ukrajinského politického vedenia so Židmi, ale i fašistami zároveň. Krátko po **Zacharčenkovom** prehlásení, samotného lídra Doneckej ľudovej republiky osobne navštívili **W. Gehrcke** a **A. Hunko**, členovia nemeckej radikálnej ľavicovej politickej strany *Die Linke* a zánietení podporovatelia **Putinovej**

⁶⁰ Medzi takéto skupiny patrí napríklad ruská neonacistická (na svojej vlajke ma zobrazený symbol nápadne pripomínajúci svastiku) politická strana a paramilitantná organizácia s názvom *Ruská národná jednota*. Organizácia, ktorá operovala v bojoch i v Moldavsku a Gruzínsku, je založená (v roku 1990) a vedená ruským ultranacionálnym radikálom A. Barkašovom. Novinár G. Mezzofiore vo svojom článku zo septembra 2014 uvádza, že ku proruským rebelom sa v roku 2014 pripojil i syn A. Barkašova. Okrem tejto organizácie posilnili pozície proruských separatistov i členovia radikálnej ruskej organizácie s názvom *Eurázijský zväz mládeže*. Jedná sa o extrémistické a antiukrajinské mládežnícke krídlo *Eurázijskej strany*, ktoré v roku 2002 zakladal dobre známy ruský geopolitik A. Dugin. (Mezzofiore 2014) Okrem ruských neonacistov sa v oddieloch proruských rebelov na Donbase od počiatku bojov regrutujú napríklad i radikálni nacionalisti z Talianska. Avšak až na začiatku augusta 2018 podnikla talianska prokuratúra v Janove konkrétne kroky (na základe talianskeho zákona z roku 2015, ktorý svojim občanom zakazuje bojevať v zahraničí) a nariadila zatknutie šiestich mužov obvinených z toho, že sa pridali k proruským milíciám v Donbase a lákajú ďalších. Traja z nich sú stále na úteku. Tí istí prokurátori obvinili ďalších pätnásť ľudí z toho, že sú súčasťou skupiny, ktorá láka budúcich bojovníkov do Donbasu. Jedným z mužov na úteku je bývalý líder krajne nacionalistickej chuligánskej skupiny *Bulldog* L. A. Palmieri, ktorý svoje zážitky z frontu prezentoval i v talianskej televízii. Ďalší zo zatknutých je i G. Carugati, ktorý je synom členky vládnej talianskej krajne nacionalistickej strany *Liga Severu* S. Marin. Na bojiisko sa vtedy 24-ročný muž vydal hneď v počiatkoch konfliktu v roku 2014. Za svoje rozhodnutie si od svojej matky vyslúžil verejnú pochvalu na sociálnej sieti *Facebook*. (Momigliano, 2018)

politiky za účelom vyjadrenia podpory tejto „republiky“⁶¹ ale i odovzdania humanitárnej pomoci. (Shekhovtsov, 2015)

Vo vnútroštátnej dimenzii je toto druhé obdobie (po roku 2013) vedenia ruskej antifašistickej politiky sprevádzané vytrvalým obmedzovaním činnosti ruským mimovládnych organizáciám, ktoré sa zaoberajú dodržiavaním ľudských práv a výskumom represíí a zločinov v ZSSR zo strany štátnej moci. Jednou z takýchto organizácií je i významná organizácia *Memorial*, ktorá bola založená už v januári 1989, a ktorá získala reputáciu práve odhaľovaním a zverejňovaním zločinov zo sovietskej éry. *Memorial* je pod neustálym tlakom a už v roku 2014 bola zapísaná na hanlivý zoznam „zahraničných agentov“, ktorý má verejnosť informovať, že organizácia získava na svoju činnosť i finančné granty zo zahraničia a môže teda vykonávať potenciálnu protištátnu činnosť.⁶² Ministerstvo spravodlivosti dokonca chcelo organizáciu *Memorial* zakázať úplne, avšak ruský najvyšší súd žiadosť v januári 2015 zamietol. (Russia: Government vs. ...2018)

Ohľadom organizácie *Memorial* je vhodné spomenúť i to, že organizácia uchovala jedinú autentickú pamiatku sovietskych zločinov a represíí v RF – *Múzeum Perm-36*, bývalý sovietsky pracovný tábor, ktorý je umiestnený v dedinke Kučino (100 km od mesta Perm). Toto autentické múzeum bolo otvorené pre verejnosť v roku 1995 pod názvom *Múzeum histórie politickej*

⁶¹ Túto oblasť však navštívili ilegálne, resp. v rozpore s ukrajinskými právnymi normami a zákonmi. Vstúpili totiž na obsadené územie Ukrajiny z ruského územia. Ukrajina zakázala občanom iných štátov prekračovať ukrajinské hranice na tých miestach, ktoré nekontroluje ukrajinská pohraničná stráž. Ako je dobre známe, časti územia východu Ukrajiny sú ilegálne zabrané a kontrolované proruskými povstalcami, ktorých Kyjev označuje od vyhlásenia Doneckej ľudovej republiky a Luhanskej ľudovej republiky v apríli 2014 za teroristov a vedie proti nim protiteroristickú operáciu. Nemeckí vyhranení ľavicoví politici Gehrcke a Hunko týmto krokom nielen že uznali túto samostatne vyhlásenú „republiku“, ale vyjadrili i súhlas s aktivitami povstalcov v Doneckej republike. Súčasne ignorovali ukrajinskú územnú integritu a suverenitu. Okrem toho vstupom na územie Ukrajiny cez Rostov Gehrcke a Hunko nasledovali cestu ruských armádnych jednotiek, ktoré v tom čase evidentne podnikali inváziu na východnú Ukrajinu, aby pomohli povstalcovi a rebelom z východnej Ukrajiny pri ilegálnom obsadzovaní ukrajinského teritória. (Shekhovtsov, 2015)

⁶² Od roku 2012 platí v RF zákon o „zahraničných agentoch“. Na základe tohto zákona sa musia registrovať na Ministerstve spravodlivosti RF ako „zahraničný agent“ tie mimovládne organizácie, ktoré získajú, či prijímú čo i len minimálne množstvo finančných prostriedkov od akýchkoľvek zahraničných zdrojov (vlád suverénnych štátov, medzinárodných organizácií, či súkromných osôb) a vykonávajú bližšie nešpecifikovanú „politickú činnosť“ na území RF. (O Vnesení Izmenerij v ..., 2012) Podľa kritikov Moskva tento zákon cielene zneužíva k postihu nepohodných médií a humanitárnych organizácií.

represie Perm-36 (známe taktiež pod názvom *Múzeum Gulagu*) a bolo prevádzkované mimovládnu organizáciou *Memorial centrum politickej represie „Perm-36“* pod vedením aktivistov **V. Šmirova** a **T. Kursinovej**. Od roku 2013 začalo postupné preberanie múzea štátnou mocou, ktoré vyvrcholilo v roku 2014, kedy bola organizácia spravujúca múzeum umiestnená na zoznam „zahraničných agentov“, obvinená z propagácie „fašizmu“, resp. z toho, že pri exkurziách je v tomto múzeu obhajovaný „fašizmus“ a múzeu odpojili vodu a elektrinu.

Okresný súd navyše udelil vysokú pokutu nielen samotnej organizácii, ale i **T. Kursinovej**. Taktiež sa na múzeum množili vyhranené a lživé mediálne útoky zo strany Kremľom ovládaných médií, ktoré napríklad zdôrazňovali, že ukrajinskí disidenti väznení v Permu-36 boli „banderovci“. V roku 2014 televízny dokument celoštátnej televízie *NTV* zobrazoval múzeum ako organizáciu, ktorá „učí deti, že ukrajinskí fašisti nie sú takí zlí, ako ich vykresľujú učebnice histórie, zatiaľ čo ich vnúchatá spôsobujú genocídu na východe Ukrajiny.“ (Conterio, 2017) **Kursinova** a **Šmirov** následne vzdali boj so štátnou mocou. Nové vedenie (organizácia, ktorú s rovnakým názvom „Perm-36“ založila administratíva Permského kraja už v roku 2013) prebralo múzeum v druhej polovici roku 2014 a postupne začalo odstraňovať akékoľvek spomienky na sovietskych disidentov a obeť sovietskych represíí, čiže najcitlivejší aspekt múzea. Tento krok naznačuje, že išlo o politicky motivovanú zmenu a snahu o zabránenie výkladu ruskej (sovietskej) histórie, ktorá nie je v oficiálnej línii. (Conterio, 2017)

Záver

V tejto štúdií sa podarilo preukázať, že RF generuje účinnú antifašistickú moc, ktorá je súčasťou komplexnej ruskej chytrej moci. Inými slovami, ruský antifašizmus sa po nástupe prezidenta **Putina** postupne transformoval na jednu z kľúčových hodnôt v sebareprezentácii Ruska doma i v zahraničí. Ako bolo uvedené, antifašizmus má v ruských podmienkach dlhú tradíciu siahajúcu do 20. rokov 20. storočia a pozostáva zo štyroch odlišných línii. Rôzne fragmenty z týchto línii boli zapracované do dnešnej podoby ruského antifašizmu, ktorý má rovnako ako v sovietskej ére pragmatický charakter vo vnútroštátnej i zahraničnej dimenzii. Na základe konkrétnych príkladov uvedených v štúdií, vo vnútroštátnej dimenzii predstavujú dnes v RF antifašizmus a pamäť Veľkej vlasteneckej vojny hodnoty, ktoré slúžia ruskej režimovej propagande na

„správny“ výklad ruských dejín. Ten sa následne odzrkadľuje v ruskej zahraničnej politike.

V príspevku bolo preukázané, že v princípe od roku 2005 do roku 2013 RF presadzovala viac menej defenzívnu antifašistickú chytrú moc, ktorá bola založená na tom, že obyvatelia, ale i štátnici určitej krajiny, resp. národa dobrovoľne prijímajú Kremľom prezentovanú antifašistickú tradíciu a výklad histórie v rôznej intenzite a forme. Tá je sprevádzaná najmä prijímaním sovietskej symboliky, či výlučne pozitívnej heroizácie Červenej armády bojujúcej vo Veľkej vlasteneckej vojne. Po roku 2013, resp. od prelomu rokov 2013 a 2014 v súvislosti so závažnou krízou a z nej vyplývajúcim, stále trvajúcim konfliktom na Ukrajine sa však charakter ruského antifašizmu zmenil. Začal sa vedome radikálne nacionalizovať a využívať na podnecovanie proruského odboja. Pamäť Veľkej vlasteneckej vojny sa stala súčasťou novej ruskej moci – ofenzívne ladenej chytrej moci, ktorá je súčasne sprevádzaná nátlakovou informačnou vojnou.

Paradoxne tento typ ofenzívne ladenej ruskej antifašistickej chytrej moci od počiatku ukrajinského konfliktu slávil úspech najmä medzi politicko-lavicovým publikom. Význam tejto moci kombinujúcej atraktivnosť antifašistickej hodnoty s jej podporou a propagovaním prostredníctvom nátlakovej dezinformačnej kampane je značný. Táto forma moci totiž poskytuje legitimitu, podporu a morálnu autoritu cieľom ruskej zahraničnej politiky, čo následne RF umožňuje oveľa jednoduchšie a efektívnejšie manévrovať v medzinárodných vzťahoch. Je možné to demonštrovať na kontroverznom ruskom zahranično-politickom rozhodnutí: anexii Krymu. Rozhodnutie uvaliť sankcie na RF pobúrilo celé politické krajne ľavicové spektrum, ale i niektorých vplyvných predstaviteľov hlásiacich sa ku umiernenému ľavicovému politickému prúdu v Európe i vo svete. To indikuje, že ruská antifašistická chytrá moc výrazne prekračuje ruské „blízke zahraničie“.

Tento ruský postoj je však len súčasťou veľmi nebezpečnej rétoriky, ktorá má svoje korene v radikálnej protizápadnej propagande sovietskej éry. Ruský „boj proti fašizmu“ na Ukrajine, alebo v pobaltských štátoch je súčasne silným posolstvom smerom na Západ, nakoľko zobrazuje prozápadné orientované politické elity v postsovietskom priestore ako „fašistoch“. Ruské politické vedenie súčasne prezentuje tie štáty postsovietskeho regiónu, kde sú pri moci prozápadní politici ako neúspešný experiment, ako dysfunkčné štáty, či ako štáty „falošnej Európy“.⁶³

⁶³ „Falošná Európa“ je podľa Kremľa reprezentovaná primárne novými členskými štátmi EÚ (predovšetkým pobaltskými štátmi). Tie ruské politické elity opakovane obviňuje (na oficiálnej

Je však varovným signálom, že takáto ruská mocenská stratégia antifašizmu a „boja proti fašizmu“ získava nezanedbateľný počet obdivovateľov a prívržencov po celej Európe, ktorý navyše prudko narastá (i v dôsledku prokremelských „alternatívnych“ médií). Je tomu tak i preto, lebo konkrétne v prípade ľavicového publika Kremľ využíva popri fašistickej, resp. antifašistickej rétorike i ďalšie ideologické a hodnotové aspekty, o ktorých sa vo všeobecnosti vie, že sú súčasťou politickej ľavice. Takouto tézou je i pacifistický naratív „spravodlivého globálneho poriadku“, vyjadrený v podobe multipolárneho sveta „mieru a stability“, o ktorý sa usiluje práve RF. Takýto naratív argumentuje, že USA a Západ permanentne vyvolávajú konflikty vo východnej Európe (už zmienené „farebné“ revolúcie) a destabilizujú Blízky východ, zatiaľ čo len RF je len výlučne garantom „mieru a stability“ a pokúša sa zaistiť bezpečnosť v týchto regiónoch.

Kremľom predkladaný pacifizmus poskytuje ideologický základ pre vytrvalú kritiku „západnej agresie“, ktorý politická ľavica preberá a akceptuje. Tento prípad len indikuje dvojaký meter, ktorý uplatňuje ľavicové politické spektrum. To totiž zdôrazňuje, že Rusko (najmä kvôli sankciám), Sýria (pod vedením diktátora **Assada**), či proruský „separatisti“ na východe Ukrajiny (ilegálne okupujúci územie suverénneho štátu) sa stali obeťami „západnej agresie“ a „západného sprisahania“. Paralelne však ľavicové politické spektrum absolútne ignoruje a prehliada násilie, ktoré je páchané zo strany už zmienených nebezpečných proruských žoldnierov, ale i napríklad už zmieneného **Assada**.

Prostredníctvom tejto formy ruskej chytrej moci radikálna politická ľavicová scéna (obdobne ako radikálny nacionalizmus a neonacizmus) napomáha narúšať jednotnú euroatlantickú stratégiu a postupy pri riešení geopolitických konfliktov v krízových oblastiach a súčasne legitimizovať ruské diplomatické kroky. Značné množstvo radikálne ľavicových strán ako *Die Linke* či SYRIZA vyzýva svoje domovské vládne a mocenské štruktúry na vystúpenie z NATO pre „*agresívny postoj tejto organizácie, smerujúci ku imperialistickému zasahovaniu do záležitostí suverénnych štátov a dominanciu USA v tejto vojenskej aliancii.*“ (Krekó, Győri, 2016) Výzvy na opustenie NATO sú týmito stranami

i neoficiálnej úrovni) z „kolaborácie s fašistickým a nacistickým režimom a revíziou 2. svetovej vojny.“ (Maliukevičius, 2013, s. 86) V skutočnosti sa však tieto štáty pokúšajú o budovanie svojej identity a o vysporiadanie sa, resp. prekonanie bolestivého sovietskeho dedičstva. To je sprevádzané prehodnotením mýtu Veľkej vlasteneckej vojny, odsúdením a poukazovaním na sovietske vojnové zločiny či odstraňovaním sovietskych, alebo komunistických monumentov a pamätníkov.

odôvodňované primárne tým, že len neutralita je potrebná na udržanie mieru. Zriedkakedy však hovoria i o významnej a evidentnej úlohe a vplyve Európskej integrácie a NATO pri napomáhaní a zachovávaní mieru v Európe od skončenia 2. svetovej vojny až doteraz.

Literatúra:

- AMBROSIO, T. 2009. *Authoritarian Backlash – Russian Resistance to Democratization in the Former Soviet Union*. Farnham, Burlington: Ashgate Publishing, 2009. 256 s. ISBN 978-0754673507.
- Atlantická charta (14.8.1941)*. [online]. 2009. Moderní dějiny. [cit. 2018-4-16]. Dostupné na internete: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/atlanticka-charta-14-8-1941/>
- Banderovci a ich ideológia opäť jatria poľsko-ukrajinské vzťahy*. [online]. 2018. Pravda. [cit. 2018-04-14]. Dostupné na internete: <https://spravy.pravda.sk/svet/clanok/456998-banderovci-a-ich-ideologia-opat-jatria-polsko-ukrajinske-vztahy/>
- BAUNOV, A. 2016. *Choždenije v narod i obratno. Rossijskaja vlast' meždu professionalami i entuziastami*. [online]. 2016. Moskovskij Centr Karnegi. [cit. 2018-02-17]. Dostupné na internete: <http://carnegie.ru/2016/10/24/ru-pub-64815>
- BLESSING, B. 2006. *The Antifascist Classroom: Denazification in Soviet-occupied Germany, 1945–1949*. New York: Palgrave Macmillan, 2006. 288 s. ISBN 978-0230107304.
- CASTY, A. 2009. *Communism in Hollywood: The Moral Paradoxes of Testimony, Silence, and Betrayal*. Lanham: Scarecrow Press, 2009. 376 s. ISBN 978-0810869486.
- CHISHOLM, A. 2018. *Russian Smart Power*. Saarbrücken: LAP LAMBERT Academic Publishing, 2018. 68 s. ISBN 978-6202081443.
- CINKAJZL, O. 2010. Ke genezi komparatívnych fašistických štúdií a „novému konsenzu“. In *Securitas Imperii*, roč. 17, 2010, č. 2, ISSN 1804-1612, s. 106 - 123.
- CONTERIO, M. 2017. *Perm 36: The Soviet-era Gulag museum where Putin is rewriting history*. [online]. 2016. History Answers. [cit. 2018-05-16]. Dostupné na internete: <https://www.historyanswers.co.uk/people-politics/perm-36-the-soviet-era-gulag-museum-where-putin-is-rewriting-history/>

- DAVIES, N. 2007. *Europe at War 1939 - 1945: No Simple Victory*. London: Pan Book, 2007. 544 s. ISBN 978-0330352123.
- DE WALL, T. 2014. *Anti-Fascism and Its Discontents*. [online]. 2014. Carnegie Moscow Center. [cit. 2018-05-12]. Dostupné na internete: <https://carnegie.ru/commentary/55659>
- DRÁBIK, J. 2014. K problematike definície pojmu fašizmus, „nového konsenzu“ a vývoja v bádani o fašizme. In *Historický časopis*, roč. 62, 2014, č. 4, ISSN 0018-2575, s. 695-718.
- DULEBA, A. 2008. *Ruská federácia pred prezidentskými voľbami*. [online]. 2008. Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku. [cit. 2016-04-13]. Dostupné na internete: <http://www.sfpa.sk/dokumenty/publikacie/201>
- FARALDO, M. J. 2016. An Antifascist Political Identity? On the Cult of Antifascism in the Soviet Union and post-Socialist Russia. In García, H. (eds.) *Rethinking Antifascism: History, Memory and Politics, 1922 to the Present*. New York, Oxford: Berghahn Books, 2016. ISBN 978-1-78533-138-1, s. 202-227.
- FILAKOVSKÝ, J. – BAAR, V. 2017. Homo sovieticus – stále živý ľudský druh. In *Geografické informácie*, roč. 21, 2017, č. 1. ISSN 1337-9453, s. 4 - 25.
- FURET, F. (2000). *Minulosť jednej ilúzie: Esej o idej komunizmu v 20. storočí*. Bratislava: Agora, 2000. 630 s. ISBN 80-967210-4-6.
- GILSON, G. 2014. *Tsipras blasts EU's Ukraine policy in Moscow*. [online]. 2014. EnetEnglish. [cit. 2017-02-15]. Dostupné na internete: <http://www.enetenglish.gr/?i=news.en.article&id=1920>
- GRIGAS, A. 2012. *Legacies, Coercion and Soft Power: Russian Influence in the Baltic States*. [online]. 2012. Chatham House. [cit. 2017-10-21]. Dostupné na internete: https://www.chathamhouse.org/sites/files/chathamhouse/public/Research/Russia%20and%20Eurasia/0812bp_grigas.pdf
- GRIGAS, A. 2016. *Beyond Crimea: The New Russian Empire*. New Haven: Yale University Press, 2016. 352 s. ISBN 978-0300214505.
- HOUGH, W. J. H. 1985. The Annexation of the Baltic States and Its Effect on the Development of Law Prohibiting Forcible Seizure of Territory. In *New York Law School Journal of International and Comparative Law*, roč. 6, 1985, č. 2. ISSN 0736-4075, s. 301 – 533.
- CHMELÍK, J. 2001. *Extremismus a jeho právni a sociologické aspekty*. Praha: Linde, 2001. 172 s. ISBN: 80-7201-265-7.

- Ivanov nazval „absurdom“ zjavlenija ob okkupacii SSSR Pribaltiki. [online]. 2005. Ria Novosti. [cit. 2017-10-18]. Dostupné na internete: <https://ria.ru/politics/20050507/39947379.html>
- Jarovaja: Zakon o zaprete rehabilitacii nacizma nužno prinjat' kak možno skoreje. [online]. 2014. TASS. [cit. 2017-10-18]. Dostupné na internete: <http://tass.ru/politika/928250>
- JEL'ČIN, B. 1996. Poslanie Prezidenta Rossii Borisa Jel'cina Federalnomu Sobraniju Rossijskoj federacii. Rossija za ktoruju my v otvete. [online]. 1996. Intelros. [cit. 2018-08-16]. Dostupné na internete: http://www.intelros.ru/2007/02/05/poslanie_prezidenta_rossii_borisa_elcina_federalnomu_sobraniju_rf_rossija_za_ ktoruju_my_v_otvete_1996_god.html
- JURGENS, I. 2011. Žestkij vyzov "mjagkoj sily". [online]. 2011. Rossijskaja Gazeta. [cit. 2018-06-20]. Dostupné na internete: <https://rg.ru/2011/09/16/yurgens.html>
- KASEKAMP, A. 2018. *A History of the Baltic States*. London: Palgrave, 2018, 248 s. ISBN 978—1-137-57365-0.
- KATCHANOVSKI, I. 2018. The Euromaidan, democracy, and political values in Ukraine. In AXFORD, B. (eds.) *Rethinking Ideology in the Age of Global Discontent*. Abingdon, New York: Routledge, 2018. ISBN 9781138089792, s. 122 - 142.
- KATUNINEC, M. 2010. *Fašizmus, národný socializmus a komunizmus K ideovým zdrojom, praxi a možným rizikám návratu totalitarizmu*. Bratislava: VEDA – Vydavateľstvo SAV, 2010, 450 s. ISBN 978-80-224-1125-7.
- KEATING, V. C – KACZMARSKA, K. 2017. *Conservative Soft Power: Liberal soft power bias and the 'hidden' attraction of Russia*. [online]. 2017. Journal of International Relations and Development. [cit. 2018-01-19]. Dostupné na internete: <https://link.springer.com/article/10.1057%2Fs41268-017-0100-6>
- Koncepcija vnešnej politiki Rossijskoj Federacii (utv. Prezidentom RF 12.02. 2013). [online]. 2013. KonsultantPljus. [cit. 2018-4-18]. Dostupné na internete: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_142236/
- KOŘAN, M. 2008. Jednopřípadová studie. In DRULÁK, P. (eds.) *Jak zkoumat politiku*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-385-7, s. 29 - 61.
- KOZLOV, N. N. – WEITZ, D. E. 1989. Reflections on the Origins of the 'Third Period': Bukharin, the Comintern, and the Political Economy of Weimar Germany. In *Journal of Contemporary History*, roč. 24, 1989, č.3. ISSN 1461-7250, s. 387-410.

- KREKÓ, P. – GYÖRI, L. 2016. *Don't ignore the left! Connections between Europe's radical left and Russia*. [online]. 2016. openDemocracy. [cit. 2017-03-18]. Dostupné na internete: <https://www.opendemocracy.net/od-russia/peter-kreko-lorant-gyori/don-t-ignore-left-connections-between-europe-s-radical-left-and-ru>
- LEE, J. S. 2015. *Európske diktatúry 1918-1945*. Bratislava: Kalligram, 2015. 456 s. ISBN 9788081018817.
- LEICHTOVA, M. 2014. *Misunderstanding Russia Russian Foreign Policy and the West*. Farnham, Burlington: Ashgate Publishing, 2014. 184 s. ISBN 978-1472417893.
- LOADER, M. 2017. *Frontnieki: the Formation of the Latvian National Communists Who Challenged Moscow* [online]. 2017. Deep Baltic. [cit. 2017-04-21]. Dostupné na internete: <https://deepbaltic.com/2017/05/26/latvia-national-communists-moscow-berklavs/>
- MALINOVA, O. 2017. Political Uses of the Great Patriotic War in Post-Soviet Russia from Yeltsin to Putin. In FEDOR, J. (eds.) *War and Memory in Russia, Ukraine and Belarus*. Cham: Palgrave Macmillan Memory Studies (Springer Nature). ISBN 978-3319665221, s. 43 - 70.
- MALIUKEVIČIUS, N. 2013. (Re)Constructing Russian Soft Power in Post-Soviet Region. In *Baltic Security and Defence Review*, roč. 15, 2013, č. 2. ISSN 1736-3772, s. 70-97.
- mäkkej moci. In *Medzinárodné vzťahy / Journal of International Relations*, roč. 12, 2014, č. 2. ISSN 1336-1562, s. 187 - 197.
- MEDVEDEV, D. 2008. *Vystupenije na Vojennom parade v česť 63-j godovščiny Pobedy v Velikoj Otečestvennoj vojne*. [online]. 2008. Prezident Rossii. [cit. 2018-01-18]. Dostupné na internete: <http://www.kremlin.ru/events/president/transcripts/30>
- MERIČKOVÁ, L. 2014. Mäkká a tvrdá moc o vybraných otázkach posudzovania kritérií. In *Medzinárodné vzťahy (Journal of International Relations)*, roč. 12, 2014, č. 2. ISSN 1336-1562, s. 187 - 197.
- MEZZOFIORE, G. 2014. *Ukraine Crisis: Who Are the Russian Neo-Nazi Groups Fighting with Separatists?* [online]. 2014. International Business Time. [cit. 2017-11-21]. Dostupné na internete: <http://www.ibtimes.co.uk/ukraine-crisis-who-are-russian-neo-nazi-groups-fighting-separatists-1463489>
- MICHALOVIČ, L. 2013. *Ruská soft power v Bielorusku: mýtus Velkej vlasteneckej vojny*: Diplomová práca. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálnych vied, Institut mezinárodných štúdií. 2013. 85 s.

- MIKLOŠ, I. 2018. *Absurdné: Majdan ako štátny prevrat s účasťou fašistov*. [online]. 2018. Konzervatívny Denník Postoj. [cit. 2018-07-14]. Dostupné na internete: <https://www.postoj.sk/34165/absurdne-majdan-ako-statny-prevrat-s-ucastou-fasistov>
- MINZARARI, D. 2012. *Soft Power with an Iron Fist: Putin Administration to Change the Face of Russia's Foreign Policy Toward Its Neighbors*. [online]. 2012. The James Foundation. [cit. 2017-11-24]. Dostupné na internete: <https://jamestown.org/program/soft-power-with-an-iron-fist-putin-administration-to-change-the-face-of-russias-foreign-policy-toward-its-neighbors/>
- MOMIGLIANO, A. 2018. *For the first time, Italy arrests far-right Italians who fought in Ukraine* [online]. 2014. The Washington Post. [cit. 2018-08-13]. Dostupné na internete: <https://www.washingtonpost.com/world/2018/08/06/first-time-italy-arrests-far-right-italians-who-fought-ukraine/?noredirect=on>
- MOSKWA, D. 2018. *Rewriting Russian history*. [online]. 2018. Eurozine. [cit. 2018-05-19]. Dostupné na internete: <https://www.eurozine.com/rewriting-russian-history/>
- NADKARNI, M. – SHEVCHENKO, O. 2015. The Politics Of Nostalgia In The Aftermath Of Socialism's Collapse: A Case For Comparative Analysis. In Angé O. (eds.) *Anthropology and Nostalgia*. Oxford, New York: Berghahn Books, 2015. ISBN 978-1785333385, s. 61 - 95.
- NATION, C. R. 1992. *Black Earth Red Star A History of Soviet Security Policy 1917 - 1991*. Ithaca: Cornell U.P, 1992. 341 s. ISBN 978-0788192012.
- NOLTE, E. 1999. *Fašismus ve své epoše*. Praha: Argo, 1999, 696 s. ISBN 80-7203-107-4.
- Nomination Hearing To Be Secretary of State Share*. [online]. 2009. U.S. Department of State. [cit. 2018-3-11]. Dostupné na internete: <https://2009-2017.state.gov/secretary/20092013clinton/rm/2009a/01/115196.htm>
- NOVÁK, M. 2010. *Reportáž z lesa hrůzy, křížů a lebek. Vraždil tu Stalin*. [online]. 2015. Aktuálně.cz. [cit. 2017-12-14]. Dostupné na internete: <https://zpravy.aktualne.cz/zahranici/reportaz-z-lesa-hruzy-krizu-a-lebek-vrazdil-tu-stalin/r~:article:685662/>
- NYE, S. J. 2003. *Propaganda Isn't the Way: Soft Power*. [online]. 2003. Belfer Center for Science and International Affairs John F. Kennedy School of Government. [cit. 2018-6-14]. Dostupné na internete: <https://www.belfercenter.org/publication/propaganda-isnt-way-soft-power>

- NYE, S. J. 2004. *Soft Power: The Means To Success In World Politics*. New York: PublicAffairs, 2004. 191 s. ISBN 1-58648-225-4.
- NYE, S. J. 2007. *Recovering America's 'Smart Power'*. [online]. 2007. Project Syndicate: The World's Opinion Page. [cit. 2017-11-26]. Dostupné na internete: <https://www.project-syndicate.org/commentary/recovering-america-s-smart-power?barrier=accesspaylog>
- NYE, S. J. 2009. Get Smart: Combining Hard and Soft Power. In *Foreign Affairs*, roč. 88, 2009, č. 4. ISSN 0015-7120, s. 160 - 163.
- NYE, S. J. 2010. *Is Military Power Becoming Obsolete?*. [online]. 2010. Project Syndicate: The World's Opinion Page. [cit. 2017-11-28]. Dostupné na internete: <https://www.project-syndicate.org/commentary/is-military-power-becoming-obsolete?barrier=accessreg>
- NYE, S. J. 2011. *The Future of Power*. New York: Public Affairs, 2011. 320 s. ISBN 978-1610390699.
- NYE, S. J. 2013. *What China and Russia Don't Get About Soft Power*. [online]. 2013. Foreign Policy. [cit. 2018-03-14]. Dostupné na internete: <http://foreignpolicy.com/2013/04/29/what-china-and-russia-dont-get-about-soft-power/>
- NYE, S. J. 2018. *Odpoveďou na problémy nie je nová studená vojna*. [online]. 2018. Trend. [cit. 2018-06-29]. Dostupné na internete: <https://www.etrend.sk/trend-archiv/rok-2018/cislo-22/joseph-nye-odpovedou-na-problemy-nie-je-nova-studena-vojna.html>
- O Vnesenii Izmenenij v otdeľnyje zakonodatelnyje akty Rossijskoj Federacii v časti regulirovanija dejatel'nosti nekommerčeskich organizacij, vypol'njajuščich funkcii inostrannogo agenta ot 20. 7. 2012 N 121-FZ. [online]. 2012. KonsultantPljus. [cit. 2018-4-16]. Dostupné na internete: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_132900/
- O Vnesenii Izmenenij v otdeľnyje zakonodatelnyje akty Rossijskoj Federacii ot 05.05. 2014 N 128-FZ. [online]. 2014. KonsultantPljus. [cit. 2018-4-12]. Dostupné na internete: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_162575/
- PACEPA, M. I. – RYCHLAK, J. R. 2013. *Disinformation: Former Spy Chief Reveals Secret Strategies for Undermining Freedom, Attacking Religion, and Promoting Terrorism*. Washington, DC: WND Books, 2013. 429 s. ISBN 978-1936488605.
- PAYNE, G. S. 2003. Soviet anti-fascism: Theory and practice, 1921 - 45. In *Totalitarian Movements and Political Religions*, roč. 4, 2003, č. 2. ISSN 1469-0764, s. 1-62.

- PIPES, R. 2005. *Vixi: Paměti nezařaditelného*. Praha: Mladá fronta, 2005. 373 s. ISBN 80-204-1296-4.
- POLEGKYI, O. 2011. *Changes in Russian foreign policy discourse and concept of 'Russian World'*. [online]. 2011. PECOB's Papers Series 16. [cit. 2018-05-25]. Dostupné na internete: https://www.academia.edu/6988759/Changes_in_Russian_foreign_policy_discourse_and_concept_of_Russian_World
- PORTER, T. 2015. *Is Jeremy Corbyn Putin's latest 'useful idiot' in Europe?* [online]. 2015. International BusinessTimes. [cit. 2018-02-16]. Dostupné na internete: <https://www.ibtimes.co.uk/jeremy-corbyn-putins-latest-useful-idiot-europe-1515028>
- Poslanec Bláha (Smer-SD): EÚ je elitárska a neoliberálna*. [online]. 2014. Aktuality.sk. [cit. 2018-05-17]. Dostupné na internete: <https://www.aktuality.sk/clanok/228395/poslanec-blaha-smer-sd-eu-je-elitarska-a-neoliberalna/>
- PUTIN, V. 2005. *Annual Address to the Federal Assembly of the Russian Federation*. [online]. 2005. President of Russia. [cit. 2017-09-19]. Dostupné na internete: <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/22931>
- PUTIN, V. 2014. *Obraščeniye prezidenta Rossijskoj federacii*. [online]. 2014. Prezident Rossii. [cit. 2017-09-14]. Dostupné na internete: <http://kremlin.ru/events/president/news/20603>
- RYCHLÍK, J. 2012. *Čeští a slovenští levicovní intelektuálové a komunistické hnutí*. [online]. 2012. Aktuálně.cz. [cit. 2017-04-16]. Dostupné na internete: <http://blog.aktualne.cz/blogy/jan-rychlik.php?itemid=18200>
- ŘÍCHOVÁ, B. 2006. *Přehled moderních politologických teorií*. Praha: Portál, 2006. 303 s. ISBN 80-7367-177-8.
- Russia: Government vs. RightsGroups*. [online]. 2018. Human Rights Watch. [cit. 2018-07-18]. Dostupné na internete: <https://www.hrw.org/russia-government-against-rights-groups-battle-chronicle>
- SALMINEN, V. 2015. *Putin: Nezkreslená Zpráva o mocném muži a jeho Zemi*. Praha: Daranus, 2015. 348 s. ISBN 9788087423684.
- SHEKHOVTSOV, A. 2014. *Extremism in South-Eastern Ukraine*. [online]. 2014. openDemocracy. [cit. 2018-07-11]. Dostupné na internete: <https://www.opendemocracy.net/od-russia/anton-shekhovtsov/dangers-of-extremism-in-southeastern-ukraine-far-right- Eurasianism-slavic-unity>
- SHEKHOVTSOV, A. 2015. *German Die Linke delegation visits right-wing terrorists in Eastern Ukraine*. [online]. 2015. Anton Shekhovtsov's blog. [cit. 2018-07-11]. Dostupné na internete: <http://anton-shekhovtsov.blogspot.sk/2015/02/german-die-linke-delegation-visits.html>

- SIMONYI, A. – TRUNKOS J. 2014. *How Putin Stole Our Smart Power*. [online]. 2014. HuffPost. [cit. 2017-11-18]. Dostupné na internete: https://www.huffingtonpost.com/andras-simonyi/how-putin-stole-our-smart_b_5504985.html?ec_carp=8017478131714374433&guccounter=1
- SKALOŠ, M. 2016. Porovnanie nacizmu a komunizmu v historicko-právnom kontexte. *Visegrad Journal On Human Rights*, roč. 3, 2016, č. 1/časť 2, s. 66-74. ISSN 1339 - 7915.
- SNYDER, T. 2013. *Krvavá země*. Praha: Paseka, 2013. 496 s. ISBN 9788074322549.
- SNYDER, T. 2015. *Politika života a smrti*. Praha: Malovaný kraj, Občanské sdružení. 174 s. ISBN 9788087954058.
- Soft power? The Means and Ends of Russian Influence*. [online]. 2011. Chatham House. [cit. 2017-06-21]. Dostupné na internete: <https://www.chathamhouse.org/sites/files/chathamhouse/public/Research/Russia%20and%20Eurasia/310311summary.pdf>
- SOKOL, S. 2015. *Separatist Leader Says „Miserable Jews“ Running Ukraine*. [online]. 2015. The Jerusalem Post. [cit. 2017-12-21]. Dostupné na internete: <https://www.jpost.com/Diaspora/Separatist-leader-says-miserable-Jews-running-Ukraine-389883>
- SOLIK, M. – BAAR, V. 2014. Krymská anexia a destabilizácia Ukrajiny ako demonštrácia hegemonistického postavenia Ruska? In *Střední Evropa: Revue pro Středoevropskou kulturu a politiku*, roč. 30, č. 139. ISSN 0862-691X, s. 25 - 61.
- SOLIK, M. – BAAR, V. 2016. Koncept 'Ruského sveta' ako nástroj implementácie soft power v ruskej zahraničnej politike. In *Politické vedy*. [online]. Roč. 19, 2016, č. 1. ISSN 1335–2741, s. 8-47. Dostupné na internete: <http://www.politickevedy.fpvmv.umb.sk/archiv-vydani/2016/1-2016/martin-solik-vladimir-baar.html>.
- SOLIK, M. – BAAR, V. 2017. Ruská pravoslávna cirkev ako nástroj ruskej náboženskej mäkkej moci v zahraničí. Prípadová štúdia Ukrajiny. In *Annales Scientia Politica*, roč. 6, č. 2. ISSN 1339-0732, s. 19-46.
- SOLIK, M. – FILAKOVSKÝ, J. – BAAR, V. 2017. Belarusian and Ukrainian Autocephalous Orthodox Churches and National Identity: Comparison. In *Politické vedy*. [online]. Roč. 20, 2017, č. 2. ISSN 1335–2741, s. 116-163. Dostupné na internete: <http://www.politickevedy.fpvmv.umb.sk/archiv-vydani/2017/2-2017/martin-solik-jan-filakovsky-vladimir-baar.html>.

- STRYJEK, T. (eds.) 2012. *Wojna po wojnie. Antysowieckie podziemie w Europie Środkowo-Wschodniej w latach 1944 - 1953*. Warszawa: Scholar, 2012. 666. ISBN 978-83-7383-580-1.
- ŠVANKMAJER, M. 1993. Rusko v proměnách doby. In *Mezinárodní vztahy*, roč. 28, 1993, č. 4, ISSN 0323-1844, s. 44 - 49.
- The pro-Russian party can win elections in Spain*. [online]. 2014. Baltic-Black Sea Text. [cit. 2018-01-20]. Dostupné na internete: <http://bssb.be/power/government/the-pro-russian-party-can-win-elections-in-spain/>
- TREMLET, G. 2015. *The Podemos revolution: how a small group of radical academics changed European politics*. [online]. 2015. The Guardian. [cit. 2018-04-11]. Dostupné na internete: <https://www.theguardian.com/world/2015/mar/31/podemos-revolution-radical-academics-changed-european-politics>
- TSYGANKOV, A. 2013. Moscow's Soft Power Strategy. In *Current History*, roč. 112, 2013, č. 756. ISSN 0011-3530, s. 259-264.
- Ukaz Prezidenta Rossijskoj Federacii ot 15 maja 2009 g. N 549 "O Komissii pri Prezidente Rossijskoj Federacii po protivodejstviju popytkam fal'sifikacii istorii v uščerb interesam Rossii."* [online]. 2009. Rossijskaja gazeta. [cit. 2018-02-17]. Dostupné na internete: <https://rg.ru/2009/05/20/komissia-dok.html>
- TYDLITÁTOVÁ, V. 2017. *Židé v Putinově stínu*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2017. 568 s. ISBN 978-80-261-0703-3.
- Ukrajincům vládnou ubozí Židé, nechal se slyšet Zacharčenko*. [online]. 2015. Lidovky. [cit. 2018-01-19]. Dostupné na internete: https://www.lidovky.cz/ukrajincum-vladnou-ubozizide-nechal-se-slyset-povstalec-zacharcenko-1e0-/zpravy-svet.aspx?c=A150203_092446_In_zahranici_msl
- VAN HERPEN, H. M. 2013. *Putinism: The Slow Rise of a Radical Right Regime in Russia*. New York, Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2013. 304 s. ISBN 978-1137282804.
- VAN HERPEN, H. M. 2014. *Putin's Wars: The Rise of Russia's New Imperialism*. Lanham, Plymouth: Rowman & Littlefield. 2014. 296 s. ISBN 978-1442231375.
- VAN HERPEN, H. M. 2015. *Kremlin's "Antifascism"*. [online]. 2015. Intersection. [cit. 2017-10-21]. Dostupné na internete: [Russia/Europe/World:http://intersectionproject.eu/article/politics/kremlins-antifascism](http://intersectionproject.eu/article/politics/kremlins-antifascism)

- VAN HERPEN, H. M. 2016. *Putin's Propaganda Machine: Soft Power And Russian Foreign Policy*. Lanham, London: Rowman & Littlefield, 2016. 319 s. ISBN 978-1442253612.
- WETTIG, G. 2007. *Stalin and the Cold War in Europe: The Emergence and Development of East-West Conflict, 1939–1953*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, 2007. 294 s. ISBN 978-0742555426.
- WILSON, L. J. 2015. Russia and China Respond to Soft Power: Interpretation and Readaptation of a Western Construct. In *Politics*, roč. 35, 2015, č. 3-4. ISSN 02633957, s. 287 - 300.
- YIN, R. K. 2009. *Case Study Research. Design and Methods*. Thousand Oaks: SAGE Publications, 2009. 219 s. ISBN 978-1-4129-6099-1.
- ZHURZHENKO, T. (2015). *Russia's never-ending war against "fascism": Memory politics in the Russian-Ukrainian conflict*. [online]. 2015. Eurozine. [cit. 2018-03-13]. Dostupné na internete: <https://www.eurozine.com/russias-never-ending-war-against-fascism/>
- ZUBOV, A. (eds.) 2015. *Dějiny Ruska 20. století (Díl II)*. Praha: Argo., 2015. 962 s. ISBN 9788025709641.
- ZUBOV, A. 2016a. *Banderovci jsou příkladem obrovské lži vyprodukované sovětským režimem*. [online]. 2016a. TaPolitika. [cit. 2017-08-14]. Dostupné na internete: <http://tapolitika.cz/na-kave/osobnosti/andrej-zubov-banderovci-jsou-prikladem-obrovske-lzi-vyprodukovane-sovetsky-m-rezimem/>
- ZUBOV, A. 2016b. Zahajovací řeči. In *Historie versus propaganda: Vztah k minulosti v současném Rusku. Sborník příspěvků z mezinárodní konference pořádané Ústavem pro studium totalitních režimů v Praze ve dnech 9. a 10. prosince 2015*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2016b. ISBN 978-80-87912-64-5, s. 6 - 11.
- ZYGAR, M. 2016. *Vsja kremlevskaja rať. Kratkaja istorija sovremennoj Rossii*. Moskva: Intellektuaľnaja Literatura, 2016. 408 s. ISBN 978-5-9907223-0-9.